

KORUNK

■ VILÁONÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE ■

TARTALOM

- JÓCSIK LAJOS: A szlovák-magyar kulturérintkezés
 JÓZSEF ATTILA: Mai román költők (Ferditások)
 HORVÁTH JÁNOS: A fasizmus bírálata
 ERNST OTTWALT: Igazgatósági gyűlés (Elbeszélés)
 DOKTOR SÁNDOR: A nő természetes felszabadításához
 MORVAY GYULA: De profundis clamavi... (Versek)
 DONÁTH IRÉN: A zene útja
 TOLNAI ISTVÁN: Ella és az utazók (Elbeszélés)
 JESZENSZKY ERIK: Az egyénlélektan és a társadalmi jelenségek
 FORBÁTH IMRE: Mikor a néma beszélni kezd (Vers)
 KOVÁCS KÁROLY: Materialista esztétikai törekvések
 VERES PÉTER: Parasztok (Vers)
 FÜLÖP ERNŐ: Szabó Lőrinc

KULTURKRÓNKA

Az ismeretlen katona (John Dos Passos)

Husz év előtt (H. E.) — A világháború számlája (Szaesvay Gusztáv) — Semleges Svájc (Keleti Sándor) — A technokrácia és a csehszlovákiai válság (Kovács Károly) — Antiszemitizmus, fajvédelem és a sterilizáció kérdése Itáliában (a. a.) — Az elégetett német könyvek könyvtára (Márk Viktor) — Az orosz gyermekszínház (Szeremley László) — Idealizmus, materializmus (Nemes Lajos) — Ócska gramfonlemez IV. (Remenyik Zsigmond)

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A hitlerizmus helyzete (V. F.)

SZEMLE

D. H. Lawrence és a Tollas Kigyó (Fülöp Ernő)

Materialista lételmélet (Jeszenszky Erik) — Három olasz munkás regénye (Nemes Lajos) — Kerkhoven harmadik élete (Neufeld Béla) — Doktor Döblin ragálya (Lázár Mária) — Egy polgár vallomásai (Remenyik Zsigmond) — A jobbagység keletkezése (Varga Gábor) — Új magyar írók: Berda József (Korvin Lajos) — Garai János (M. N. J.)

LAPOK, FOLYÓIRATOK

Az eszmék és a megoldások zavara Franciaországban (Loeffler A.)
 1934 Junius 30 (F.)

9. ÉVFOLYAM **1934** 7-8. SZÁM

JULIUS — AUGUSZTUS

KORUNK

VILAGNÉZETI ÉS IRODALMI HAVI SZEMLE

SZERKESZTI

GAÁL GÁBOR

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL

CLUJ, Calea Marechal Foch No. 13.

CSEHSZLOVÁKIÁBAN:

JUGOSZLAVIÁBAN:

Fábrý Zoltán: Stos via Kosice.

Putnik Hirlaposztály, Novi Sad

A júl.—aug.-i szám ára 120 lei, 20 Ke., 30 Dinár, 4 Schil., 3 Sv. frank.

A kéziratokat nem személyek, hanem a szerkesztőség címére kérjük küldeni. — Kéziratokat csak a portóköltség előzetes beküldése mellett küldünk vissza. — Névtelen levelekre nem válaszolunk. — Kéziratokat nem őrzünk meg. — Könyvterjesztéssel nem foglalkozunk. — Könyvmegrendeléseket nem fogadunk el.

A hó folyamán jelenik meg

Fábrý Zoltán: KORPARANCS

Ára: Ke. 15.— (külföld: plusz portó)

Előjegyzéseket elfogad: Fábrý Zoltán Stósz (via Kosice) CSR.

Megjelent

Mód Aladár: A materialista lételmélet

A tizives könyv előfizetési ára 1.20 P. Bolti ára (megjelenés) után 2 P. Előjegyzéseket elfogad Phönix Könyvkiadó, Budapest VI. Szondy 44/b L 4

Az őszi folyamán jelenik meg

Bölöni György: Az igazi Ady

Alakja 16×25. 460 oldal. Eredeti levél és kézirat facsimiléekkel és fényképekkel.

Ára 30 frank. (250.— lei, 45.— ek., 10.— pengő). Számozott amatőr példány 50.— frank (400.— lei, 75.— ek., 15.— pengő).

Előjegyzéseket és előfizetéseket Romániában elfogad Bölöni Sándorné Simleul-Silvaniei. — Párizsban a szerző: 16. Rue. Th. Renaudot, Paris (15).

A hó folyamán jelenik meg

Korvin Sándor: Munkát keresek

c. verseskötete. — Előjegyzéseket elfogad a szerző. — Fratërnitas nyomda Rt. címén, Cluj, Str. Baron L. Pop 10.

A SZLOVÁK-MAGYAR KULTURÉRINTKEZÉS

Írta: JÓCSIK LAJOS (Érsekujvár)

1. Pár hónapja már, hogy a szlovenszkói Magyar Ujság a szlovák-magyar kulturérintkezés ankétját pergeti. A kérdés ankétszerű megvitatásának természetéből folyik, hogy nehezen jut el konkrét s reális eredményekhez. A hozzászólások ugyanis szubjektív részlet-szemponthoz vetnek fel csupán s így előáll, hogy a hozzászólások részlet-szemponthusága megakadályozza a kérdés teljes méretében való átfogását, a szubjektív szemlélet pedig a kérdés objektív, társadalmi viszonylatokba való áthelyezését s megvizsgálását teszi lehetetlenné. Míg például az egyik hozzászóló kétnyelvű (szlovák-magyar) irodalmi revü megteremtésében látja a kulturérintkezés problémájának a magvát, addig más vélemény szerint „a tudósok és művészek „szent” kíváncsiságából magától adódik a kultürközeledés”. Eléggé megalapozt tehát annak szükségessége, hogy megkíséreljük e kérdés átvilágítását.

Nem lehet vitás, hogy a kulturérintkezés kérdésének rendezésénél az első feltétel az idetartozó fogalmak meghatározásában rejlik. A jelzett ankét majdnem minden résztvevőjénél tisztázatlan az, hogy mit is ért a kultúra fogalma alatt. Igaz, hogy nehéz a kultúra fogalmának ismeretét követelménykép' ezzel az ankéttal kapcsolatban felállítani, mert hisz az idealista elméleti szociológia mindmáig adós maradt e fogalom meghatározásával, viszont az is igaz, hogy a kérdés reális megvizsgálásánál nem lehetünk tekintettel az ankétezők nagyrésztének idealista világnézeti beállítottságára. A társadalom az emberi együttélés olyan rendszere, amely egyrészt az emberek s a természet, másrészt az egyes emberi csoportok, osztályok egymáshoz való viszonyán épül fel s a kultúra azoknak a kapcsolatoknak az összessége, amelyek egyrészt a társadalom és a természet, másrészt az egyes emberi csoportok között létesülnek. A társadalomnak a természethez való viszonyában arról van szó, hogy az emberiség előteremtse anyagi létfeltételeit. Így a kultúra alapját a társadalom termelése, a termelés technikai fejlettsége alkotja. A termelés folyamán az ember az objektív világgal érintkezésbe lép, megismeri elemeit s mikor a termelésre s az objektív világra vonatkozó ismereteit rendezzi, akkor szellemi, ideológiai kulturáját teremti meg. Mivel az egyes csoportoknak a termeléshez való viszonya más és más, egymással sokszor ellentétes s hogy ennek folytán az emberi együttélés rendszerét a belső ellentétek szét ne vessék, szükségessé válik az együttélő csoportok egymáshoz való viszonyának rendezése: a szokások, a jogrendszer, az állam stb. végzik e feladatot. Így a kultúra előbbi tartalmát az ideológiai kultúra újabb ágai egészítik ki. Az emberi kultúra két ágának (a materiális és szellemi) egymáshoz való viszonyára vonatkozóan az egész kultúrtörténet azt bizonyítja, hogy az ideológiák mint növények, a társadalom materiális struktúrájából hajtanak ki (Engels). Ez az elméleti bevezetés lehetővé teszi az első fogalmi kritikái ellenvetést a szóbanforgó ankéttel kapcsolatban. Így az ankét az érintkezés, a csere kérdését általában a kultúrával kapcsolatban teszi fel, tehát úgy a materiális kultúra, mint a szellemi kultúra területeire vonatkozóan s a résztvevők csaknem kizárólag az

irodalom s a tudományok szempontjából kezelik a kulturérintkezés kérdését, tartalmilag az irodalmi és tudományos érintkezés kérdésévé szűkítve azt. Ebből folyik az a súlyosabb következmény s ellenvetés, hogy az ankétezők túlnyomó többsége meg sem kíséri, hogy a szellemi, vagy irodalmi kulturérintkezés feltételeit a két nép materiális-kulturális egymásrahatásában, viszonyában keresse.

Ennek az ankétnek kapcsán kizárólag pozitív értelemben, tehát a termékeny kultúrcsere szempontjából vizsgálták meg a kulturák, illetőleg az irodalmak egymásrahatásának a kérdését. Az össznemzeti kulturák termékeny cseréjéről van itt túlnyomórészt szó s ebben a vonatkozásban a szlovák nép és a magyar kisebbség vagy szélesebben a szlávtság és magyarság viszonyában társadalomtörténeti perspektívából esett ki a kérdésfeltevés. Össznemzeti kulturákat a fejlődésükben felfelé menő nemzeti-forradalmi polgárságok teremtettek ezen a szakaszon a nemzeti kulturák párhuzamos egymásrahatásának tényleg zseniális példáit figyelhetjük meg. Példának s az általános következtetések levonására teljesen elégséges, hogy ha csak magyar vonatkozásban a francia és magyar jakobinusok kulturakapcsolatait említjük meg. Azonos társadalmi elemek érintkezéséről van itt szó, azonos társadalmi szereppel, az európai feudalizmus társadalmi, politikai, kulturális megdőntésének egyforma céljaival. A kulturális érintkezés intenzitását a polgári fejlődés széles perspektíváinak a sejtése, érzése vagy vágya magyarázza. Ha tehát a szlovákság és magyarság viszonyában tesszük fel a párhuzamos kultúrcsere lehetőségének kérdését, akkor azt kell megvizsgálnunk, hogy vannak-e s melyek azok a társadalmi rétegek, amelyeknek ökonómiai, tehát a termelésre vonatkozó törekvései, céljai azonosak a két népnél s amelyek egyforma társadalmi gátak ellen küzdenek mégpedig úgy, hogy harcuk történelmi erejű s az egyetemes fejlődés előrevívó vonalába esik. Ha pedig azt akarjuk tudni, hogy lehetséges-e pozitív kultúrcsere, termékeny kölcsönhatás a szlovák és a kisebbségi magyar polgárság között, akkor hasonló módon azt kell eldönteni, hogy milyen gazdasági érdekvizonyban van egymással e két társadalmi kategória. A jelenlegi ankét kritikájának a szempontjából ez a döntő kérdés.

2. Milyen viszonyban van tehát a köztársaság keretén belül az uralkodó és kisebbségi polgárság? Ez a viszony némely vonatkozásban már a Korunk olvasói előtt ismeretes. A köztársaság háborúutáni gazdasági átszervezésének Szlovenszko gazdasági életére gyakorolt hatásai abban mutatkoztak, hogy az ipart leépítették, magas lelépési díjakkal a szlovenszkoí piacot a pesti tőke szlovenszkoí gyárainak termelésével szemben felszabadították, sok üzem pedig a háborúutáni válság következtében ment tönkre. Ez az átszervezési folyamat 1924-ben már teljesen befejeződött, de korántsem jelentette az uralkodó polgárság gazdasági ellentétéinek (tultermelés, piachiány) teljes megoldását. Ebből kifolyólag Szlovenszko gazdasági élete továbbra is az uralkodó polgárság gazdasági konfliktusainak a levezetéséül, szolgált s ezt kiélezte az a körülmény, hogy mindez a polgári fejlődés alkonyán történt. Bőséges gazdaságpolitikai eszközök állanak az uralkodó polgárság rendelkezésére, hogy Szlovenszko polgári fejlődését az alapjaiban béklyózza le, amit úgy ér el, hogy a szlovenszkoí termelés értéktöbblet készleteit — a polgári társadalmi fejlődés alapelemét — innen elszívja. Az adók itt sok esetben magasabbak mint a történelmi országokban s a nagyobb vasuti tarifa csaknem teljesen lehetetlenné teszi, hogy szlovenszkoí termék a cseh piacokra felkerülhessen. Zsolnán például a sumavai fa (Csehország legnyugatibb része) versenyképes a kárpátaljai

fával, itt viszont a cseh gyárak fa rendelkezéseit a magas tarifák miatt mondják le a fakitermelők. Ehhez járul, hogy állami szállításokhoz alig jut az a szlovenszkói ipar, amely létét kizárólag az állami rendelkezéseknek köszönhette a Monarchiában. A költségvetési megtakarítások csaknem kizárólag Szlovenszkóról és Kárpátaljáról kerülnek elő. Körülbelül havi százmillió koronára (összesen pedig 14 milliárdra) tehető az az összeg, amely így Szlovenszko termeléséből a történelmi országokba vándorol.

Két nép pozitív polgári-szellemi kulturérintkezésének feltétele, hogy polgári-materiális kulturfejlődésük egyivású legyen, egy irányban haladjon, folyton emelkedően. Elmondható-e a mondottak alapján ez az uralkodó és a kisebbségi polgárság egymáshoz való viszonyában? Azt hisszük, hogy ez itt alig állapítható meg, mert a tények azt mutatják, hogy az egyik társadalmi kategória társadalmi létének biztosításához a másik fokozatos visszaszorulása szükséges. Ezek után egy másik oldaláról vizsgáljuk meg ezt a kérdést. Az uralkodó polgárság jelzett törekvései a magyar kisebbségre való haladásukban olyan társadalmi alakulatot érnek, amely már túl van fejlődése polgári forradalmi periódusán, tehát nemzeti kulturája, nyelve, nemzeti irodalma stb. már kialakult s amely maga is a polgári-kapitalista fejlődés vonalán volt már, jóval a Csehszlovák köztársasághoz való csatolása előtt. Ezt a fejlődést — amint láttuk — az uralkodó polgárság törekvései elakasztják. A kisebbségi polgárságnak az uralkodó réteghez való materiális és szellemi kulturviszonya így negatíven alakul, vagyis az uralkodó polgárság a kizárólagosan hatást produkáló, a kisebbség viszont kizárólag a hatásokat elfogadó elem, s hogy azok a hatások visszafejlesztő tendenciájúak. Az ellentétek tehát minden vonalon megteremtik a nemzetiségi küzdelem feltételeit a kisebbség számára, de éppen azért, mivel ez a nép túl van fejlődése nemzeti forradalmi szakaszán, polgársága a nemzetiségi harcban már nem tud fellépni a háború előtti visszaszorított nemzetiségi polgárság, vagy a koloniák polgárságainak nemzetiségi-harci módján az uralkodó polgársággal szemben. S most a kisebbség nemzeti kulturájában az a folyamat következik be, hogy a kisebbségi polgárság fokozatos eltűnésével (mert részben repatriált és még ma is repatriál, részben pedig a köztársaság alapjaira helyezkedik) fölöslegessé válnak a polgári kultúra eddig produkált szellemi eredményei. Így a kisebbségi töredék polgárság már rég lemondott arról, hogy például egységes, összemzeti kulturapolitikát produkáljon (az Uj Munka folyóiratban történt utolsó kísérlet erre 1931 elején) nem is beszélve arról, hogy a nemzeti kultúra szükséges liberális-demokratikus hagyományait a fasizmus megfelelő elemeivel cserélte fel. Bekövetkezik ennek folytán, hogy fokozatosan pattognak le a polgárság által irányított kisebbségi nemzeti frontról a kisebbségi intelligenciának azok az elemei, amelyeknek a szerepe eddig a liberális nemzeti kultúra hagyományainak ápolása s ilyen kultúra termelése volt. Érthető: a kisebbségi jobboldali politika társadalmi bázisa fokozatosan szorul le a nagyparasztságra s ez a réteg a liberális-demokratikus tradíciók ellenében a fasizmusban találja meg kifejezését. Az intelligencia s az átmeneti rétegek tönkremenésével a liberális-demokratikus tradíciók párhuzamosan esnek ki a hivatalos kisebbség életéből. A szlovák-magyar kulturérintkezés kérdése polgári vonatkozásban mindig akkor vetődött fel, amikor a kisebbségi intelligencia egy-egy része vagy következetesen ragaszkodott a magyar mult demokratikus tradícióihoz s azokat tovább fejlesztve levált a hivatalos kisebbség oldaláról, vagy amikor a kisebbségi polgárságnak a fasizmus

felé való átorientálódása folytán fölöslegessé vált a kisebbségi fronton. Pihenkor mindig az állott elő, hogy az uralkodó s a kisebbségi polgári oldal közé került a kisebbségi intelligencia szóban forgó része. A múltban megszűnt funkciója s bizonytalan jövője közti áthidalásra törekszik a polgári oldalról lepattant intellektuális csoport, ha a kulturérintkezés kérdését veti fel ebben a helyzetében.

3. Az előzőek kapcsán azokra az objektív körülményekre térünk ki, amelyeket a kulturérintkezés kérdésénél döntő fontosságúaknak ítéltünk. Jeleztük azt is, hogy melyek azok az okok, amelyek a kulturérintkezés kérdésének felvetését kiváltják s hogy ez a kisebbségi intelligencia milyen törekvéseit fejezi ki. A továbbiakban azt kell megvizsgálnunk, hogyan fogalmazták meg a kulturérintkezés problémáját azok, akik felvetették.

A kulturérintkezés kérdését a Sárló diákmozgalma vetette fel először 1929-ben. Ez a mozgalom a jelzett időben a hivatalos magyarság támadásainak a pergőtüzében állott már s a kulturérintkezés felvetése a kisebbségi oldalról való lepattanását bizonyítja úgy, ahogyan azt előbb jeleztük. A kisebbségi nemzeti kötöttségből kilépő mozgalom előtt az antitézisek erejével pattantak fel a szélesebb perspektívák: Páneurópa, Dunakonföderáció. A nemzetek közti kulturérintkezés alapját ennek megfelelően foglalják össze: „Ma már túlhaladott az a romantikus áldáspont, mely elszigeteltségbe burkolódzó nemzeti és népies problémákról álmódott és önmagából égfelé szökő hajtásokra gondolt. Az univerzális kulturfejlődés egy végtelenül komplikált szerve egész, melynek minden egyes fejlődő, mozgó, hatni akaró része a többiekkel együtt végzi feladatait.“ (Vetés, 1929 április). Egy egyetemes emberi kulturára gondolnak, de a kulturközeledésnek mégsem szabad széles rétegeken át történnie, „csak az öntudatos intellektuális hivatottak arra, hogy az érintkezést terjesszék, mert tudományos és esztétikai-faji meggyőződésük átszűri és a veszélyes fajtbomlasztó elemektől mentesen vezeti tovább az életrevaló eszméket.“ A kiindulásukkal, (ami alatt általános emberi kulturát kell érteni) ott is ellentmondásba kerülnek, hogy éppen azoknak az értékeknek a cseréjét utasítják vissza, amelyek univerzálisak, így a kollektívizmus által produkált értékeket is, mert a fajokat nem autonóm egészekként hozzák közel egymáshoz. A kérdés praktikus kiviteli módját úgy gondolják el, hogy felkérnek cseh és magyar folyóiratokat, hogy az irodalmi-tudományos és művészeti formában megnyilatkozó problémákat kölcsönösen felszínen tartásuk s humánusan neveljék a cseh-szlovák, illetőleg magyar közvéleményt egymással szemben a kölcsönös megértés és jogtisztelet alapján. Memorandumban kéri (1928 novemberében) a magyar egyetemi hallgatók, hogy a pozsonyi egyetemen magyar tanszéket állítsanak fel, amit teljesítenek is rövidesen. Ezekkel az akciókkal párhuzamosan magánosok és egyesületek serénykednek a kulturérintkezés kérdésében. A Sárló fiataljai intenzíven leveleznek cseh és szlovák intellektuálekkel, érintkezésképpen lépnek a cseh és szlovák haladó ifjúság mozgalmaival s ideológiai vonatkozásaiban továbbfejlesztik a kérdést. 1929 szeptemberében a cseh és szlovák haladó fiatalság egy konferenciáján a kulturérintkezést már így formulázzák: „Az Etické Hnutí — „etikai mozgalom“ — fiatal csehei és szlovákjai vegyék tudomásul, hogy az új magyar generáció a szocializmus tiszta világában akar találkozni velük, hogy együtt harcoljunk az új etikai és szociális embertípusért, amely becsüli és fejleszti a maga nemzetének kulturáját de elismeri és szereti más nemzet kulturáját is...“ Követelik, hogy éppen úgy, ahogy a kisebbségi magyarság az összekötő hid munkáját vállalja a magyarság

felé úgy a szlovákság vállalja el a híd szerepét a magyar és szláv kultúrák között. „A masaryki generáció differenciáló törekvései után így bontakozik ki egy új magyar nemzedék szintetizáló keleteurópai misz-sziója.“ E törekvések alapja, kerete pedig: „a kisebbségi magyarság-nak nemzeti érdekévé vált a békeszerződések és az idegen állam adott-ságaira helyezett politikai és kulturális kibontakozás“. Soha még ki-sebbségi mozgalom nem helyezkedett igenlőbben a köztársaság alap-jaira s nem kívánta őszintébben az uralkodó nép s a kisebbség kultu-rális és politikai kiegyenlítődsét. S mi az oka annak, hogy e kiegyen-lítődséből semmi sem lett s hogy a kérdés egyik fő művelője 1930 márc-iusában már csak szinte lapszéli jegyzet formájában bátorodik a kér-dés újrafelvetelére: „A sokat félreértett kérdést újra felvetem, talán a vita lehetősége végre tisztulás felé visz.“ (Diák szemle.) A két nép gazdasági viszonyának alakulása tette illuzórikussá a szellemi kultúra cseréjének tervelgetéseit s hozott létre nagymennyiségű gyúanyagot a két nép között. A földreform például, amelyben a cseh polgárság oly határozottan s széles alapon likvidálta a feudális kor maradványait a kisebbséghez már nemzetiségellenes módon, a telepítések formájában jutott el. A szociográfiai tanulmányutak feltárták a kisebbség társadalmi viszonyait az új nemzedék előtt.

Legújban a szlovák-magyar kulturközeledés, illetőleg kulturcsere kérdését a hivatalos magyar nemzeti oldalról legutóbb lepattant intel-lektuális csoport vetette fel. Az ankét kapcsán először a szlovák, az-után a magyar intellektuelek szóltak a kérdéshez. A szlovák írók közül Laco Novomesky és Ján Rob Ponican fogták fel a legtisztábbban a kérdést. Novomesky rámutat arra, hogy a kulturérinkezés alapproblémája a két nép gazdasági viszonyában van s hogy az érint-kezés, vagy csere mindaddig illuzió marad, míg a magyarság gazdasá-gilag alárendeltségi helyzetben marad az uralkodó nemzetek polgársá-gával szemben. Ponican hozzászólásának elvi alapja, hogy kulturérinkezés csak társadalmilag párhuzamosan felfelé menő osztályok között lehetséges, s hogy ez már végbe is ment a két nép emelkedő osztályai között. Így ír: „A magyar írőkkel való együttműködésünk nem új ke-ltetű. Mj már régebben kiépítettük kapcsolatainkat, mert a baloldali íróknál és kulturmunkásoknál nem kellett bevárni, amíg az együttmű-ködés fontosságát felismerik, mert maga az elv és a közös program felöleli a multhatatlan együttműködés parancsát. Lapunk a D a v a va-lóságban is közös munkát végzett az U t-tal olyképpen, hogy a D a v és az U t állandóan és kölcsönösen átvették a cikkeket, értekezéseket és irodalmi termékeket. Ismeretes például, hogy a D a v-ban rengeteg Kas-sák-fordítás jelent meg. A D a v köré csoportosult írók szociográfiai ta-nulmányutakat szerveztek meg közösen a baloldali magyar intellek-tuellekkel s ugyancsak közösen is tápolták a magyar és szlovák dolgo-zókkal megteremtett közvetlen kapcsolatokat.“ A hozzászólók között vannak olyanok (s elég bőven vannak), akik egyszerűen helyesnek tartják a kulturérinkezés megteremtését s a kérdés elvi alapjait egy-általán nem érintik s nem vizsgálják meg praktikus megvalósítható-ságát. Van olyan is, aki szerint egyszerűen csak „jószándékú és komoly munkára van szükség, hogy az akció teljes sikere biztosítva legyen“, vagy „a jó szándéktól és az őszinteségtől függ minden közeledés, min-den közösség és minden barátság“. Hanna Gregorová, a szlovenszkői Pen Klub elnöke, a kulturközeledés alapjának azt a közös feladatot tekinti, amely annak a darab életnek a megismerése, amelyben egy-más mellett él a szlovákság és magyarság. A katodikus K o n s t a n t i n C u l e n a legfontosabbnak azt tartja, hogy a szlovák és magyar írók

kölesönösen tudják, hogy mi készül egymás művészi műhelyében. A kulturérintkezés kérdése itt egymás pusztá informálásává degradálódik. Mások a két nép közötti politikai ellentétek miatt pesszimizmussal kezelik a kérdést s a magyar nacionalizmus megszűnésében, tehát a nemzeti fűtöttség egyoldalú likvidálásában látják megoldhatóságát. Ezzel szemben Milo Urban, a legfiatalabb szlovák regényírók egyik legtehetségesebbje írja: „bennünk, a legfiatalabb szlovák írógenerációban egyetlen szemernyi sincs abból a nacionalizmusból, amely nem tudná elismerni mások értékét és különösen a fiatalabb szlovák és magyar írodalmárok közösségének kiépítését.” Novomesky és Ponican határozottsága az egyik oldalon és a jószándékról, őszinteségről, megértésről és közös életdarabról való filozófikus általánosságok a másik oldalon eléggé kiemelik azt a különbséget, amellyel a különböző világnézetű intellektuelek a kulturközeledés kérdését kezelik a szlovák oldalon s egyuttal értéktételeket is mondanak a két tábornak a kérdéssel szemben elfoglalt álláspontja felett.

A kérdés praktikus megoldását tekintve, vannak, akik a Peuklubokat (a szlovákot és csehet) tartják megfelelő keretnek a kulturközeledés lebonyolítására, mások ezt elégtelennek ítélik. Némelyek az írók személyes érintkezésén túl nem látnak más lehetőségeket, mások ismertető előadásokra, estélyekre gondolnak, a legtöbben pedig a kölcsönös fordítgatásokban látják a praktikus megoldás legtermékenyebb lehetőségét.

Mit mutat a magyar szellemiség hozzászólásaink mérleget Földes Sándor leszögezi, hogy két nép irodalmának s általában kulturájának a közeledése arra való, hogy ezen keresztül emberek és népek találkozzanak és egymás életórán javithassanak. Azt kell megmondani tehát, hogy mi okból és mi célra történjen a kulturérintkezés. Ő is megállapítja, hogy a „haladásért és igazságosabb társadalmi rendért küzdő szlovák és magyar alkotóművészek és intellektuelek már eddig is gyakran találkoztak a közös munkában vagy legalább is a legjobb uton vannak egymás felé.” Kifejezi, hogy eredményes közeledést csak a közös fronton állók teremthetnek a két nép életében. Peéry Rezső a középeurópai elaprózott s egymással etnikailag is elkevert népek életét figyelve arra a megállapításra jut, hogy már jóval a kulturérintkezés kérdésének felvetése előtt a középeurópai kis népek életpraxisa már megteremtette azt, mert itt a kulturérintkezés az egymásra utaltóság folytán létünk időtlen kérdése. Ebben a vonatkozásban a kis népek létérdeke a középeurópai kulturális internacionalizmus s így az egyedül célravezető kulturpolitikai alapelv a magyar liberalizmus elve lehet csupán: „ha nincs pénz a szerb színházra, akkor a magyart se támogassuk.” Kérdés azonban, hogy alkalmazhatja-e ma a polgárság felfelé menő történelmi szakaszának kulturális liberalizmusát? Peéry azt mondja, hogy ezt az alapelvet csak a haladni tudók alkalmazhatják. Tág fogalmazás ez, s csak messziről sejteti s közvetve, hogy a polgári-nemzeti kulturérintkezésnek ma csökkentek a perspektívái, de megfelel annak a megállapításnak, amely szerint a kulturérintkezést csak felfelé menő társadalmi kategóriák teremthetik meg. Van, aki a szlovák magyar kulturközeledést a szlávság és magyarság szélesebb perspektíváiba helyezi s így arra akarja felhasználni, hogy a magyarságot felszabadítsa a germán gondolat és izlés középeurópai uralkodó alól. Ehhez az kellene, hogy a szlávság és magyarság, vagy a kisebbség és az uralkodó nemzet alá és fölé rendeltség nélkül álljon egymás mellett. Így van-e azonban ez a nemzeti imperializmusok mai szakaszában? Az anketén magyar részről elhangzott az a sürgetés is, hogy a kulturközeledést, amennyi-

ben demokratikus kulturvonalkozásokban megteremthető, állítsák be a fasizálódás elleni küzdelembé. Egyéb vélemények szerint a kulturérintkezés megteremtésének kulcsa „a kezdeményező írók etikai tisztasága”, vagy pedig a „tudósok és művészek szent kíváncsisága”. Lányi Menyhért a megvalósítás feltételének azt tekinti, hogy a politikai lojalitástól szigorúan válasszák el az irodalmi lojalitás fogalmát, mert a párttitkári mentalitás politikával szötte be azt s így gátolja a kulturközledést. A hozzászólók tekintélyes része az előtte hozzászólókra hártja át az elvi állásfoglalás felelősségét s rögtön a praktikus kivitel eszközzeiről értekezék. Az egyik műfordítású sürget: verset, regényt, másik drámát inkább, ismét más a politikai és társadalmi viszonyokról szóló kölesönös információkat, mások először szociológiai, történeti és etnográfiai kérdések kölesönös tisztázását ajánlják egy szláv-magyar társaság s egy két nyelvű szlovák-magyar irodalmi revü keretében.

A szlovák és magyar írók hozzászólásainak egybevetéséből az a közös vonás állapítható meg, hogy egyformán vegyes világnézeti szempontok alapján kezelik a kérdést. De vannak különbségek is a két nép íróinak hozzászólásai között. Ezek azok, hogy a szlovák íróknál több s határozottabb az elvi hozzászólás, a magyar részen több a praktikus kivitelre szorítkozó, de a lényeges az, hogy a magyar íróknál kevesebb s bizonytalanabb az elvi megnyilatkozás, ami mögött a kisebbségi helyzetű embernek az uralmon lévővel szembeni gátlásai húzódnak meg.

Egy gondolkodó felfogásának szubjektív, vagyis önmagához való viszonya más, mint ugyanannak a felfogásnak objektív társadalmi jelentősége. A kulturközledés kérdését mind a két vonatkozásban áttekintettük. Amennyiben a szubjektív felfogások itt a kérdést meghatározó objektív elemeket figyelembe veszik, úgy reálisaknak tekinthetők. A két irányú vizsgálódás eredményeinek egybevetése megmutatja, hogy a kulturközledésre vonatkozó elképzelésekből mit lehet a valóságban, a két nép viszonyában végrehajtani s mi marad illúzió. Végül csak annyit, hogy ezekben az elképzelésekben az illúziók hatalmas főlényben vannak a reális eredmények felett.

M A I R O M Á N K Ö L T Ő K

Fordította: JÓZSEF ATTILA (Budapest)

ARON COTRUŞ: A BANYÁSZ

*Erőlködve, mint akit szél ért,
sziklát fejték, vájom a szén-ért,
egy darab üszög-kenyérért...*

*Elfeledtem a nevetést... a sirás fakó
arcomon biztosan undorító...
testem csupasz,
tálam csupasz,
karom lassu lett, lábam is az...*

*Egy fagyos napon, mint ma, de régen,
föld alá fektettem feleségem...
gyermekéimet tavasszal temettem,
viaszsárgák voltak mind a ketten...*

Sziklát fejték, vájom a szén-ért
puszta aknákban
egy darab üszög-kenyérért...
mind esetlenebbül, mind rátabban,
a torkom szorongató vastag porban...

ARON COTRUȘ: GYÁRBAN

Társam a fene robotban,
nem zuhlhetsz el már te se jobban...

Mi az urak tömlőce ama pokol
katlanához, amelyben olvadozol!...
a vérveritéken napszám bére
alig elegendő kenyérre...

Gyúrod, vered a meleg acélt
a mágnásokért, a nagyurakért...
sujtsz... s úgy marja a szikra-ragya
robotod óráin testedet,
mint az áztatott kötelek
és mint a puska agya...

Mint egy pokolban, vergődsz, elalélsz
vörös szikraesőben pesti
és bukaresti
randa és házas urakért,
herékért, kik a te munkádból s a te vak
alázatodból palotákat emelnek
maguknak a Dámbovitánál meg a Duna mellett...

Törnéd a törvényt, ontanál vért, — bármihez is láss,
nem sülyedhetsz mélyebbre sohase, pajtás!...

ARON COTRUȘ: ION CODRU

Ion Codru a nevem:
esetlen vagyok és hirtelen...
birtokom: — egy furulya s egy farkós fa-ága,
utравалóm: a vándorlás vágya...
tűzhelyem: hegytető,
vankosom meg a kő...
volt nyájam, — keresem,
évek óta nincsen nyoma sem...
szolgáltam juhoknál,
grófok-, burzsujoknál...

pásztor az erdőben, —
közel az éghez ügyetlen imákkal vergődtem...
nim volt, abból maradt: a vándorlás vágya,
egy öreg furulya s egy farkós fa-ága...

ARON COTRUȘ: MAGÁNYOS FA

Bejártam a világot és óriás fát láttam egykoron.
A végtelen fönnsik vad viharát
s átkos fagyát legyűrte egymaga...

Törzsében ifjai nedv bugyogott...
 Egészsége rendkívüli, — hogy látásra szinte beteg...
 Árnya körén csupa törpebokor ha sarjadozott...
 Ugy látszott, a kiszítt, kimerült sík
 sohasem tudta jóllaktatni,
 mint kevély bojárt éhesen kinlódó rabjai...

Rendületlenül és egyedül
 nőtt zsarnokul, a végtelent vigyázta...
 Az utasok árnyában megpihentek...
 S erőre kapva keltek utra, hogy legyűrjék az életet...

Árnyában egy pillanatra megpihentem én is
 utra való vágyaimmal, tegzemben a lázadással.
 S e pillanat
 megedzett, mint a terméketlen álmok évei
 s érzetem, újra ur vagyok magam felett,
 mint határtalan fönnsíkján az óriás fa, komor egek alatt.

RADU GYR.: MÉSZÁRSZÉKEK

Az ócska söntések már nyiladoznak,
 villamos zörög, redőny nyekereg.
 Vörös paradicsomszívek abusznak
 a polcokon és kelvirág-fejek.

Dinnyehéj árval, suhanc tekereg,
 a rakodón szemeteskocsi fülled
 s rubintosan tetézve begördülnek
 a csarnokba a húsos szekerek.

A combot meg az oldalt kirakják ott, —
 csendben fogadja kampókra a bolt
 a töméntelen véres drágaságot:
 sebzett korállt és eleven bibort.

Süldők, berbécsek, húsok lángdarabból,
 úgy ránganak a roston, mintha ott
 a vágóhidakon ledöfött napból
 szelten sülnének izzó falatok.

Zöld álma alatt a növényi égnek
 a nap mézárszékei kigyulladnak,
 majd a kocsik a vágóhídra térnek.
 A csarnokokban vörös nyugodalmak.

A mézárosok kilépnek kötőben,
 a küszöbön, mint seben, mosolyt rejtve
 s rágyujtanak...

Az egyik boltredőben,
 a szakadt hájcsipkék közt ottfelejtve,
 egy mézáros tűnődik, beteszi
 véres fedelű szállítmányi könyvét,
 zsebébe nyúl, kezében leányfénykép,
 rászomorodnak álmos szemei.

OVID DENSUȘIANU: HOL A FÖLDES DÜLŐ...

*Hol a földes, dülő
út ágazik le-fel,
három szekeres szikrát
csíholva vesztegel.*

*Másik: „Fáklya kellett
s koporsó énnekem;
az erdőőr lelőtte
egyetlen gyermekem.“*

*Szól egy: „A városban
jártam a jussomért,
a veszteség mégis
megint csak engem ért.“*

*A harmadik: „Volt még
két ökröm, vontató;
dobra ütök holnap,
elviszi az adó.“*

*Indulnak a földes
dülön a szekerek;
mind, mintha követ vinne,
nyikorog, nyekereg.*

A FASIZMUS BIRÁLATA

Irta: HORVÁTH JÁNOS (Budapest)

Ignatio Silone könyve nem ismeretlen a Korunk olvasói előtt. Legáltalánosabb eredményeit összefoglaló utolsó fejezetét a Korunk áprilisi száma közölte. Ha most mégis visszatérünk erre a munkára, úgy csak azért, mivel — hangsúlyozottan „marxista“ céki-tűzése ellenére — olyan alapvető és a fasizmus történéseire nézve jellegzetes hibákat tartalmaz, amelyek mellett nem lehet kritikátlanul elhaladni és amelyeknek megvitatása néhány a fasizmussal kapcsolatos elvi fontosságú kérdés felvetését teszi szükségessé.

Ha Silone hibáinak eredetét kutatjuk, úgy ezt álláspontjának hangsúlyozottan „pártonkívüli“ voltában találjuk. Azt az elméleti „zürzavart“, amely a fasizmust körülveszi, szerző egyenesen annak tulajdonítja, hogy „a politikai szemlélők a fasizmust végeredménykép“ csak pártszempontból nézik, annak a pártnak a szempontjából, amelyhez tartoznak.“ A pártokban viszont „a bürokratikus szervezet a politikai szervezet fölé nőtt... a közvetlen eredményre törő agitáció pótolja annak a gondolkodásnak a kritikai tevékenységét, amely előtt csak az igazság lebeg. A marxizmusnak sem sikerült mindig teljesen megővnia saját kritikus-analitikus módszerét.“

Silone „pártonkívüliségében“ egyenesen odáig megy, hogy a párt „lényegében“ látja a politika jelenségeivel szemben való értetlenség okát: a párt lényegében, amelyet helyesen jellemez akkor, amikor „bürokratikus szervezetről“ és „közvetlen eredményre törő agitációról“ beszél. A párt lényege valóban „bürokratikus“ szervezete és munkájának „közvetlen eredményre törő“, azaz gyakorlati volta — a párt lényege, hogy osztályok élcsapata az osztályközi harcban. Silone hibája csupán az, hogy nem látja azt a mérhetetlen különbséget, ami a dolgozók és a polgárság gyakorlati pártpolitikája között van — nem látja, hogy az az alapvető, mert osztályhelyezelből fakadó különbség, amely a két osztály ideológiájának jellege között van nem hogy lecsiszolódná, de még csak kiéleződik a politikai gyakorlat vonalán.

Silone a pártszerű gyakorlatot kizárólag annak „piszkos zsidó értelmében“ (Marx), kizárólag annak polgári értelmében fogja fel. Nem

látja, hogy amíg a polgárság szükségszerűen korlátolt és hamis — mert a jelenlegi társadalom ellentmondásainak elkenésére vállalkozó — elméleti megismerése pártjainak gyakorlatában egyenesen utszéli demagógiává süllyed, addig a másik osztály éppen pártjának gyakorlatában ellenőrző és fejlesztő a valóságról való lényegében helyes ismeretét. Nem látja, hogy míg a polgárság megismerése csak szétzúzódhatik a valósággal való közvetlen találkozásban, addig ellenfele elmélete éppen gyakorlatában, a valóság megváltoztatásában konkretizálódik, igazolódik. A polgárság osztályszempontja pártjai gyakorlatában az ellenkező érdeklő osztályok tömegei közönséges becsapásának szempontjává válik, „fajelméletté“, „tudományos“ szempontjának is közönséges lábbalkiprásával, amely az elmélet, a megismerés névre már igényt sem tarthat. A dolgozók pártszempontja ezzel szemben a leghaladottabb osztály leghaladottabb rétegeinek szempontja, amely megismerésének (és általában a megismerésnek) eddig elérhető legmagasabb foka. Silone tehát, aki a pártokban eltekint az azokat hordozó osztályoktól, nem csupán durva és jóvátehetetlen, elméleti hibát követ el a marxizmussal szemben, amely éppen az osztályszempont legmesszebbmenő és tudományos érvényesítése, hanem a dolgozó párt kompromittálásával, a polgári pártokkal való azonosításával, a polgári „tudományosság“ szempontjának igyekszik gyakorlati érvényt szerezni a munkásmozgalmon belül; akarva nem akarva a „baloldali“ szociáldemokrácia politikai exponense.

A marxizmusnak ez a szociáldemokrata, osztály- és pártok-feletti „tisztá“ tudománnyá torzítása tükröződik vissza Silone eklektikus módszerében is. Abból a megállapításból indul ki, hogy „a fasizmus története nem lehet egyéb, mint az a kritika, amelyet a fasizmus önmaga felett gyakorol. Mindazok a hamis nézetek — folytatja — amelyek a fasizmusról forgalomban vannak a fasizmus gyors fejlődésében és azokban az ellentmondásokban találják magyarázatukat, melyeket a fasizmus tartalmaz. Mondjanak ezek a nézetek hamisak, vagy nem kielégítőek is, mindegyikőjük tartalmaz egy adag igazságot a fasizmus fejlődésének egy-egy időszakára, egy bizonyos vidék fasizmusára, vagy ha csak a fasiszta szervezetek szociális összetételére nézve is, amivel szemben egy a fasizmusról alkotott valóban történelmi ítéletnek mindezekkel az elemekkel számot kell vetnie, összességükben és kölcsönösen viszonylatuk ellentmondásos rithmusában.“

Szerzőnek ez a módszere rendkívül „tudományosan“, átfogóan, „dialektikusan“ hangzik. Valójában azonban teljesen eklektikus. Nem lehet kétség afelől, hogy úgy a fasizmus „önleplezése“, mint „ellenfeleinek“, a szociáldemokráciának, vagy a liberális emigrációnak kritikája — ha egészében hamis is — a fasizmusnak egy reális vonását torzítja a fasizmus általános jellemzésévé, a fasizmus egy-egy reális vonására, elemére vet világot. Hibája ezzel szemben, hogy a fasizmusnak csak ezt az egy oldalát látja, a többit pedig nem; hibája, hogy a fasizmusnak nem azt az elemét emeli ki, amelyekben a fasizmus összes többi elemei már bennfoglaltatnak.

Vegyünk egy konkrét példát: a szociáldemokrácia és vele a liberális polgárság egy része azt állítja a fasizmusról, hogy az az „anarchista“ kispolgárság diktatúrája és mozgalma. Az internacionális marxisták ezzel szemben azon a véleményen vannak, hogy a fasizmus a fináncetöke nyílt diktatúrája, a fináncetöke legharciasabb rétegei által vezetett mozgalom. Bizonyos, hogy mindkét nézet a fasizmus egy-egy reális vonására, oldalára mutat rá. Míg a szociáldemokrata meghatározás azonban a fasizmusnak csak egyetlen elemével vet számot,

addig a másik meghatározás a fasizmus elemei közül éppen azt emeli ki, amelyben történelmileg a fasizmus összes elemei — „ellentmondásos ritmusukban“ — találkoznak és egységet alkotnak. Amíg az egyik a fasizmus egy olyan vonására mutat rá, amely a fasizmus összes többi vonásával merev ellentétben áll, addig a másik a fasizmus egy olyan vonását teszi meghatározása alapjává, amelyben a fasizmus összes ellentmondó elemei dialektikus, azaz egymást nem kizáró, hanem feltételező egységet alkotnak. A fasizmus összes elemeivel számot vetni „öket egyetlen ellentmondásos ritmusu“ meghatározásban összefogni, a fasizmusról „valóban történelmi“ ítéletet alkotni, konkrétan annyit tesz, mint a fasizmussal szemben állást foglalva azt az elemét kiemelni, amely a fasizmusban lényeges, amely egyszerűsíti mind a fasizmus összes többi elemeinek szerepét és viszonylagos fontosságát meghatározza. És éppen ennek az önmaga által felállított követelményének megvalósítása alól, a fasizmus lényegének meghatározása alól bujik ki Silone, aki az „összes elemekkel való számolást“ az egyes nézetek eklektikus összekotyvasztásának fogja fel, aki az egyes nézetek közti állásfoglalás helyett az egyes nézetek között ingadozik s akinek ezt az elméleti tehetetlenségét mi sem jellemzi jobban, minthogy 500 oldalas könyvében keresztül képtelen a fasizmus egy egyértelmű és világos meghatározásához eljutni. „....nascitur, ridiculus mus.“

A fasizmus meghatározására, lényegének megértésére való képtelensége egyenes következménye annak, hogy Silone nem hajlandó valóban marxista módon, azaz osztályszempontból feltenni a fasizmus kérdését. A valóban „történelmi“, azaz átfogó szempont a fasizmus megítélésénél ugyanis nem a történelmen „kívül“ álló egyén spekulatív bölcselkedési, hanem a történelem alakítására hivatott osztály gyakorlati — harci szempontja. Ebből a valóban történelmi szempontból nézve: a fasizmus lényege: osztálytartalma. Az osztálytartalom szempontjából kell feltennünk a kérdést, hogy mi a lényeges a fasizmusban és akkor a felelet az lesz, hogy 1. a fasizmusban lényeges, hogy tökésdiktatura, speciálisan a fináncetöke diktatúrájának egy formája; ennek a diktatúrának fenntartására irányuló mozgalom, 2. Hogy a fináncetöke diktatúrájának az a formája, a fináncetöke által vezetett olyan mozgalom, amelyben a fináncetöke legharciasabb rétegei a közvetlen vezetés.

Ez az „egyoldalú“ meghatározás, amelyet Silone avval a szemrehányással illet, hogy minden jelenlegi reakciós kísérletben „fasizmust“ lát, az egyetlen, amely dialektikus és valóban „történelmi“ egységben foglalja magában a fasizmus összes ellentmondó vonásait, amely a Silone által felállított „átfogóság“ követelményének teljes mértékben és konkrétan eleget tesz, mint ahogy Silone saját követelményének képtelen eleget tenni. Rámutat elsősorban arra, hogy a fasizmusban a többi polgári („demokratikus“) pártokkal közös a fináncetöke uralmának fenntartására irányuló tendencia és a hatalomra került fasizmus is a fináncetöke uralmának, vagy ami evvel egyet jelent: diktatúrájának egy formája, akár a „demokrácia“. De rámutat egyszerűsített arra is, ami ebben a mozgalomban, ebben a diktatúrában a „demokratikus“ pártoktól, a diktatúra „demokratikus“ formától különböző, hogy t. i. ez a mozgalom a fináncetöke diktatúrájának ez a formája speciálisan a monopolkapitalista-imperialista korszaknak abban a feszültségi szakaszában lehetséges, melyben a fináncetöke diktatúrája legharciasabb rétegei nyílt diktatúrájaként állhat már fenn csupán és amelyben a pártok közül az a párt kerül előtérbe, amelyen keresztül ez a néhány

fináncoligarcha a legközvetlenebbül tudja érvényesíteni a tömegekben akarátát.

A fasizmusban mutatkozó „elemek”: ezek annak a korszaknak az osztályai és rétegei, amelyben a fasizmus fellép. Ezeknek az „elemeknek” kölesönös viszonylatát ez a meghatározás az osztályok egymáshoz való viszonylataként fedte fel: „összességüket” az osztályviszonyok összességeként, amelyeket a termelőerőknek a kapitalizmusban elért egy fejlődési foka határoz meg. Avval, hogy a fasizmust a fináncőke diktatúrája egy formájaként, legmonopolisztikusabb rétegei diktatúrájaként jellemezte — egyszersmind konkrétan meghatározta ezeket az osztályviszonyokat, a kapitalizmus fejlődésének ezt az elért fokát. Meghatározta a kapitalizmus fejlődésének azt a magas monopolisztikus fázisát, hanyatlásának azt az általános fokát, amelyet a fináncőke egyre szűkülő rétegeinek egyeduralma jelent; az osztályoknak azt a feszültségi helyzetét, amely a fasizmus alapját képezi.

A fasizmusnak ez a meghatározása egyszersmind magában foglalja a „kispolgári” elem szerepének megértését is a fasizmusban. Annak a megértését, hogy a fináncőke egyre parazitább uralma nem csupán a proletáriátus, de a kispolgárság állandó pauperizálódását és politikai aktivizálódását is jelenti és hogy — amennyiben egy ilyen jellegzetesen feszült helyzetben a nagytőke egy ilyen szűk rétegének abszolút diktatúrája egyáltalán lehetséges, úgy csakis ép ezeknek a fináncőke rendszere által elnyomított, kisajátított, deklasszált és aktivizált kispolgári elemek félrevezetése, csúcsainak korrupciója által; amelyek ebben a korszakban az egyetlen lehetséges komoly erőt jelentik a proletáriátussal szemben. Tartalmazza ez a meghatározásnak a megértését, hogy a fasizmus uralmának éppen osztálytartalma: az, hogy a fináncőke eddig legparazitább diktatúrája, feltételezi azt az ellentmondást, hogy tömegbázisában, formájában a kispolgári elem fokozottan érvényesüljön.

Hogyan értjük ezt? A fináncőke diktatúrája fejlődése folyamán egynéhány parazita diktatúrájává válik a széles tömegek felett. Ez a diktatura, amely egy gazdasági rendszer legpregnánsabb kifejezése nem csupán a fináncőke és a dolgozók, de a fináncőke és a tőke egyéb, kevésbé „organizált” formái és a fináncőken belüli ellentéteket is hallatlanul megnöveli. Növeli az ellentéteket a dolgozók és a fináncőke, de a fináncőke egyes nemzeti csoportjai között is: a háborúhoz vezető imperialista és a forradalomhoz vezető osztály-ellentéteket; a kapitalizmus és szocializmus ellentétét. Ilyen feszült körülmények között a fináncőke uralmának feltétele, az az egyetlen lehetősége a dolgozók egységének minden eddiginél határozottabb megbontása, az államapparátus teljes monopolizálásával és felduzzasztásával kapcsolatban. A fináncőke döntő rétegeit ez a helyzet arra kötelezi, hogy profitjának védelmében kevésbé hatalmas osztálytársait az államhatalom gyakorlásából kirekesztve a kispolgárság önállótlanabb csúcsait vonja be oda, amivel egyszersmind a dolgozók egysége megbontásának, soha nem látott elnyomásuknak eszköze is adva van számára: a diktatura legkorlátlanabb, (habár végzetes fordulatokat magábarejtő) lehetősége néhány fináncoligarcha kezében. A dolgozók egységének megbontása és vetélytársainak kirekesztése az államhatalomból; diktatúrája átütő erejének fokozása, ilyen módon válik együgyyanazon feladatává a fináncőke döntő rétegei fasizáló diktatúrájának, a diktatura fenntartásának egyetlen lehetőségévé egy objektív forradalmi korszakban.

A fináncetöke uralmának fenntartása ebben a korszakban feltételezi a dolgozók egységének fokozott megbontását, a kispolgárság maga mellé állítását: ez a fináncetöke fasiszta diktatúrájának titka. A kispolgárság forradalmi erjedése, helyzetéből való kitaszítottasága azonban nem teszi őt feltétlen a polgári uralom támogatójává. Az a pont, ahol a kispolgárság állásfoglalása eldőlt: a munkásmozgalom ereje, vagy erőtlensége, mintahogy ez — általánosságban — Silone is megállapítja. A munkásmozgalom átütőerejének objektív előfeltételei azonban ugyanabban a folyamatban vannak adva, amely a fináncetökét a nyílt fasiszta diktatúrába kergetti: a monopolisztikus kapitalizmus általános válságában.

Az a megállapítás tehát, amely szerint a fasizmus a fináncetöke legharciasabb rétegeinek nyílt diktatúrája félreérthetetlen választ ad egyszersmind arra a kérdésre, arra a munkásmozgalom számára életbe vágó kérdésre, hogy szükségyszerű fejlődési fok-e a fasiszta diktatúra, avagy sem. Silone válasza erre a kérdésre rendkívül határozatlan. Azt állítja ugyanis, hogy „a fasizmus nem végzetes (mint ahogy semmi sem végzetes)”. Világos, hogy a végzetesség filozófiai kérdésének előtérbe helyezésével Silone mellékvágányra tolja a vitát. Nem arról van szó, hogy ugyanabban a filozófiai értelemben, ahogy semmiről sem lehet abszolút bizonyosságunk, úgy a fasiszta diktatúra bekövetkeztéről sem. Nem arról van szó, hogy a fasiszta diktatúráról nem tudjuk kimutatni azt, hogy szükségyszerű, hanem arról, hogy ki tudjuk mutatni, hogy nem szükségyszerű. Konkrétan: a fasiszta diktatúra szükségyszerű fejlődési fokozat ugyan a polgárság, a fináncetöke számára, amely saját demokratikus uralmának válságát szükségyszerűen felidézi. Nem szükségyszerű azonban a dolgozók (és evvel az egész társadalom fejlődése számára) amely a kapitalizmus fasiszmushoz vezető válságában, a fináncetöke demokratikus uralmának válságában megtalálja a szocializmushoz vezető expediens összes objektív feltételeit, a dolgozók (a nép, a kispolgárság) aktivizált mozgósításának objektív lehetőségeit.

A fasiszta diktatúra a fináncetöke monopolista politikájának legvégső és következetes továbbfejlesztése. Ez a fejlődése ilyen módon általános és szükségyszerű a polgárságnak. A dolgozók és vele a társadalmi fejlődés egészére nézve azonban ez a fejlődés nem általános és nem szükségyszerű, mintahogy azt a Sz. U. fejlődése bizonyítja. Ellenkezőleg. Azáltal, hogy a monopolista kapitalizmus a termelőerők visszafejlesztésének stádiumába jutott, azáltal, hogy a föld és termelőviszonyok a termelőerők fejlődését és vele a széles tömegek életlehetőségeit soha nem látott módon megszükitik a szocializmus vált szükségyszerűvé és a fináncetöke fasiszta uralma ennek a fejlődésnek csupán egy lehetséges akadálya — mint ahogy ezt K. Radek kifejti.

Az a megállapítás azonban, hogy a fasizmus semmi egyéb, mint a fináncetöke monopolista politikájának következetes továbbfejlesztése nem csupán a fasizmus szükségyszerűségének kérdésre ad választ, hanem evvel egyszersmind arra is, hogy a megvalósult fasizmus milyen perspektívákat nyújt a szocializmus elkövetkezésére nézve. Annak a kibangsulyozása ez, hogy a fasizmusban a fináncetöke romboló politikájának folytatását kell látnunk, ami a fasizmus minden pillanatnyi sikerét beállítja annak alapvető tendenciájába: a kapitalizmus válsága összes elemeinek további kifejlésztésébe, a forradalmi erők kibontakozása objektív feltételeinek további megteremtésébe. Annyit jelent ez a meghatározás, hogy a fasizmus a kapitalizmus alapvető ellentmondásainak kifejlődését nem csupán ellensúlyozni

nem képes, mint ahogy — elméletben — képes volna esetleg akkor, ha nem a fináncetőke közvetlen diktatúrája, hanem „kispolgári“ kapitalista diktatúra, vagy a „bonapartizmus“ egy válfaja volna, amely a fináncetőke érdekeinek végrehajtásával szemben bizonyos önállóságokat tanúsít. Hanem egyenesen meggyorsítja ezeknek a kifejlődését, kifejlődésük tempóját fokozza. Az, hogy a fasizmus a fináncetőke legközvetlenebb diktatúrája, a fasizmusból lényeges forradalmi perspektíva, a szocializmus szükségszerűségének kihangsúlyozása.

Hogy a fináncetőke diktatúrája-e a lényeges a fasizmusból, vagy pedig a fasizmus átmeneti sikerei, amelyek kispolgári elemében öle-
nek testet: ez itt a kérdés. Silone ingadozik a két nézet között, a gyakorlatban azonban a szociáldemokrata felfogás felé hajlik. —

Silone fasiszta diktatúrát csupán azokban az országokban lát, ahol a fasiszta diktatúra végrehajtói egy kispolgári összetételű tömegpárt esúcsai, ahol tehát a fináncetőke a tömegek mozgósítása terén viszonylag egészen nagy sikereket könyvelhet el, kirekeszti viszont a fasizmus köréből azokat az országokat, ahol a fináncetőke átmenete a fasiszta parancs uralomhoz alig jelentette még közvetlen tömegbázisának átmeneti kiszélesedését is. Silone a „katonai diktatúrákat“ és a parlamentáris államforma „reakciók megerősítéseit“ nem tartja fasiszta diktatúráknak, vagy jellegűeknek, hanem a „reakció“ alapvetően más típusainak. Amivel éppen azokat a fasiszta típusokat zárja ki a fasizmus vizsgálata köréből, amelyekben (mint pl. a katonai-fasiszta diktatúrák) a fináncetőke igen gyenge tömegerekre támaszkodik.

Az a tény, hogy Silone nem képes meglátni a jelenlegi „reakció“ azonos (fináncetőkés-fasiszta) osztálytartalmát, odavezet, hogy a fasizmus lényegét esetleges sikereiben, széles kispolgári tömegbázisában látja, holott ez a lényeg a fináncetőke diktatúrájának fokozása, amelynek (épp úgy, ahogy maga a fasiszta diktatúra is csak esetleges) nem feltétlen jellemzője a kispolgárság széles tömegének maga mellé állítása.

Ez a tény odavezet, hogy Silone a fasiszta diktatúrának nem csupán általános gyengeségét nem képes meglátni, amely abból folyik, hogy a fináncetőke diktatúrája benne a lényeges, hogy tehát kapitalista alapjának ellenmondásait szükségszerűen kiélezi, hanem ennek a gyengeségnek egyes esetekben különös élességgel megnyilvánuló jelenségeit, a fasizmus közvetlen tömegbázisának gyengeségét is elkeni az által, hogy ezeket a gyenge fasiszta diktatúrákat nem tekinti fasiszta jellegűeknek. A fasizmus lényegének megnevezéséből így születik a fasizmus perspektívájának meghamisítása, erejének tulzott beállítása, a fasizmussal szemben való pánikhangulat, a fasizmus elleni harcban elért eredmények meg nem értése.

De a fasizmus — Silone számára szükségszerű — leszűkítése Német-, Olasz- és még néhány más országra, mást is jelent. A fasizmusnak, mint a fináncetőke diktatúrájának meg nem értése annyit is jelent, hogy Silone tagadja a polgárság általános és szükségszerű fasiszta fejlődését; a gyakorlatban, a tények félremagyarázásával tagadja ezt és mindezzel leszűkíti és helytelen irányba tereli a dolgozók harcát a fasizmus ellen, segítséget nyújt a szociáldemokráciának a vereségstratégia elméleti alapjának megteremtésében.

Az a megállapítás, hogy a fasizmusból a fináncetőke diktatúrája a lényeges, annyit jelent a dolgozók számára, hogy a fináncetőke fasiszta fejlődése általánosan szükségszerű, azaz szükségszerű a demokrácia átfejlődése a fasizmusból, amely a szemünk előtt ment végbe egy egész

sor kapitalista országban. (Németország, Ausztria.) Ez a megállapítás ahhoz a következtetéshez vezet, hogy a fasizmus elleni küzdelem csak a finánctóke uralma elleni küzdelem, csak a tőkés államhatalom elleni küzdelem lehet: küzdelem tehát a tőkésdiktatura demokratikus, a polgárság számára — szükségszerűen fasizmusba torkoló, fasizmusmal terhes formája ellen is. Annnyit jelent ez, hogy a fasizmus elleni küzdelem nem folyhat a demokrácia túlhaladt fejlődési fokának „viszsaállításáért”, hanem csupán a tőkésuralom minden formájának megsemmisítéséért, azaz a fasizmus elleni küzdelem — a célja és eszközei egységében — csak forradalmi küzdelem lehet. Nem folyhat továbbá a polgárság „antifaszista” rétegeivel való szövetségben, amelyek a tőkésuralom demokratikus átalakításának jelszavával csak pozíciót akarnak visszaszerezni a fasiszta diktatúrában, hanem csak a szegényparasztság és szegénykispolgársággal szövetségben, amelyeknek a tőkésuralom egyetlen formájában sincs mit nyerniök.

Azáltal, hogy Silone a fasizmust nem a tőkésuralom immanens és szükségszerű fejlődésének fogja fel (nem a finánczóke nyílt diktatúrájának; „demokratikus” diktatúrája végső konzekvenciájának) elméleti alapot nyújt a szociáldemokrata „kisebbségi” politikája számára, amely a reakcióval szemben a demokrácia és a fasizmusmal szemben az „enyhébb” „közönséges” reakció, katonai diktatúra „védelmének” szükségességét hirdeti, s amely politikájának elméleti alapja ép a fasizmus „alapvető” elválasztása a reakciótól, a reakció elválasztása a demokráciától; a tőkés fejlődés szükségszerű — „engedményekkel” vissza nem tartható, csak támogatható — fejlődésének meg nem értése diktatúrájának „demokratikus” formáitól annak fasisztikus elemekkel átszójt és „totális” fasiszta formáihoz.

Silone az internacionális marxistáknak szemükre veti, hogy számukra a fasizmus „éjszaka, amelyben minden macska szürke”, hogy „mindenben”: demokráciában, diktatúrában, reakcióban, kispolgárságban, szociáldemokráciában „fasizmust” látnak. Nos, ez rosszindulatú rágalom, a szd. közhelyek ismétlése a valódi marxizmussal szemben. Ez a párt nagyon is jól látja a fasizálódó „demokrácia” és a „totális” fasizmus, a fasizálódás különböző formái és típusai közötti különbséget. Nagyon is jól látja a különböző rétegek és pártok szerepét a fasizálódás folyamatában. Ez a fejlődésbeli különbség azonban maga is a fejlődés alapvető tendenciájának azonosságából érthető meg csupán, abból ami a reakciók összes mai (fasiszta) formáit a „reakció” egykori formáitól megkülönbözteti. Ez az azonos tendencia pedig a finánczóke legharciasabb rétegeinek és módszereinek előnyomulása a finánczóke politikájában — a válság és a benne gyökerező kivezező expedienst fenyegető csapásai alatt.

A fasizálódás folyamata a polgári osztály összes rétegeinek, pártjainak, intézményeinek fokozott összenövése a finánczókével, amely a profit megmentéséért és az ellenfél megsemmisítéséért folyó harcot vezet: de harc egyszersmind egymás ellen is e harcban való vezetőszerepért, érvényesülésért, pozícióért, érdekért. A harcban majd ez, majd az a réteg, párt viszi a vezetőszerepet a többi közvetlen, vagy burkoló támogatásával — versenyével, ennek a pártharcnak végső nyerveje azonban csak a finánczóke legharciasabb rétege lehet, amelynek reakciós érdekeit mindezek a pártok — a maguk módján és eszközeivel — képviselik és mivel ez a „harc” a fejlődés egységes vonalának eltakarására alkalmas a széles tömegek és vezető rétegek előtt. Ennek a pártharcnak végső nyerveje csak a finánczóke legharciasabb rétege lehet, amely számára az államapparátust — közvetve és

közvetlenül — mindegyik párt erősíteni kényszerül és amely a pártoknak ebben az egymást alázó, leleplező versenyében azzal a párttal fűzi legszorosabban a nexusát, amely a legnagyobb tömeg felett rendelkezve tudja legközvetlenebbül végrehajtani akaratát. Hogy ez a párt rendszerint egy erősen kispolgári bázisu párt, (mozgalom vagy koalíció) az nem véletlen; az a kispolgárság tömegjelentőségével és a többinél nagyobb fokú politikai önállóságával függ össze az imperializmus jelenlegi formájában. —

A polgári pártok és azoknak a polgári rétegeknek a viszonya, amelyeket ezek képviselnek, állandóan változik. Aki ezt nem érti meg, az pl. a „nagykapitalista“ Hugenberg kihajózását a nácikormányból bizonyára hamisan és „forradalmi“ lépésként fogja fel. A helyes politika számára ebben a „káoszban“ eligazodást csak a fasizmus lényegének megértése nyújthat, amely szerint a fasizmusban a finánc-tőke politikáját, annak fejlődését kell látnunk és ennek a végrehajtója: a faszálódás, a finánc-tőke politikájának központi képviselője mindig a hatalmon levő párt — összműködésben az összes többi polgári pártokkal. A helyes politika mindig csak az lehet: főtűzet a fasiszta, vagy fasizmushoz vezető tőkés politika konkrét, központi, kormány-képviselője ellen, kapcsolatban e politika főtámaszatával — kapcsolatban első sorban a szociáldemokráciával, amely az a párt, amely a finánc-tőke mindenkori (tehát fasiszta politikájának is) történelmileg kialakult képviselője a munkásosztályon belül, a finánc-tőke (fasiszta uralkodás is) szociális főtámasza.

A fasizmus — első sorban — nem egy párt, nem „a tömegek széles politikai mozgalma“, mint ahogy Silone állítja, hanem a finánc-tőke politikája a válságban (a finánc-tőke legharciasabb rétegeinek politikája) ennek legtágabb értelmében, amely nem egy párt fejlődésében testesül meg, hanem valamennyi polgári-, tehát a finánc-tőke rendszerét támogató párt, így a szociáldemokrácia fejlődésében is.

Silone nem értheti a szociáldemokráciának és a fasizmusnak ezt a viszonyát, mert nem érti, hogy a fasizmus a finánc-tőke politikája, a szociáldemokrácia pedig a finánc-tőke befolyásának hordozója a munkásosztályon belül: a fasiszta fejlődésnek egy eleme, a fasizmus baloldali válfaja, nem pedig „tökéletesen“ ellenfele. A munkásmozgalom „erőtlenységéről“, a munkáspártok „hibáiról“ ír és a szociáldemokrata párt „árulásairól“, nem látván, hogy „hiba“ és „árulás“ között nem a tudatosság lélekbeni különbsége van, hanem az osztálytartalom különbsége és míg a fiatalabb párt „hibákat“, addig a szd. párt „árulásokat“ követelt el, azaz a polgárság osztályérdekeinek következetes képviselője volt a dolgozók táborában, Silone nem látja, hogy a fiatalabb párt erőtlensége éppen küzdelmének a gyengesége volt a szd. párt árulásával szemben, amely erőtlenség maga is a szd. p. évtizedes opportunistá politikájának az eredménye. Evvel azonban egyszersmind elzárja maga elől az utat a fasizmus ama bizonyos lehetőségének konkrét megértéséhez is, amelynek történelmi alapja egy materiális bázis teremtése a munkásosztályon belül a finánc-tőke politikája számára: a szociáldemokrata politika eredményességének lehetősége a munkásosztályon belül.

A polgárság szükségszerű fejlődése a fasizmushoz megvalósulásának egyetlen lehetőségét a szociáldemokrácia tömegbefolyásában találja, amely esetben a fasizmus a szükségszerű út a szocializmus felé. A fasizmus győzelmének ez a feltétele azonban már magában hordja bukásának csiráit is.

IGAZGATÓSÁGI GYŰLÉS

Irta: ERNST OTTWALT

— A felügyelőbizottság megbízásából ízé a lefolyt üzleti év üzleti jelentése ízé, egészében nem kedvezőtlen. A mérleg és egyéb az urak előtt nagyjából egészen ismert s csak megjegyzésekről lehet még szó ízé...

Szükséges talán, hogy Mallarme vezérigazgató jó szónok legyen? Egyáltalán nem. Szónoki fogásokra sohasem volt szüksége támaszkodni. A szénája mindig jól állt. Hisz mindig a billigeni Motorművek, R. T. volt az, amely vezérigazgatója mögött emelkedett sullyal és nyomaték-kal. Dadogva, nyekeregve, itt-ott fél mondatokat benyelve tette meg Mallarme vezérigazgató a lefolyt üzleti év üzleti jelentését. A husz ur, aki a társaság tanácskozótermében az igazgatósági gyűlésre eljött, nem is fektet súlyt az ilyen külső formákra. „Mi, mint üzletemberek“.

Még csak némi figyelmet sem törekednek mimelni. Dahlmann bankár, a felügyelőbizottság elnöke finom, keskeny aggastyán fejét lehajtva szorgalmasan jegyez. Mindenki tudja azonban, hogy ez csak látszat, mert valójában Dahlmann szakadatlanul női ülepek konturjait rajzolja a szép, fehér fogalmazványpapírra, ami előtte fekszik. Egyszer keskenyebbet mélyen behúzott gödröcskével, másszor kövérebbet kiugró domborulattal. De mindig ülepeket.

Jäger tanár egész zavartalanul alszik. Solmssen technikai igazgató négyzögű koponyáját mélyen a vállai közé huzva egyik kezével a nadrágja zsebében játszik. Katt-katt, pattog a revolver biztosító zárja. Olykor-olykor Solmssen hevesen összerezzen, amikor a folyosóról gyanus nesz hall:

— Rézszesedési kontó, ízé, természetesen csak a lehetőség szerint leüjtve a rézszesedéseket ízé...

Dr. Popitz — istenemre látszik rajta zsidó nagymamája — feltűnően sok ásványvizet iszik. A mellékasztalnál Frederichs, igazgatósági titkár unatkozik. Egy halk kopogásra most felemelkedik, recsegve tolja hátra a székét s a nesz elintézésére kétszeresen óvatosan, hosszú lépétekkel az ajtóhoz megy. Kinyitja. Suitogás. Mallarme félbeszakítja.

— Ízé, mi történt már megint? — Frederichs meghajol.

— Csak a portás, vezérigazgató ur.

— A portás!? Kitűnő. Jöjjön be a portás!

Frederichs int kifele s a tanácskozási terembe lép Kruse portás. Öreg ember, kék uniformisban.

— Mi az, Kruse?

— Csak azt akarom — kezdi Kruse, de tévesen vett lélekzetet, krá-kog, kiejti kezéből a sapkáját. Ezután összeszedi magát, összevágja a sarkait s a sima jelentés hangján mondja: — Vezérigazgató ur, a munkások!

1927-ben a tanácskozóterem berendezése 137 ezer márkába került, bizony! Még sokkal többbe kerül, ha a fehér japán marhabőrrel bevont székeket nem egy árverésen veszik, félig ajándékba. Egyedül a bordó-vörös, másfél ujj vastag, kézzel szőtt szőnyeg belekerül...

— A munkások? Mi van a munkásokkal?

Kruse még egyszer összezsapja a sarkait: — A munkások valamennyien összegyűltek az udvaron és az urakat itt mind le akarják tartóztatni, mondják.

— És még mit?

— Ez minden vezérigazgató úr.

Mallarme a papírlapot, amit leejtett a kezéből, ismét szorosan rövidlátó szeméi elé tartja. — Jó, mehet, Kruse. — Az ajtó diszkrétén becsapódik. — Tehát menjünk tovább, izé, kérem igazságügyi tanácsos úr legyen olyan jó ezután közelebről összehasonlítani izé...

A husz uron bizonyos nyugtalanság lett urrá. A hangzavarban, amely lassan hangos beszélgetéssé dagad, Mallarme hangja emmerül. Dr. Popitz felemelkedik és zavartalanul fel-alá jár a teremben, szakadatlanul maga elé mormolva: — csinos történet! Mondhatom csinos történet! Tényleg csinos történet...

Dahlmann bankár bizonytalanul az ezüst csengő után nyul, amely tulajdonképpen csak a dász kedvéért áll előtte: — Uraim, ha szabad kérnem...

Mallarme határozatlanul mosolyog. A szempillantás rövidségű csendben ünnepélyesen hangzik fel Dr. Popitz szava: — De hisz akkor tényleg minden önkény lehetséges! — Az utolsó hat hétben Dr. Popitz mindannyiszor megragadta az alkalmat ennek az alapvető szentenciának a kijelentésére, valahányszor az általános hozzájárulásról biztos volt.

A husz ur aggodalmas fejingatása felbátorította, hogy kapcsolatban ezzel további szentenciát jelentsen ki, amely hasonlóképp már szintén nem eredeti, mintán már többször kijelentette: — Ha az ember alaposan meggondolja, úgy ez tulajdonképpen kiáltó igazságtalanság.

Mallarme megnyugtató kézmozdulatokat tesz: — Nem eszik a levest olyan forróan uraim, mint ahogy megfőzik. Gondolom, tényleg mehetünk tovább. Számomra egyáltalán nem meglepetés ez a hír, a megfelelő rendszabályokat már megtettem és az elnökség...

— Az elnökséget letartóztatják! Agyonverik! Koncentrációs táborba viszik! — Kiabál Dr. Popitz kíméletlenül. — A maga emberei, Mallarme! A maga emberei! Tiszta bolsevizmus!

Pár ur feláll és a magas ablakokhoz lép, mintha valami látnivaló volna. Az ucca azonban csendes és békés, csak két kékköpenyes segédrendőr cirkál le-föl. Az üzem munkássága az udvaron gyülekezett és innen nem látható.

Dahlmann bankár most tényleg csenget a csengővel: — Kérem, uraim foglaljanak helyet. Azt hiszem van bizonyos jogunk Mallarme urat megkérdezni, hogy milyen természetűek azok a rendszabályok, amiket az ülés védelmére tett?

Mallarme könnyedén meghajol: — Egész bizonyos. Én már tegnap érintkezésbe léptem a tartományi parancsnoksággal és Leichert polgármester ur volt szives vállalkozni arra, hogy az üzem munkásaival tárgyaljon. Leichert ur tekintélye, aki évek óta vezető a körzetet, kétségen kívül áll. Leichert ur máris az üzem területén van és nyomást gyakorol az üzemi sejtvezetőségre. Tényleg nincs semmi ok az aggodalomra, uraim.

— Nem folytatom tovább! — Kiabál Dr. Popitz és már az ajtónál áll. — Semmi kedvem a gazdaság csataterén meghalni. Formálisan kijelentem, hogy nem veszek részt tovább a tárgyaláson. Jó napot, uraim...

Dr. Popitz gyorsan hagyja el a termet's útközben még vadul papírokat gyömöszöl az aktatáskájába. A lépcsőház hátsó ablakán felát az udvarra. Az asztalosműhely és a szerelőcsarnok közti tér fekete az emberektől. A csukott ablakon keresztül kivehetetlen mormolás hallatszik, amit olykor éles vezényszó-hang kiabál tul. Dr. Popitz különös hidegséget érez a hátán felfele kúszni. A munkások! „Vezérigazgató ar, a munkások!” Mintha mindez semmi sem volna! Minden önkény

lehetséges bolond fickó ez a Mallarme de azt nem folytatom tovább amint mondtam csinos történet...

A lépcső alján, pár méterre csupán a megmentő kijáratról Dr. Popitz útját egy hatalmas SA. ember állja el. Dr. Popitz büntudattal néz rá. Sápadt ajkáról csak nehezen jön a szó: — Kérem? Ki szeretnék itt t. i. menni.

Az SA. ember szolgálati magatartást ölt: — Senkisémet hagyhatja el az épületet. Ez az üzemi sejtvezetőség parancsa.

A hátsó bejárat olykor félig kinyitló ajtaján keresztül vad hangzavar tör be. Fülkéjéből az öreg Kruse portás, aki alázatos köszöntésére az urnak sapkáját már levette, ezt a jelenetet úgy nézi, mint valami világösszeomlást. „Magatartás!” — gondolja Popitz. — Az üzemi sejtvezetőség parancsa? — mondja. — Az természetesen más. Magától értetődik. Jó. Az üzemi sejtvezetőség parancsa. Na aztán, Udv Hitler addig! — és lassan megindul a lépcsőn felfele...

— Néptársak és néptársnők, az első hatalmas rohamban a nemzeti szocialista forradalom leterítette a rendszert. Néptársak és néptársnők, a német munkásság, amit elnyomtak, kinevettek, kigunyoltak s másodrangú embereké degradáltak, a Vezér akaratából most a nemzet alapja s ezzel a népesség alapja lett. Ez az állam, néptársaim a ti államotok! Ezek a gyárak a ti gyáraitok...

— Mallarme!

— Soimssen!

— Winkler!

Leichert körzetvezető leveszi a sapkáját és letörli az izzadságot homlokáról. Egyszerűbben gondolta a billigeni Motormű R. T. felhevült munkásainak észretérítését. Nehéz munka lesz, de majd csak meg lesz. Ezeket az örült terveket meg kell akadályozni. Minden körülmények közt! Elintéztet emberek, ha nem sikerül. Erősen előálló szemével nyugtalanul mustrálja Leichert a munkások tömegét. Nagyon sok köztük az SA. ember, egyik másik arcot felismeri, valamennyi régi ki próbált bajtárs. Istenem mi állt ezekbe az emberekbe!

— Néptársak és néptársnők, ismerem nélkülözeseiteket és gondjaitokat. Hét évig álltuk egymás mellett a kemény harcot a hatalomért, hét évig még a halál pillanatában is megőriztük a fegyelmet. A hatalmat csak azért tudtuk kicsikarni, mert cselekvésünk s ezzel életünk legfőbb törvénye a mi mindenképp föltűt szeretett Vezérünk akaratá volt. A nemzeti-szocialista forradalom a világtörténet minden forradalma közül a legfegyelmesebb, a legtervszerűbb, a legmegfontoltabb...

(Igy. Még egy pillanat. S megint meg van mindjárt. Miféle közbeiktatások ezek? Nem értem. Nyugalom, nyugalom. Csak nem elveszteni a nyugalmat. Ha elcsiphetném hátuk azt a kiabálót!)

— Letartóztatni! Le Mallarméval!

— Le vele! Le vele!

Leichert elsápad és kivörösödik. A kétezer munkás háborgó kiáltásából fenyegető emlékek emelkednek föl. Nemzeti-szocialisták, néptársak ezek? Nem ugyanazok az emberek ezek, akik 1919-ben puskával és karabéllyal a városházát megrohmozták? Leichert az erőltetett hallgatódzásban elvonja az arcát.

— Mameluk! Bérene!

Igen, most már nem kétséges. Most valami döntő dolognak kell történni.

— Néptársak és néptársnők, most megegyezően kérem az üzemi sejtvezetőség minden tagját, hogy rövid megbeszélésre lépjenek ki. Őt

perc múlva tudni fogjuk, hogy a billigeni Motorműnél előfordul-e szabálytalanságok megszüntetésére és megbüntetésére mi történjék.

A legelső sorokból pár férfi kivál. Egy fiatalabb alkalmazott és három munkás, uniformisban. Leichert röviden int nekik. Az igazgatóság épület földszintjén van a kötözőhelyiség. Az ajtaja nyitva. — Mind az öten belépnek. Az ablakok tejüvegből készültek, úgy, hogy az udvarra nem látni ki.

Leichert kihuzza magát s rekedt hangon ordít rá a munkások képviselőire. — Micsoda istenverte disznóság ez, mi!? Mindannyian megbolondultatok!? Ha nincs a kezetekben a munkásság, le lesztek váltva, értitek? Micsoda idióta ültette a fejetekbe, hogy a felügyelőbizottság ügyeivel nektek kell törődni? Hogy az ilyen disznóság 1926-ban vagy 1927-ben megtörtént, az fenét tartozik rátok! Megértitek? A fenét!

A körzetvezető öklével a kötöző asztalát veri, hogy pár pohár csőrögve a padlóra hull. A négy ember határozatlanul néz egymásra. Leichert az egyik székre esik s dühödt lábmozdulattal rugja félre az üvegdarabokat. Pillanatnyi kényelmetlen hallgatás.

— Tehát, kérem a választ. A kezetekben van-e a munkásság vagy sem? — Roschkowski raktáros, az üzemtanács elnöke, fiatal katonás magatartású férfi, a vállait vonogatja: — A munkásság száz százalékra az NSBO-ban van.

Leichert legyint. — Tehát nincs! Természetesen ti minden kiabáló kommunisztát felvettetek az NSBO-ba és most csodálkoztok...

— Leichert néptárs, maga mondotta nekünk...

— Igen, igen, Roschkowski, ez igaz. De az isten szerelmére, hogy kerülünk ki ebből a kutyaszorítóból? Hát adjatok már hangot! Teljesen kizárt dolog, hogy a felügyelőbizottságot letartóztassák. Ez törvénytelen eljárás, amivel utasításaim értelmében szembe kell helyezkednem. A munkásságot azonban mégsem kergethetem szét az SA-val és a rendőrséggel. Mi? Roschkowski, Wittholz, Giese, — hát mondjátok már valamit!

Giese lakatos, ravaszképű, kövér ember rőfögő hangon döfi ki: — Na igen... akkor hát ki kell egyezni. Azt hiszem, hogy ha csak az elnökséget tartóztatjuk le, az emberek ki lesznek elégítve.

Wittholz szerelő izgatottan int! — Természetesen. Letartóztatjuk Mallarmet, Solmssent, Winklent és a dolog el van intézve.

Leichert körzetvezető hallgat: — Garantáltok ennyit nekem? Feltevére, hogy a három ur beleegyezik, belemehetek én is. Az istenfáját, Mallarme benne van az ipari birodalmi szövetség vezetőségében. Piszok egy ügy! Istenem, istenem!

Giese üzemtanácsos energikusan előrefurakodik: — Tehát javaslat békülékenységre: én kimegyek és beszélek a munkásokkal. A követelések fenntartva, a pártvezetőség mögöttem. De fegyvem, az elnökség letartóztatása elrendelve, Leichert körzetvezető hajtja végre...

— Nem megy! Ha Mallarme nem ért egyet, nem megy!

— Akkor hát nézze, hogy Mallarme egyetért.

A körzetvezető felemelkedik: — Tehát rajta! Giese maga csak arról beszél, hogy a körzetvezetőség az elnökség letartóztatását fontossá teszi, hogy az üzemi sejtvezetőség fenntartja a követeléseit, hogy a dolog a következő tíz percben eldőlj. Vissza tudja tartani ennyi ideig az embereket?

Hallgatás. Azután félíg igenlő vállvonogatás.

Leichert, polgármester és körzetvezető a népcsón felmegy a tanácskozóterembe. Miután halk kopogtatásra kinyílik az ajtó Leichert

egy pillanatra megütközve megáll. Az ovális alakú asztal egyik keskenyebb vége előtt áll Mallarme vezérigazgató s dadogva és nyekeregve itt-ott félmondatokat egyszerűen benyelve olvas a szorosán szemel előtt tartott papírról. Dahlmann bankár finom keskeny aggastyán fejét lehajtva szorgalmasan jegyez.

— ... Izé, hála a nemzeti kormány előrelátó gazdaságpolitikájának izé, a legközelebbi üzleti év kilátásai a lehető legkedvezőbbek. Igen izé, polgármester ur.

Valami van Mallarme magatartásában, ami arra készíti a polgármestert, hogy bal kezével sapkája szélét érintse, mintha valami előljáró, csoportvezető, a politikai osztály törzskari főnöke, avagy épenséggel maga a Vezér előtt állna.

— Tárgyaltam a munkásokkal. Fenntartják követelésüket...

Mallarme félbeszakítja a polgármestert: — Ugy, tehát nem ért el semmit? — kérdezi kellemetlen hangon. — Kért már rendőrséget, avagy én kérjek?

Leichert ideges: — De nem, vezérigazgató úr. Én már elértem valamit. A munkások már egyáltalán nem követelik, hogy a felügyelőbizottságot letartóztassák. Egyáltalán nem. Ezt természetesen kibeszéltem az emberek fejéből. Már megelégszenek az elnökség letartóztatásával.

Dr. Popitz, aki figyelmesen hallgatott, bólint a fejével: — Teljesen lojális követelés. — S egy kézmozdulattal, amely helyeslést vár, fordul a szomszédaihoz.

— Marhaság! — morog Mallarme. — Solmssen ur, Winkler ur, szabad egy pillanatra...

Solmssen, technikai igazgató és Winkler, személyzeti főnök a terem egyik sarkába követik Mallarmet, Leichert, aki nem tudja, hogy a jelenléte kívánatos-e, határozatlanul húzódik utánuk. Mallarme magához inti: — Tehát, polgármester úr ez egyáltalán nem jöhet tekintetbe. Természetesen maga nem tudhatja, de az én letartóztatásom egyértelmű a Vezér elleni bizalmatlansági nyilatkozattal, remélem ezzel maga tisztában van? Nem? Na hát akkor megmondom magának. Az automobil ipar feladatai, amit én egy hosszabb beszélgetésben, magával a Vezérrel... Tehát teljesen ki van zárva!

Solmssen bizalmatlanul hallgat, Winkler igazgató, alacsony termet, ápoltt vörösesharna hegyes szakállal idegesen köhéscsel.

— Vezérigazgató úr, kezeséget vállalom azért, hogy az urak legkésőbb két óra leforgása alatt ismét szabadlára kerülnek. — mondja Leichert kérően.

— És az én tekintélyem? Hogyan? Annyit csak kell, hogy értsen a vezérelv lényegéből, hogy ezt belássa. A személyemet illetőleg kifejezetten a tudomására hozom, semmiféle, érti, semmiféle tárgyalásokba nem bocsájtkozom. Megkövetelem Öntől, polgármester úr, mint az NSDAP körzeti vezetőjétől s az államhatalom hivatott képviselőjétől a gazdaság megvédését minden bűnös beavatkozás ellen. Megértette?

Leichert polgármesternek az a bizonytalan érzése, mintha a vezérigazgató hangja némi ellentmondásban állna a tényleges helyzettel. Kint az udvaron lármáznak a munkások. — Az én feladataimról az előljáróim oktatnak ki s nem ön, vezérigazgató úr! — válaszolja határozottan.

Mallarme megfordul és menni készül. — Jól van, akkor kérjen rendőrséget. Írtesse ki a gyárudvart és garantálja az ülés zavartalan lefolyását. Nekem így is jó.

Kint lármáznak a munkások. Rendőrség nemzeti-szocialista mun-

kások ellen! Beavatkozás a gazdaságba! Vállalkozói kezdeményezés! A munkáspárt képviselője kinyújtja a karját, mintha visszaakarná tartani a vezérigazgatót: — Hát tegyen akkor valami javaslatot. . .

A vezérigazgató megáll: — De hiszen már megmondtam magának, én nem hagyom önként letartóztatni magam. Winkler urnak sürgős dolga van a megrendelés beszerzésénél, szükségünk van rá. Solmssen igazgató ur... — Mallarme hirtelen félbeszakítja magát és hallgat. Winkler idegesen köhécsel. Solmssen négyszögletes koponyáját mélyebben a vállai közé húzza és elkeseredetten néz a vezérigazgatóra. Egyik kezével a nadrágzsebében játszik.

Az ellenséges hüvösséggel teli teremben Solmssen igazgató váratlanul egészen egyedül áll. Winkler észrevehetetlenül egy kis lépéssel odébb lép mellette. Leichert polgármester előreugró szeméit kihívóan Solmssenre függeszti. Mallarme szeretettel és kérdően néz reá. Solmssen hallgat.

— Igen, mi volna Solmssen úr? — határozza el magát a vezérigazgató a kérdésre.

— Ha legalább ön le hagyja magát tartóztatni, akkor azt hiszem, lecsillapíthatók a munkások, ezért mint az NSDAP körzeti vezetője kezeskedem.

Solmssen hallgat. Technikai igazgatója a billigeni Motormű R. T.-nak, 2100 márka havi jövedelemmel és tantíemmel. Idősebb diplomás mérnök. Kiméletlenül éles racionalizálási szakember, akét a munkások évek óta gyűlölnék. Jó képzett, állástalan, éhező diplomás mérnök rakásszám kapható. A vajaskenyeret meg lehet keresni. . .

— Tehát mi van, kedves Solmssen?

Mi lesz a tekintélyemmel az üzemben, ha egyszer letartóztatnak? — kérdi leszállásban.

Mallarme érdeklődéssel nézi a festett ablaktáblákat. — Na igen természetesen egy ilyen dolog. . . — motyogja unottan.

Garantálom személyi biztonságát és azt, hogy még ma szabadlábra helyezik. — mondja Leichert gavallérosan.

Winkler igazgató energikusan köhécsel: — A társaság érdeke, kedves Solmssen úr. . .

Solmssen segítség után néz körül, tekintetét azonban a husz úr csupán tárgyilagos érdeklődéssel fogadja. . .

S kint az udvaron lármáznak a munkások. . .

Mallarme ütemesen kopog a lábával a szőnyegen: — Az ön szerződése 1936-ig tart. Teljesen magától értődik — szavamra mondom, hisz az urak tanuim — izé, természetesen teljesen kifizetjük.

Solmssen némán néz maga elé a földre. Milyen egyszerűen megy mindez! — Csak 52 éves vagyok — mondja halk könnyörgéssel és maga is érzi, hogy milyen értelmetlenek ezek a szavak.

A nemzeti forradalom nem ötórai tea, — ki is mondta ezt? Mikor mondta? És ahol gyalulnak, ott hull a forgács. . .

— Hogy ez megint mennyi pénzünkbe kerül! — fordul megbotránkozva Mallarme a körzetvezető felé. — Na lássa, megint, hova vezet, ha nincsenek az emberek a kezében. Persze nyugdíj jogosultsága is van még, kedves Solmssen, nem igaz? Na lássa!

Leichert polgármester és körzetvezető, aki az utolsó pillanatban már felkészült a fenhéjázó magatartás felöltésére, egyszerre kicsi lesz és zavart: — Akkor hát felhívhatom telefonon tüstént a zászlóalj parancsnokságot, vezérigazgató úr? Én is önnel megyek természetesen. Szavatolok a személyi biztonságáért, magától értődik. . .

Mallarme kezét nyújt Solmssen igazgatónak: — Akkor tehát teie-

fonálunk? Igen? Talán ma este én magam megyek át magáért. Leichert úr, természetesen a zászlóalj védelmébe veszi Solmssen úr villáját is.

— Magától értetődik! A szavamat adom. . .

— Na akkor a viszontlátásra, kedves Solmssen. Nagyon sajnálom, de maga is beláthatja. . .

— Néptársak és néptársnők! Az osztálygyűlölet és a rendi önhittség elleni harc áll a mi zászlónkon. Az ökö! és a homlok német munkásának meglehet az a megnyugtató tudata, hogy az új állam vezetősége nem ismer rendi különbségeket! Végérvényesen elmúltak azok az idők, amikor a tőkésék büntetlenül üzhették piszkos üzleteiket a nép vagyonaival. Vaskefével súroljuk ki a múlt piszkát. . .

— Üdv! Üdv! Üdv!

— A legelsősorban Roschkowski raktáros áll és kiabál, hogy a képe vörösen kitagad. Vidáman és bátorítóan néz fel Leichert körzetvezetőre. Már egyre többen kiabálnak. . .

— A nemzeti-szocialista forradalom még a tanácskozótermek ajtaja előtt sem áll meg. A munkásságnak nemcsak joga, hanem a kötelessége is a szabálytalanságokat üldözni. A párt hálás nektek, hogy az újabbakat könyörtelenül rátettétek a német gazdaság testének gennyező sebére. Az a gennyes seb, aminek a neve billigeni Motormű R. T. . .

— Üdv! Üdv! Üdv!

— Az igazgatósági gyűlést feloszlattuk!

— Üdv! Ezentul már nem oszthat szét nyereségeket anélkül, hogy a munkásságnak ne legyen egy fontos szava. Néptársak és néptársnők, ez az állam a ti államotok s ezek a gyárak a ti gyáraitok! Soha többé nem engedi meg a német munkásság, hogy nyúzzák! Ezért. . .

— Üdv! Brávó!

— Ezért marad mindig a jelszavunk: „Ellenük és mellettünk!” A munkásság követeléseit teljesíttek.

— Üdv! Üdv! Üdv!

Roschkowski raktárosnak már nem is kell velük kiabálnia: a teljesítés az ő fáradozása nélkül is elég nagy. Karrierjét sikerült megmenteni, hisz most már csak látja a körzetvezető, hogy az üzemi sejtvezetőség erősen kézben tartja a munkásokat.

— Solmssen üzemi igazgató, ez a vállalkozó típus, amilyennek nem szabad lenni, az irányadó körök vizsgálata szerint az, akinek a főbúne az 1927. évi meghamisított mérleg, a főbúne az a brutális racionalizálási rendszabály, amely a kollegák százait dobta az uccára. Solmssen üzemi igazgató védőőrizetbe kerül. . .

Leichert körzetvezető letörli az izzadságot homlokáról. Na végre! Int Giese lakatosnak. Ez megérti és teli torokkal elkezd énekelni: :

*A zászlót fel! A sorok mind előre!
Vonul az SA, nyugton, biztosan.
Bajtársak! vörösek, reakciók mind lelőve.
Sorainkban a szellem velünk van. . .*

Leichert jobbkarját üdvözlésre emeli. Így, most megint meg vagytok, Roschkowskit kieseréljük. Hanyag dög. Az NSBO körzeti vezetősége majd rendet teremt. Azonnal kell a zászlóalj parancsnoksággal beszélnem. Holnap a gyárban vörös rópcédulák után kell kutanni s legalább tíz embert kell letartóztatni, hogy a banda lássa, ki az ur a házban.

A munkásság eloszlik az egyes műhelyekbe. Vitatkozó csoportok bukkannak föl és ugranak szét abban a pillanatban, amikor egyenruhát

viseelő munkás közeledik a csoporthoz.

— Ti magatoknak is be kell vallanotok, hogy ilyesmi azelőtt nem történt, hisz a ti reformistáitok inkább a nadrágba csináltak minthogy egy igazgatót letartóztatassanak... Hogy mit segítettünk ezzel? Gondold csak meg, presztizs!... Természetesen Mallarme marad, de ez egy ügyes szakember. Hogy a gyár a munkásoké legyen? Ember, kinek lesz akkor szava? Hisz akkor az egész kocsni megáll... Természetesen ez még nem szocializmus, de mi mégis utban vagyunk afelé... Várjátok csak be...

Az autót, ami Solmssen üzemigazgatót elszállítja, SS emberek szállották meg. A kocsni hátulso ülésén ül Solmssen, mélyen behuzva a fejét, összecusokott ajakkal. Mellette Leichert polgármester, Kruse portás kezét tanácstalanul közelíti sapkája felé: nem tudja, hogy szabad-e még üdvözölnie az igazgatót.

A felügyelőbizottság tagjai zavartan ácsorognak a lépcsőházban. Mallarme már rég visszavonult az irodájába.

Dr. Popitz érdeklődve néz a tovarobogó autó után. Azután megcsóválja a fejét és olyan hangon, mintha épp most sikerült volna valami meglepő felfedezést tennie: — Ha meggondolja az ember, ez tulajdonképpen mégis kiáltó igazságtalanság...

Az urak közül azonban senki sem hallgat oda.

Pontosan két órával később Mallarmenál cseng a telefon: Leichert polgármester közli, hogy Solmssen igazgatót épp most bocsájtották el az őrizetből s az esti gyorsal hosszabb szabadságra megy.

— Jól van, polgármester úr, rögtön diktálok a jelentést a birodalmi szövetséghez. Azon lesznek, hogy minél messzebb menően fedezzem önt. — Természetesen megteszek minden lehetőséget... De hallgasson csak ide: ez azonban ma tényleg a legutolsó eset, hogy erről az ostoba mérleghistóriáról hallok! Értjük egymás, ugye?... Igen, bizonyítsa be nekem, hogy az emberek a kezében vannak. Ez a maga feladata. Igenis! Roschkowskít leváltatja? Jó. Akkor hát Üdv Hitler, polgármester úr.

A NŐ TERMÉSZETES FELSZABADÍTÁSÁHOZ

(A születés-szabályozás természetes módszere)

Irta: DOKTOR SÁNDOR (Nagykanizsa)

A születés szabályozásának új, természetes módját ajánlják olyan komoly oldalról, hogy nem lehet mellette hallgatással elmenni, annál kevésbé, mert nagy gyakorlati fontossága mellett egész sor igen érdekes elméleti kérdés is kapcsolódik hozzá. Ez nem is lehet másképp. Hisz ha „természetes“ módszert ajánl valaki valamely célra, ennek a természet újabb és helyesebb megismerésén kell alapulnia. S tényleg így van a jelen esetben is.

Maga a főkérdés, a születés szabályozása, egyre égetőbb problémája lett az elszaporodott civilizált emberiségnek. Több mint száz éve már, hogy modern formában a társadalmi fejlődés napirendre tűzte s azóta hiába minden vallás-erkölcsi prédikálás, hiába a nacionalista-militarista ellenpropaganda, sőt hivatalos nyomás és üldözés, a kérdés nemhogy lekerült volna a napirendről, ellenkezőleg egyre aktuálisabb lesz és megoldás felé tör. A háború utáni gazdasági válság még aktuálisabbá tette. S gazdasági okokon kívül a nő egészségének jobb védelme

is sürgeti a kérdés megoldását.

A Szovjetunióban csak letompult a kérdés éle attól, hogy a törvény ott megengedi az abortuszt, sőt az állam ingyen végezteti kórházaiban. A fogamzást gátló szereket pedig hivatalosan propagálják és ugyancsak ingyen adják a nőknek e célra felállított intézetek, profilaktóriumok. Egyik se jelenti a kérdés végleges megoldását. Az abortus azért sem, mert nem csekélység; annyira nem, hogy évente száz ezrekre rugó forgalom mellett a leggondosabb előírások ellenére és megbízható orvosi kezekben is van halálózása is, bár elenyészően csekély az illegális, a törvény által tiltott és üldözött abortusz halálózásához képest, mely a tőkés országokban egyenesen elrettentő. A fogamzást gátló máig ismeretes módszerek és eszközök pedig — mesterkedések, az ilyen mesterkedések minden hátrányával és fogyatkozásával: nem megbízhatók, nem elégíthetik ki az igényeket, mert mesterkedésre nem születünk mindnyájan egyaránt. Annyi a változat még a testi kvalitásokban is, melyek itt szóba jönnek, s még inkább az egyéni ügyességben, hogy nem lehet minden egyes számára megfelelő mesterséges eszközt és módot kitalálni. Ezért keresnek az orvosok egyre jobbakat.

Próbálkoztak az X-sugarakkal: ideiglenes meddő állapotot idézni elő a nőben, addig míg nem óhajt gyermeket. Ez el is érhető, de erre a célra mégse válik be, mert hosszabb időn át, többször ismételt besugárzás nem veszélytelen. Ha pedig újabb terhességet vállalt utána a nő, korai magzatok is születtek már az ilyen sugaras kezelés után a sugarak által károsított petesejtekből.

Keresnek hormonokat az ideiglenes meddőség előidézésére, mert rájöttek, hogy hormonoknak is van szerepük a fogamzás és a termékenyített petesejt beagyazódása és első fejlődése körül. A keresett hormon azonban ily praktikus célra még nincs meg.

A legszélesebb körök érdeklődésére tarthat tehát számot az a természetes mód a születés szabályozására, melyet a gráci női klinikáról ajánl Knaus tanár.

Abból indul ki, hogy a szaporodás szabályozását megoldotta már az ember, tapasztalati alapon a háziállatainál. Ezeknek ugyanis aránylag nem hosszú párzási idejük van s az állattenyésztő a maga céljai szerint ezen idő alatt vagy párosítja őket, vagy elzárja a párosodás elől. Ez idő elmúltával az állatnak se a nősténye nem veszi fel a himet, se a him nem üzekedik többé a nősténnyel a legközelebbi párzási időig.

Az ember, szexuális élete azonban nincs időszakhoz kötve, hanem állandó. A nőnek minden hónapban érik új petesejtje és szabályos időközökben ismétlődik a tisztulása. A koitusz is, ha, mint a házasságban, alkalom van rá, állandóan gyakorolja. Miképp lehessen tehát nála alkalmazni az állatokon szerzett tapasztalatokat?

Ugy tudtuk idáig csakugyan, hogy semmiképpen, mert nincs a hónapnak olyan napja, melyen a szexuális korban élő nő teherbe ne eshetné. S ennek magyarázatául felvettük, hogy a két petefészékben levő, mintegy 40 ezer petesejt közül a tisztulástól függetlenül is érhetnek meg egyesek és szabadulhatnak ki akármikor, véletlen ingerek, pl. éppen a koitusz hatása alatt is. Ez, amilyen pazarul szórja a természet minden élő fajnak a magját, az embernél is egész természetnek látszott, s egymaga megmagyarázta azt a látszatot, hogy a szexuális életet élő nő, ha csak nem beteg, bármikor teherbe eshetik. Ha a koituszt mégsem követi mindig a fogamzás, ez nyilván azért van, mert a nőnek mégisincs mindig érett petesejtje, úgy, mint termékenyítő magja a férfinak.

Tapasztalás és statisztikus vizsgálódás aztán arra látszott mutatni, hogy vannak a hónapnak a fogamzásra kedvezőbb és kevésbé kedvező időszakai. Optimális időszaknak tartják a tisztulás utáni, pesszimálisnak a tisztulást megelőző hetet. Nincs azonban egy nap se, melyen teljesen biztos lehetne a nő a fogamzás felől, mert a belső részeibe jutott spermafonalak, úgy tudtuk, 14 napig is megmaradhatnak ott életképes állapotban, várva a legközelebb kiszabaduló érett petesejtre. Közvetlen megfigyeléssel e jelenségeket nem lehetett anynyira se tisztázni, mint az állatoknál.

Egyfelől azonban az egyre gyakoribbá vált női hasmütétek alkalma adtak arra, hogy pontosabban megfigyeljék a petefészkeken a pete kiszabadulásának idejét s úgy találták, hogy az nem akármikor van, hanem a tisztulási ciklus közepe tájára esik. Másfelől a hormonkutatás a jelenségek összefüggésének helyesebb megismerésére vezetett.

Ilyen alapon állítja Knaus tanár, hogy a nőnél is minden hónapban csak néhány napig tart a fogamzás lehetősége, mert csak ekkor van benne kiszabadult érett petesejt. Ez az idő pedig előre pontosan megállapítható, mert ez érett petesejt a várható tisztulás előtti 15. napon szabadul ki a petefészkekből és ha mindjárt nem termékenyül, nem él pár óránál tovább. A spermafonalak is csak 48 óráig maradnak a nő belső részeiben életképesek.

A fogamzás elkerülése céljából tehát elég, ha megtartóztatja magát a nő a pete kiszabadulása előtt három napig és utána egy napig.

Aki pl. május 1-én várja a tisztulását, annak április 16-án van kiszabadult érett petesejtje a belső részeiben s ezért április 13—17. között kell csupán tartózkodással élnie. Máskor az egész hónap folyamán nem eshetik teherbe, mert nincs érett petesejtje. A következő tisztulása május 28-án esedékes; a peteérés napja tehát május 13. Önmegtartóztatás szükséges május 10—14. között. És így tovább.

Knaus tanár már évek óta foglalkozik e kérdés tanulmányozásával. Hasmitéteken kívül külön bonyolult eljárást dolgozott ki és elmesélés készüléket szerkesztett arra a célra, hogy műtét nélkül is teljesen egészséges nőknél is megfigyeléseket, s szaklapokban ismételten közölte kutatásai eredményeit, melyeket legújabbán külön könyvben foglalt össze. (Herrman Knaus: Die periodische Fruchtbarkeit des Weibes. Verlag Wilhelm Maudrich. Wien, IX. 1934.) Így alakult ki a szóban lévő természetes módszer a születés szabályozására, mely eddig az esetek százaiban a gyakorlatban is bevált.

A módszer alapja az a felismerés, hogy a fogamzás jelenségeit az emberi nőnél is szigorú törvényszerűség szabályozza.

Azt eddig is tudtuk, hogy összefüggés van a petefészkek és a méh működése között, de azt hittük, hogy idegpályák útján. Ezek pedig jobban ki vannak téve olyan véletlen külső behatásoknak, melyek aztán a jelenségek szabályos menetét, egymásutánját megzavarják. Mint a hormonkutatásokból már előbb kiderült, ez a hitünk téves volt: hormonok szerepelnek itt is. A petefészkekben érő petesejt tokjában hormon termelődik, melynek serkentő hatása van a méh nyálkahártyára, fékező hatása magára a petefészkekre. A tisztulás alatt kivérzett és lefoszlott méhnyálkahártya e hormon hatása alatt nem marad meg nyugvó állapotban, hanem regenerálódik és újra kezd duzzadni. A petefészkekben viszont újabb peteérése szünetel addig, míg az éppen érésben levőnek sorsa el nem dől. Ennek pedig a tokja addig duzzad, míg a tisztulási ciklus közepe táján felfakad s az érett pete kiszabadul. Helyén csekély

vérzés támad a tokba és az u. n. „sárga test” képződik, melynek hormontermelése még fokozódik s így fokozódik a méhnyálkahártya duzzadása, fellazulása, vérbősége is. Így készül a méhnyálkahártya a netalán termékenyített petesejt befogadására, mint a felszántott termőföld a belevetett magra. Ha fogamzás nem történt, akkor 14 nappal a petesejt kiszabadulása után vérzés indul meg a duzzadt méhből, melynek nyálkahártyája pár nap alatt lefoszlik, a petefészkekben a „sárga test” is összezsugorodik, hormontermelése megszűnik s így új petesejt kezd érni s kezdődik a játék; három hetes dagály és egy hetes apály. elülről. Így várja a méhnyálkahártya minden négy hétben megifjodva, a megtermékenyített petesejtet, hogy ez a legkedvezőbb feltételeket találja ott a befészkelődésére és első fejlődésére.

Állatkísérletek alapján továbbá arra a meggyőződésre jutottak Knaus is, más kutatók is, hogy az érett petesejt, ha kiszabadulása után azonnal nem termékenyül, nem él pár óránál tovább. És a spermafonalak se maradnak a nő belső részeiben 48 óránál tovább életképesek.

Ezen az új megismeréseken alapszik a természetes módszer a szülés szabályozására. Ha állandó a nő tisztulási ciklusa, mindegy hogy pár nappal hosszabb-e vagy rövidebb, csupán négy napig tart a fogamzás lehetősége, mely négy nap minden hónapra előre kiszámítható, ha a ciklus hossza hiteles feljegyzések alapján megállapítást nyert.

Naptárszerű táblázatban megszerkesztve pl. olyan nőnek, kinek január 7-én jött meg és pontosan 28 naponként ismétlődik a tisztulása, ilyen volna a naptárja:

A tisztulás kezdete: Érett petesejt: Önmegtartóztatás ideje:

I. 7	I. 20	I. 17—21
II. 4	II. 17	II. 14—18
III. 4	III. 17	III. 14—18
IV. 1	IV. 14	IV. 11—15 stb.

Ilyen lenne tehát olyan nőnek a naptára, akinek tisztulási ciklusa állandó.

Csakhogy a mai civilizált életben a nőknek alig 60 százaléka örvend olyan robusztus egészségnek, hogy tisztulási ciklusuk állandó. A többié ingadozó, hol hosszabb, hol rövidebb, vagy egyéb rendellenességeket mutat. Ingadozó ciklus esetén a tülalmi idő kiszámításánál tekintettel kell lenni a leghosszabb és a legrövidebb terminusra. Pl. olyan nő, kinek január 7-én jött meg, de nem 28 naponként, hanem két nappal majd korábban, majd később ismétlődik a tisztulása, február 2-a és 6-a között várhatja a legközelebbit. S minthogy előre nem tudhatjuk, mikor jön, az érett petesejt kiszabadulásának napja január 18—22 között várható. Önmegtartóztatással élnie e szerint január 15—23 között, tehát nyolc napon át kell, ha a fogamzást elkerülni óhajtja. És ugyanígy kell külön minden hónapban megajteni a tülalmi idő kiszámítását; naptárt szerkeszteni egész évre előre ilyen nő számára nem lehet.

Egy másik nehézség az, hogy nem lehet a tisztulási ciklust emlékezetből bemondott adatok alapján állapítani meg, mert nőorvosok mindennapos tapasztalása bizonyítja, hogy az ilyen adatok nem megbízhatók. Knaus tanár ezért azt követeli, hogy rá kell nevelni a nőket tisztulásuk kezdő napjának megjegyzésére a naptárban és egy évi ilyen feljegyzések alapján orvos szerkessze meg a nő naptárát. Al-

lítása szerint ahol a gyakorlatban nem vált be eddig a természetes módszer, azon mulott, hogy a tisztulási ciklus nem volt hitelesen megállapítva.

Végül vannak olyan nem éppen ritka, kivételes esetek, mikor a tisztulás valami ok (szülés vagy abortus, szoptatás vagy betegség) miatt hónapokig szünetel, mert nyugszik a petefészkek is és megesik olykor a fogamzás meglepetésszerűen anélkül, hogy a tisztulás jelentkezett volna. Ilyenek számára külön felvilágosító füzetben ad Knaus tanár kioktatást, mikép védekezzenek mesterséges módszerekkel.

Dé ha beválik a természetes módszer csupán a normális nők számára, akkor is óriási a jelentősége. Vetekszik a nagy technikai találmányokéval (repülés, rádió). Mert nincs felnőtt ember, férfi vagy nő, kit ne érdekelne. A nőnek pedig olyan felszabadulását igéri, melyre még a társadalmi felszabadulása után is rászorul, mert emberré válásának ez lesz a bekoronázása. (Ma a nők nagy tömege éppen a szaporodás funkciói alatt csaknem állati színvonalon vagy még ezen állul maradás gondozás tekintetében.)

Nem csoda hát, ha ily nagy horderejű felfedezés nem születik meg egyszerre készen, tökéletes formában és minden küzdelem nélkül.

Tényleg azt látjuk, hogy a szerzők nagyobb része nem fogadja el Knaus tanárnak sem új megállapításait, sem levont következtetéseit. Tudnak hivatkozni ellenkező tapasztalatokra és megmaradnak a régi álláspont mellett. Valószínűleg nem is a laboratóriumi és klinikai buvárlat fogja itt az elméleti vitát eldönteni, hanem az általános gyakorlat. Ha beválik a természetes módszer a szülés szabályozására az esetek százezreiben, ez lesz elméleti alapjainak is az igazolása.

Figyelemreméltó azonban, hogy mégis akadt egy kutató, Ogino, ki Knaus tanártól függetlenül jutott ugyanerre a felfedezésre és ajánlja némi eltéréssel a természetes módszert. Az eltérés abban áll, hogy Ogino nem egy napra teszi az érett petesejt kiszabadulásának időpontját, hanem némi ingadozással a 13.—16. napra a várható tisztulás előtt. Ehhez képest az önmegtartóztatás idejét is bővíti négy nappal, a 10—17. napra a tisztulás előtt. Szerinte tehát a Knaus-féle fentebbi naptárigy módosul:

A tisztulás kezdete:	Érett petesejt:	Önmegtartóztatás ideje:
I. 7	I. 19—22	I. 16—23
II. 4	II. 16—19	II. 13—20
III. 4	III. 16—19	III. 13—20
IV. 1	IV. 13—16	IV. 10—17 stb.

A különbség Knaus és Ogino naptára között az, hogy utóbbi, mint mondottuk, négy napi ingadozással teszi a tisztulási ciklus közepére az érett petesejt kiszabadulásának idejét s ehhez képest nyolc napi önmegtartóztatást ajánl ez időben.

Csak fokozhatja a bizalmat a természetes módszer iránt, ha azt látjuk, hogy egy időben, egymástól függetlenül fedezik fel ketten is. Gyakran látjuk ezt a technikai találmányok történetében is. Régen érzett szükségét kielégítő találmánynak lassan érlelődnek az előfeltételei annyira, hogy aztán egyszerre ketten vagy többen is fedezik fel.

Még inkább fokozhatja a bizalmat a most felfedezett természetes módszer iránt, ha a kritikus időt négy nap helyett nyolc napra nyújtjuk ki. A biológia ugyanis nem igazolja azt, hogy az élet jelenségei olyan csillagászati pontossággal és merevséggel volnának terminusokhoz kötve, mint az élettelen világ tüneményei. Ellenkezőleg mindenütt

bizonyos ingadozást mutatnak azon mellékkörülmények szerint, melyek között végbemennek, s melyekhez az élet alkalmazkodik. Ez az alkalmazkodás, e'lentétben az élettelen világ merevségével, éppen egyik alaptörvénye az életnek. Itt is: egyik nő testalkata, erőbeli állapota más, mint a másiké, utóbbi az évek folyamán ugyanazon nőnél is változik; ehhez képest az életfolyamatok is egyiknél és egyidőben gyorsabban, másiknál és máskor lassabban mennek végbe az egészség határain belül is. Nem valószínű, hogy a peteérés vagy a hormontermelés szabály alól kivétel volna. Valószínűbb, hogy itt Oginónak lesz igaza s az ő korrekciójával fog beválni a természetes módszer.

Ugyancsak a bizalom fokozására alkalmas az a meggondolás is, hogy a művelődés folyamán az ember életkörülményeinek minden igazi javulása a természet helyesebb megismeréséből származott. Így a szünetes szabályozásának helyes módját is ezen az úton várhatjuk, nem olyan mesterkedésektől, aminőkkel az orvosok eddig próbálkoztak. A mai civilizált ember gondolkodásában benne van még a esodavárás, ezért bizik minden új szerben, vagy új, mesterkedő eljárásban. Az orvosi buvárokodás ezért merül ki a betegségek kutatásában, attól a groteszk gondolatától vezetve, hogy egyszer majd ismerni fogjuk minden betegségnek az okát is, az orvosságát is s az lesz — az orvosok aranykora. A betegségek megelőzésében azonban ezért mutat fel oly szegényes eredményt ez az intenzív orvosi buvárokodás. Helyesebb úton járnak s minden elismerést megérdemelnek az olyan kutatók, kik egyszer az egészséges élet javítására használják fel a laboratóriumi és klinikai buvárokodást.

Sajnos csak az, hogy (legalább a tőkés országokban) az itt ajánlott természetes módszer se számíthat gyors elterjedésre. Lesz talán ebből is egy újabb kiváltsága az uralkodó osztálynak, mert a dolgozó nők túlnyomó nagy tömege ma egyfelől iskolázva sincs eléggé, másfelől házi és kereső munkával s a gyermekek gondozásával annyira el van foglalva, hogy nincs elég nyugodt perce önmagával törődni. Akad közöttük is, de ritkán, aki rendszeres naptári feljegyzéseket vezet a tisztulásáról, s aki majd keres orvost a naptára megszerkesztésére, ha — talál. Mert a gazdasági válságban a megélhetés gondjaival küzdő orvos se a legalkalmasabb a természetes módszer propagálására. Knaus tanár azt kívánja, hogy orvosi tanácsadókat állítsanak erre a célra. De ki állítson? Az állam? A társadalom? Mindkettő az uralkodó osztály kezében és vezetése alatt áll, ez pedig nincs kedvezően hangolva a természetes módszer iránt, mely a dolgozó nőnek is saját kezébe adná a szünetes szabályozását. Félt a népszaporodás csökkentésétől, csak úgy, ösztönös gondolatnélküliségből. Mert megint igaza van Knaus tanárnak abban, hogy nem kell e módszertől a népszaporodást félteni. Nem a születések, hanem a művi abortuszok számát fogja az apasztani, mindazzal a visszaéléssel, anyagi és egészségi kárral, sőt halálozással, mely ma velük jár. Ezt azonban el nem hiszik nekü az illetékesek. Nyilván előbb a társadalmi felszabadulásra lesz szüksége a nőnek avégből, hogy szabadulhasson a természet által rakott bilincseitől.

MÉGSEM MENTETTE MEG ROOSEVELT AMERIKÁT?:

„Nőtlen, 30 éves csinos megjelenésű férfi, akit elfárasztott az élet és nem fél a haláltól, eladja magát, testét-lelkét, napokra, hónapokra, évekre avagy életfogytiglan. Orvosi kísérletek céljaira alkalmas. Bármikor bemutatkozik. Megkeresések 615 szám alatt a kiadóba.“ (The Saturday Review of Literature, 1934 április 7.)

DE PROFUNDIS CLAMAVI...

Irtta: MORVAY GYULA (Tardoskedd)

MINDEN NAP ARCON ÖNT A KOCSMASZAG, mert mellette
megyek iskolába
és két hétig is bennem dolgozik a parasztoznak mért pálinka
moslékos íze.

Mellettem estébe vesznek a gyerekek és
feketearcú szegényemberek csontos keze
bizakodást szorongat belém.

Néhányszor felmegyek a városba, hogy lássam a betont,
az acélt, az üveget és bátorítsam magamat:
felmérhetetlen horizontok között élek én.

Idegyökereztem ebbe a szikkadtságba,
itt riadozom ezekkel: környülről sunyin vihar fenyeget
és málló szerhák között moslékizzel gyomromban
szegényemberek csontos kezének bizakodását szorongatom,
mint néha elszálló gyermekségemet szoktam.

SZEGÉNY SZERHÁK FÖLÖTT rettenet lebeg:
valahol kacsát sütnek és illatos zsír szaga
lepermetez zsellérek udvarába.
Mégkavarodott ez az ucca: illatot keresnek az égen,
mint a repülőt, mint a vadkacsát és a szemekből
marokkal szóródik a szikra.

Hat országgal tovább tízmillió tojást elpusztítottak
és a dohogó hajókat befűtötték kávéval.

Vesztett andalindázás kezdődik zselléruccán,
mint a vadkacsát, keresik az embert, aki kacsát süt,
tízmillió tojást pusztít, mikor nálunk
soványra bögik magukat a gyerekek.

MILYEN ERŐS ez a kölyök, tán a végzet is
és a harcok is bele vannak gyúrva.

En nem hiszek a gyöngeségekben, és ennek az erős gyerekeknek
meg is mondom: ne higgy a rongy életben,
mert hatalmas az élet!

Fiam, örömmel szaladok tejért,
nevetve lóbálom a kannát.
Igyál tejet, amennyi beléd fér, erős ököl kell!
Fogantyük várnak rád, Mauzert kell szorítanod.

Nagy ököl kell,
hogy végzettel, rongy élettel is végezhesz.

TÁN AZ IS HALÁLT JELENT, hogy megcsendült egy pléhdarab?
Lehet: tele vagyunk ijedelemmel, ez az omlás ideje.

Fehér virágot hajtott ez a görbe országút, nyár van.
 Szánk: az dalol; szemünk: nappal együtt nyargal ragyogva;
 kezünk: az lendül, mint ott az a nyárfaág.
 Nem nyílnak vissza a felvirágzott bimbók,
 biztosan nem, de holnap, ha ezren összeállnánk
 fehér virágot hajtott országuton szélnek ereszthetnénk
 őszi fojtságainkat, mert jó idő van, de szívben csak sűg a vihar.

MA ESTE TÁNCOLNI MEGYÜNK, bele az éjszakába, hát csak gyere!

Dönög a nóta, látod?: itt vannak a sekély vizek
 kihányt iszapjai, no, mert lenn élünk, de most csak gyere.

Le kell ráznunk ezt az egész valót, bört, így, ahogy van,
 hagyd, vesszen!
 Így, csak lengjünk a kinti sötét gyertyákkal,
 csak toporzékolj a földön,
 ugye? milyen vágyódást cipelünk karunkon?
 Hogy rázúgott ez a vad álmoság, most bizony járni kell,
 purhás erők falusi lakzóján gyenge menyasszonynak kell lenned
 és csukottszájú fekete vőlegénynek kell lennem.

Hát csak gyere, táncolni megyünk,
 csak lengjünk a kinti fekete gyertyákkal.
 Reggel majd találkozunk: sápadtan, de ne félj:
 ruhánk alatt mégis tiszták maradunk.

CSENDÉLET, mondanák, akik nem ismerik ezt a sorsot.
 Mert szegény paraszthoz járok beszélgetni, ismerem életét.
 Előttünk cserépkorsó, asztalon kunkorodott kenyérhég,
 —kety, —kety— leng az óra és ma éppen arról beszélünk,
 hogy sehogyan sem lehet boldogulni — „Sehogyan“? — Sehogyan!

Előttünk cserépkorsó, mögötte kint a világban
 vihar húzódik és tintaszínt vet a házba.
 Ilyenkor matrózok lázadnak, hajók hánykolódnak. Itt is:
 képek potyognak és a kalapot szemünkbe húzzuk,
 mert közre fogott a vihar és össze akar roppantani.

MÁR FÉLRETETTEM NEKED Remarqueot és Gladkowot, olvasod
 majd,
 néhány verset is hagyok neked fiam: menekülj a falusi estéből,
 ahol minden nap monoton balladasággal
 lámpák gyúlnak, sorsok kihunynak.
 Legjobb lesz, ha elmondom azt, amit nekem soha senki nem mondott el:
 vigyázz tested tisztaságára, mert szifilisz is van az emberekben!
 Egyenes és őszinte vagyok hozzád.
 Még csak annyit: anyád is, én is kérlek: ne haragudj ránk,
 volt perc, mikor keserű nem-kívánással
 visszatuszkoltunk volna: ne jöjj, ne jöjj, bánatra jönnél?
 Igaz ez most is, de új órák, új szívverések parancsolnak.
 Már félretettem neked könyveket, szavakat és várom,
 hogy megszólalsz.
 Akkor majd elbeszélgetünk.

RAZ AZ ASZFALT, amint rajta lépek, nem hiszem,
 hogy olyan a nő szája, amilyenre kirúzsozta.
 Milyen piszkos-szemesejű ez a járda, talán a fák is
 azért feketék, mert beton alól nőttek.
 Felhoztam parasztfejemet a városba.
 Tegnap hiába olvastam Kantot, isten tudja hol vannak a szavak,
 csak lóbálom magamat itt a városban.
 Majd elnézek a hidak alá és kimegyek a kiskocsmába,
 ahol két kiflit kérek, boroviczkát, vagy pálinkát iszom,
 mint öreg aratónkkal szoktam gyerekkoromban.
 Vilmával találkoztam, akinek az úrtól gyereke lesz.
 Bagót kért tőlem a falubeli munkás, szédülten,
 aszfaltot verte lecsüngő fejével.
 — No? megyünk? — kérdeztem és könyvtárak mellett,
 szobrok alatt, bundák között
 elsomfordáltam az állomásig
 és a vonattal együtt hazarohantunk.

NINCS HALOTT-VIZIÓM, élő valóságban élek,
 türelmetlenül várom a hajnalt, mert nem jó a sötét levegő.
 Nem jöttem nyugatról, sem északról, itt a boulevard, ablakom előtt
 traktorok dübörögnek, tömeg tolong a repedezett uccákon.
 Hányszor mondtam feleségemnek: utálom a köpéseket, minék
 a gusztus?

Utálom a virtust. Motorok muzsikáját hallgatom, sokszor
 szerelmesen nézem a gyorsvonat tiszta mozdonyát.
 Paraszttömeg tolong az uccán és milyen jó, hogy parfüm helyett
 fák illata száll itt este, csak az emberi sorsokkal mély a baj.
 Türelmetlenül ég szemem és csak az este töri meg sugarát,
 amint valami szép és új után messze elbámul gyomos faluszélről.
 Hetvenkét növendékem van és áradattal beszélek nekik az életről,
 év végén mindegyikkel kezefogok. Menjetek, menjetek,
 mondom és éljétek az életet.
 És elhagyottan, vakációs lelkiülettel hazamegyek.
 Élő valóságban élek. Mindig korán kelek, hogy lássam a hajnalt.
 Olyan hamar borul itt lenn, pedig Rimbaudot, Csumandrint olvasom
 és lelkesen érdekel egy szélesablakú szép iskola.

EBBEN A KUSZÁLT FÉSZEKBEN találkozunk hazabotorkált
 kenyérkergetők.

Átkozott légy illatos akác, hogy újra látunk!
 Breton partról, dalmát dombról itthon vagyunk
 úzöttjei a kenyérnek.

Vizes őszben madarakkal menekültünk, bennünk a kozmosz
 és itt, ebben a kuszált fészekben
 kétszer két hónap alatt meghalunk,
 mert se hegy, se kenyér.

Sohol sem lehet megélni!

Halott-takargató fészek stváran várja koporsónkat
 és üres zsomborok mellett üveges szemmel
 visszabámulunk az élőkre: úzöttjei a kenyérnek.

A PARASZTOK FELKÖSZÖNTEK A FELHŐKBE, jó, hogy meg-

nőtt a vetés,
a parasztlakok leköszöntekek föld alá, jó, hogy kenyér lesz a magból.

Megszöttekek az új pólyákat és megszóttekek az új szemfedöket.

Jó, hogy megnötte a vetés, jó hogy kenyér lesz a magból,

csak ne lenne lefoglalva előre,

csak ne lenne hitel előre.

Ilyen máglya égett a nap alatt: kasza, gereblye,

kalász és paraszt teste, szemfedö és pólya,

mind, mind egy máglyában, égett, égett

és esztendőig tüzelt a pernye.

KIFELE KATTOG a kenetlen kocsi, viszi a piszkot,
kék rongyokat csillogtat, ráz a szél, felhök úsznak, mint gyorsvonat,
talán százan is itt döllögélünk a palánkoknál

és akácfürtök fölé rázzuk csontos fenyegetésünket,

kocsi! vidd a nyomort, sose várunk vissza.

mert dolgunk van, hatalmas ez az élet

és már neki kell fogni valaminek!

EGY HÓNAPJA üres hordón csattog a kártya.

Bagósat köpnek az emberek és az eget is szidják,

mert karjukon kötélizmok vannak és csak vakaróznak.

Ott, ott kint, látjátok?

Vaddá gyúrt utak várnak, gyomos földek várnak,

megsüketült gyárok a rónán várnak,

várnak, hogy hozzájuklöp az erős ember és lélegzést önt beléjük!

JEGENYÉK A SZÉLBEN nappal cseregnek, de este felduzzad

árnyékuk valaki után, ki megölte az életet

reggel, délben és este, éjszaka azután nyikorog a hulla az ágon,

vad szél ordít fölötte tele szájjal,

de reggelig tart a halál jegenyefaágon,

mert életrablókat sétáltat a világ és kavicsos útról

fekete csillagzatba fordul a vidék

és ősi bíró lesz az élet, a jegenyefaág,

mi nappal csak csereg, de este felduzzad árnyéka valaki után, aki

megölte az életet reggel, délben és este.

MA MEGSZÁMLÁLTAM AZOKAT, akik mellettem vannak.

Itt-ott egy-egy szál ember, mint fiatal nyárfásban tíz fácska.

Lassan némára csukódik szám, ráesik az este,

mint sovány mezőre dőlt kazal árnyéka.

Pedig bennemzúgó menetelés most is él,

ott vonul a harcolókkal, mert itt elárvult tájékon

utolsó örnek is menekülnie kell.

Lassan némára csukódik szám, ráesik az este, de

messzeszáguldva már ott süvít ezrekkel,

amint bátran átmennek dőlt kazal árnyékán.

MOST OTT ROHAN valamelyik falunál, ott rohan az erjedés talán az ezredik falunál,

Egyik szük udvarban keletkezett, innét rohant ki az ekhó.

Szomszédba, hét határnyira rohant, így erjedt,

dagadt emberek szívében, felszállt: ... de profundis clamavi

és ezer helyen csengett vissza.

Mindnyájan a mélységből: clamavi!

A mélyből jött kiáltás felerjedt, szétterült és most rohan tovább.

A Z E N E U T J A

Irta: DONÁTH IRÉN (Pozsony)

A társadalom a változás és a fejlődés hosszú folyamában áll elő. Ezért a zene társadalmi összefüggéseit is úgy kell figyelemmel kísérnünk, ahogy ebben a folyamatban jelentkeztek. S mert az ősi társadalom-szerkezetekben a szellemi folyamatok és a reális élet összefüggései egyszerűbbek és világosabbak, ezért tárgyunk lehető tisztázása érdekében vissza kell mennünk a zene keletkezésének legelső csiráihoz, s azokat a kérdéseket kell felvetnünk, hogy mi a zene? Miből lett? Miért van? A fejlődés milyen útját futotta be?

*

Egy istenfélő 18. századbeli jámbor zeneirő a zene eredetéről írott értekezésében ékesszólóan fejt ki, hogy a vokális, vagyis énekes zenét az első emberpár találta ki a paradicsomban. „Mert“ — mondja — „nem lehet kétséges, hogy Ádám és Éva a teremtés napját énekszóval köszöntötték.“ Az élet keletkezésének biblikus magyarázó nem is képzelhetik el másként a zene születését. Az áhitattól elfogodoitan tényleg meg kell feledezniök az egyszerű tapasztalati tényekről; többek közt pl. arról, hogy az emberi hangból csak hosszas gyakorlat és művelés formálhat zenei értelemben vett hangot.

A zene eredetére vonatkozólag természetesen van egy csomó tudományos magyarázat is. Egyik szerint az indulatokat kifejező töredékes hang megelőzte a tagolt beszédet. Darwin is azt mondja, hogy heves izgalmi állapotban zenei hang jelentkezik; a felhevült szónok beszéde énekbe csap át. Mások szerint az ősember a párzó állatokat, a párját hívó madarakat utánozta a zenével. Bucher a munkaritumból vezeti le a zene eredetét. Mindezekből csak az a valószínű, hogy a zenei elemek sokféleségéből fokozatosan alakul ki a tulajdonképpeni zene. Valószínű, hogy ének, tánc, költészet egy időben összetartoztak s csak a későbbi fejlődés folyamán különültek el. Lényegileg azonban érdektelen számunkra, hogy a zene alkotó elemei közül melyiket lehet kezdetnek tekinteni. Bennünket maga a zenei fejlődés, közelebről: a zenélő ember meghatározó reális életkörülmények érdekelnék. S ebben a vonatkozásban bizonyos, hogy a zene is, mint minden művészet az egyszerű mindennapi emberi szükséglettől sarkalt tevékenységből fejlődött. Képzeljük el pl. a nomád vadászt vagy pásztort. Minden csupa hang körülötte. A kis rovarok zümmögésétől az égdörgésig a különböző erősségű természeti hangok száz és száz változatát hallja, hallja saját hangját, amikor ének, tánc, költészet egy időben összetartoztak s csak a későbbi fejlődés folyamán különültek el. Lényegileg azonban érdektelen számunkra, hogy a zene alkotó elemei közül melyiket lehet kezdetnek tekinteni. Bennünket maga a zenei fejlődés, közelebről: a zenélő ember meghatározó reális életkörülmények érdekelnék. S ebben a vonatkozásban bizonyos, hogy a zene is, mint minden művészet az egyszerű mindennapi emberi szükséglettől sarkalt tevékenységből fejlődött. Képzeljük el pl. a nomád vadászt vagy pásztort. Minden csupa hang körülötte. A kis rovarok zümmögésétől az égdörgésig a különböző erősségű természeti hangok száz és száz változatát hallja, hallja saját hangját, amikor ének, tánc, költészet egy időben összetartoztak s csak a későbbi fejlődés folyamán különültek el.

üreges szarvába és felfedezi, hogy az erősebb hangot ad, mint a szűk emberi torok. A gyöngye emberi hang felfokozásának gyakorlati céljából így csinál magának hangeszközt, a hangszer legprimitívebb ösét. Természetesen az így létrehozott hang még nem zenei. Zenei hangról csak akkor beszélhetünk, amikor a hang előállításában bizonyos szándékosság, a tapasztalat és emlékezet folytán kidolgozott rendezettség nyilvánul meg. Így alakul a közlés szükségéből a hangok bizonyos rendezett egymásutánja, a mélyebb és magasabb hangok fokozatos sora: az a bizonyos öt hangból álló skála (pentatonika), mely az összes népeknél mint első skálaszerkezet jelentkezik.

Hogyan lehet — kérdezi Guido Adler (Handbuch der Musikgeschichte), hogy az emberi kultúra a legkülönbözőbb népeknél, a legkülönbözőbb időkben azonos jelenségeket hoz létre? Hogyan teremt ki az emberi fejlődés a különböző idő és különböző fajok esetében az egymástól alig eltérő, azonos skálaszerkezetet? Adler válasza szerint az öthangú skála az emberi szellem fejlődésének bizonyos stádiumára jellemző jelenség és ezért található meg minden fajnál. Ez a felfogás tehát olyan zenei paleolitikumnak tekinti a kezdetleges öthangú skálát, melyet az emberi szellem megmagyarázhatatlan öntörvényű működése hozott létre. Ezt a minden tapasztalati igazolást nélkülöző spirituális felfogást, mely méltán tartozik az emberi szellem önmagától való fejlődésének legendái közé, annál inkább sem fogadhatjuk el, mert az öthangú skála kezdetét a mai anyagismeretre támaszkodó hangfizika és hanglélektan segítségével igen kézenfekvő felderíteni. Ezek szerint a zenei hang az érzékelt és tudomásul vett egyszerű hang számtalan részhangjaira, elemeire felbontható hangkomplexum. A zenei hang fizikai sajátága, hogy több hangból áll. Már most e több hangból a leginkább érzékelhetőek azok, amelyek az öt hangú skála vázát alkotják. A fejlődés útja így tulajdonképpen azt tudatosította, ami a hang fizikai összetételéből érzékelhető. A konzonáns és diszkonáns hangérzetek magyarázata is részben így adódik. Másrészt: a zenei hangsort ugyanúgy, mint mindent, a mindennapi élet mindent meghatározó feltételei teremtték meg. Közelebről: a kezdetleges kulturájú népek életmódja. Az első hangszerek esetében persze az ember csak a rendelkezésre álló anyagokra és ujjai ügyetlen használatára volt utalva. A legelső fúvos vagy húros hangszerek közül majdnem mindegyik az öt ujj kezdetleges használatára volt szánva. Az állati csontokból vagy bambusból készült négy-öt hangréssel ellátott sipokon viszont látszik, hogy a hangszeresináló pillanatnyi hangulata szerint faragta ki a hangnyílásokat.

Míg a hangszerek egyszerűsége a munkaeszközök és az életmód fejletlenségével jár együtt, addig a zene szerepe sem lehetett sokoldalú. Csak amikor a zenei gyakorlat alapja, a primitív skálarendszer kikristályosodik, csak akkor jut a zene társadalmi szerephez. Eddig a fókusz azonban még az embernek fel kell fedeznie, hogy a zenei hatás milyen különböző érzelmi állapotok előidézésére alkalmas. Ezeket a hatásokat természetesen elsősorban önmagán észleli s azokon, akik a zenei életmódot vele együtt résztvesznek. Ebben az időszakaszban az ember a természetet és annak erőit még önmagához hasonló lényeknek képzeleli, s így a zenével nemcsak törzse lényei, hanem a természet titokzatos erőire is hatni akar. Így lesz a zene elsősorban a vallás nélkülözhetetlen járuléka.

A zenének a primitív vallással való szoros összefüggése következtében szűkegszerűen alakulnak ki a zenei gyakorlat formái. Ha ugyanis sikerült valamilyen zenei formula útján az illetékes természet-

fölkötti lénynél eredményt elérni, akkor a bevált formulát észszerű megőrizni, hisz a legkisebb eltérés megsemmisítheti a mágikus varázserőt, sőt kihívhatja a természetfölötti hatalom dühét. A pontos, hibátlan zenei gyakorlat így az egész törzs életkérdése lett. Az egyszer valamilyen okból szentesített zenei eljárás megőrzéséhez fontos társadalmi érdek fűződik. — Mit jelentett mindez a zene szempontjából? Jelentette, hogy ki kellett alakulnia a zenei művelődést hordozó papi kasztnak. Ez a zenei fejlődést egy darabig megint előbbre vitte, miután kizárólag ezzel foglalkozott. Bizonyos időn túl azonban ez a rendszer a zenei fejlődés akadálya lett. Ez a kaszt u. i. nemcsak az istenekkel való érintkezésben bevált zenei formulák érinthetlenségét igyekezett megőrizni, hanem az azzal járó (kiváltságokat jelentő!) foglalkozást is, minek következtében a zene a legtöbbször titkos tudománnyá merevedett s a fejlődés útjait elzárta. Nagyon világosan mutatkozik ez pld. a kínai zenében, ahol a még ma is érvényben lévő hivatalos zenei hangrendszert még Kr. e. 2700-ban kodifikáltak.⁴ A hivatalos kínai zenét a legmagasabb zenei tanács szabályozza. Pontos előírás szabályozza a hangszeres és melódiák használatát. Minden hónapnak megvan a maga előírt skálája. A kínaiaktól átvett japán zenének még leplezetlenebb a kasztjellege. Mindegyik kasztnak más és más a zenéje, külön skálával. Más a zenéje a császári háznak és más az előkelő embereké, parasztké, gésáké, uccai énekeské és csepürágóké. A hangszeres használat is más és más kasztonként. A „kotó“ (héthúrú lam) pl. az előkelők hangszeres; — hurjait mélyebbre hangolni csak állami engedéllyel lehet. A japán és kínai zenének ez a kasztjellege természetesen megakadályozta a fejlődést. Európai fül számára a kínai zene tiszta nyávgóság. Viszont ők is nehezen barátkoztak meg az európai zenével. Az első európai zeneterjesztő társaság 1900-ban alakult Tokióban. A kínai zene társadalmi kapcsolatáról szól egy régi kínai vers: „Békés idők dallamai nyugalmat és örömet lehelnek, mivel az állam rendje biztos áll. Zavar idején elégedetlenséggel, dühvel telnek a dallamok, mivel az uralom igazságtalan. Pusztulásra ítélt birodalom dallamai félelemtől és gyásztól terhesek, mivel a nép roppant veszélyben forog. — Zene és uralom a legmélyebb gyökereikben találkoznak.“

*

Az ókori népek zenei gyakorlatáról, a hangszeres külső formáin kívül, alig tanuskodik valami gyér emlék, amiből a zenei melódiák milyensége megállapítható volna. Kétségtelenül csak az derül ki, hogy zenekulturában a legelsőket Egyiptom és Babilonia s ezeket követi India és Kína. Miért éppen ezek a népek előzik meg a többieket? Korántsem valami sajátos zenei képesség miatt, hanem mert ezeket a népeket földrajzi helyzetükből folyó gazdasági feltételeik olyan foku civilizációra emelték, aminek a zenei fejlettség egyik járuléka. Az első zene mindenütt kollektív, mert mindaddig, amíg a primitív társadalom tulajdonközösségben él, addig a közös célt szolgáló kultikus szertartást kísérő zene is a közösségé. Csak amikor a fejlődés folyamán a törzsi vagy nemzeti közösségek osztályokra hasadnak akkor változik meg a zene szerepe is. Ez az osztályokra hasadás a fejlettebb munkaeszközökkel áll elő, amikor az emberi munka (rabszolgákka!) már saját szükségletén felül, felesleget is képes termelni, minek következtében a munka alól felszabadult osztály megszabadul az elsőrendű szükségletek durva gondjaitól. Ez utóbbi körülmény fejleszti ki az élvezeti és esztétikai szükségleteket, a művészeteket. A görög művészeteket a rabszolgáltatók által termelt feleslegek hívják létre. Ezért a görögöknél az iste-

neknek rendezett zenés szertartásokon kívül a gazdag görög polgár életében is szerepe jut a zenének. S mert a görög polgár a természeti összefüggések mellett a társadalmi kérdéseket is kutatja s az egyéni boldogság útját keresi, ezért a zene etikus szerepet ölt. Plato zenével akarja biztosítani a társadalmi egyensúlyt. („Tisztítsuk meg az embereket a szenvedélyektől, állítsuk a zenét az állam szolgálatába, s a zene meg fogja javítani az emberi lelket.“) Ugy vélte u. i., hogy a társadalomban jelentkező minden jó és rossz az emberi lélek összetételéből származik. A zene viszont a lélek legkülönbözőbb változásait idézi föl. Ki kell tehát a zenével minden rosszat intani s akkor az emberi boldogság kérdése megoldást nyer. „Emberi“ alatt azonban csak a saját osztályukbeli értették. (A rabszolgáság intézményét magát természetesen és örökkévalónak hitték.) S tényleg Plato — ideális államában — csak a szabad polgár zenei neveléséről beszél s a nép nem tehető kivéleménye szerint a zene kiszámíthatatlan hatásának. A zenének ilyen megfontolások mellett határozott tartalmat kell kifejeznie. Ezért elválaszthatatlan a görögöknél a szöveg és a zene. Ennek a kettőnek a szoros kapcsolata adja a görög zene jellegét. Ez a magyarázata a görög zene ritmusgazdaságának. A szöveg és vers rengeteg ritmikai képlete átment a zenébe. A melódia viszont visszamaradt, mert a szöveg érthető visszaadásának követelése a dallam szabad mozgását korlátozza. Ez az oka annak, hoy a görög zene viszonylag magas fejlettsége fokán is egyszerű számú, (homofon).

A görög zeneélet virágzása a gazdag városok történetéhez fűződik. Az ókori zeneélet centrumai Spárta és Athén. A többi város-állam zenei élete viszont csak helyi színvetű. Érthető is. A sok kis sziget között a fejletlen közlekedési eszközök mellett a szellemi termékek cseréje lassú és nehézkes. Ezért nincs a görögöknél egységes skálarendszerük. Az ós pentatonika általában ugyan sokkal magasabb fejlettségű skálarendszerré, de a skálák is helyi jellegűek. (Dor, ion, frig, lyd stb.) Később a helyi skálák átkerülnek máshova is, ám a skálához tartozó tartalmakkal (politikai érzelmek stb.) s ezek szerint tiltják vagy tűrik meg őket.

A görög város-államok már a Kr. e. II. században Róma uralma alá kerültek s az elszegényedő görög városokból a jólét új centrumai felé özönlenek a gazdagokból élő zenevirtuózok. Az a zene, amit a görög zene virtuózok a gazdag rómaiak terített asztalához szolgáltattak már híjján van minden etikai tartalomnak, hisz az átlag római nem is értette a görög nyelvet. Ezért szöveg nélküli a késő rómaiak zenéje. (U. n. musica muta.) A zene már ekkor csak az idegek felkorbácsolására szolgál. A nagyszabású népünnepélyek néma játékkal, víziorgonával fűszerezett zenés színelőadásai a nyugtalankodó tömegek hangulatának elterelését szolgálják. Felvirágzik a könnyű zene. „Róma csarnokai, ahol egykor a tudományokat ápolták, énektől és hárfahangoktól viszhangzanak. A filozófusok helyén énekesek és fecsegő zenészek ülnek, a könyvtárak némák és üresek, mint a kripták.“ (M a r c e l l i n u s.) A társadalom felső rétegének zenei szükségletét már kizárólag rabszolgák látják el. Még a zenélés közben végzett munka sem méltó az előkelő emberhez. Hogy is fújhatta volna pl. a fuvalát előkelő ember, amikor a pofazacskó felduzzadása aláássa az emberi méltóságot? Az antik világ zenéje a társadalmi felbomlás századai alatt lassan elcsúszul. Kr. u. a IV. században lezajlik az utolsó olimpiai játék, s a VI. században eltűnnek az utolsó antik színházak is.

Idealista zene-szociológusok szerint a nemzetek bizonyos korban elérik a zenei fejlődés legmagasabb fokát s aztán hanyatlásnak indul-

nak; nem daltermők többé; csak technikai ügyességüket fejlesztik; virtuózkodnak, de nem teremtenek. Mond valamit ez a magyarázat a változás megállapításán kívül? S ha látja is a változást, beszél arról, hogy a változás miért történt? Megmagyarázza vajjon, hogy miért nem daltermő a római világ a kereszténység első századaiban? Megszűntek talán a zenei tehetségek? Nem valószínű! Más történt! Elakadt az anyagi élet vérkeringése az egész római birodalom termelési rendszerének haladása következtében.

A termelési rendszere miatt szétesett antik világot a keresztény középkor lassan kibontakozó világa követte.

Mi maradt meg a régi társadalomból? Megmaradtak a nagybirtokok, földtelen parasztok, elszegényedett munkanélküli városi kézművesek, felszabadított városi és falusi rabszolgák. Kétségtelenül továbbra is a földművelés a társadalom alapja, de a nagyüzemek egyrészét a latifundiumok tulajdonosai bérbeadták, oly módon, hogy a bérlő köteles volt munkarejének vagy az általa termelt javaknak egy részét átengedni. Kialakult a hűbéri feudális középkor termelési rendszere. Teljességgel új életformák lépnek fel s ezzel együtt egy új világ. Az első keresztényeknek nem kellene a pogányok érzéki hatásu hangszerei. Ujraéled a zene vallásos, etikus felfogása. Az antik hangszerek mellőzésének gyakorlati oka is van. Az első négy évszázadban a keresztény vallás a római birodalom rabszolgatömegeinek tulajdonközösséget hirdet s a vagyonosok állama üldözi őket. Bujkálva, katakombákban gyülekeznek. Ilyen tiltott mozgalom összejöveteleit nem lehetett lármás hangszerekkel kísérni. Egyszerű szertartásaikon ezért szerepel az énekes zsolttár. Így lesz a keresztény egyházi zene alapja az emberi hang — a vox humana. A fejlettebb zenélésnek különben sem voltak meg a lehetőségei. A legszegényebb osztályból származó őskeresztények csak az egyszerű, első hallásra megérthető és megtanulható dallamokat használhatták. Hogyan jöttek létre ebből a sajátos egyházi zeneformák?

Az ima-szöveg, s a lelki állapot azonosságából a hangok zenei jellegű hullámszája alakul. A közös sors és összetartozás bensőségében az együtt elmondott imákból beszédszerű, négy-öt hangtávolságban mozgó melódikus zene nő ki: a még ma is fenálló keresztény szertartások zsolozsmaszerű recitatívója. A még államilag el nem ismert kereszténység zenéje ezekből az egyszerű elemekből bontakozik ki, azok alatt a hatások alatt, amelyek a kereszténységet ideológiailag befolyásolták. Zsoltáraik arab és zsidó eredetűek. A váltakozó kórusok forrása viszont Szíria, ahol a nők és férfiak külön csoportonként felváltva énekelnek.

A kereszténység állam elismerése nagy változásokat hozott. Az egyházközségek ügyekhez a gazdagok elleni gyűlöletet enyhíteni, hogy a gazdagok is hozzákapcsolódjanak a közösséghez. Az egyház társadalmi ereje és tekintélye szükségszerűen a gazdasági fölényre helyezkedik. A kezdetben kollektív alapon termelő kolostorok visszatértek a nagyüzemű termeléshez. A kolostorok vagyona egyre növekedik. Értethető, ha a kor minden haladása és műveltsége a kolostorokból, illetve az egyház szükségletéből indul ki. A földi és túlvilági hatalmat szimbolizáló templomok hajóiban a szerény szolozsmák és zsoltárok fakón hangzanak. Ezekben már nem lehet a hívek rögtönzésére bízni az egyházi szertartásokat. Hivatásszerűen képzett, tanult egyházi zenészekre van szükség. Összegyűjtik s a túlegyszerű egyházi dalokat melódiákkal egészítik ki. Ez a Gergely pápa nevéhez fűződő gyűjtés, a Gregorian ének (cantus romanus, cantus firmus) évszázadokon át az egyházi zenés gyakorlat gerince. Az egyházi zeneszerzők a 12. századig

kizárólag a Gregorian énekeket dolgozzák fel, minden újabb daliam nozzadása nélkül, az egyházi zenei formák számtalan változatában.

A középkor világi zenéjéről alig tudunk valamit. A 9. századnál régibb zenei emlékiünk nincs. Ez is csak vokális zene. Hangszeres zenéről egészen a 14. századig hiányzanak az adatok. Pedig ezalatt is volt népzene. A későbbi korban megindult népdalgyűjtések azonban írott nyomokra sehol sem bukkantak, mert a feudális társadalom műveit zenésze csak az egyház zenéjével foglalkozott. Ami világi, nem vallásos tárgyú zene akadt, az a nagybirtokosok, főurak asztali muzsikája. Erről gyakran jobbágyok gondoskodtak, mint ahogy az ókorban a rabszolgák. Ennek a hangszeres zenének a képviselői kóbor zenészek, akik a jóléti morzsái után vándoroltak. (A franciáknál zsonglőr, az angoloknál műnsztrél a nevük.) Mikor a városok fejlődésével a két szélső osztály közé beékelődik az u. n. középosztály, akkor ezek a kóbor zenészek letelepednek s a többi foglalkozási ágak mintájára céhekbe tömörülnek. Melódiáikból, miután dalaikat nem jegyezték fel, alig maradt meg valami. A hangjegyírást ők sem ismerték. A rendszeres hangjegy írást csak a szerzetesek használták. Idővel u. i. a fejlett egyházi zenét nem lehetett emlékezetből énekelni. A nagy arányú kórusok összetartása pontos adatok nélkül lehetetlen volt. Ezért jegyzik le a melódia esését, emelkedését s látják el jelekkel a rövid és hosszú hangokat. Őriási haladást jelent, amikor már a magas és mély hangokat jelképező ábrákból a hangok időtartamát is ki lehet olvasni. Ez a mértékes (menzurális) hangjegy írás, bár az egyháztól származott, a világi zene fejlődésének is alapja. Ez a tudomány persze hosszú ideig csak az uralkodó osztály (az egyház) céljait szolgálja s ezért nem terjed ki a középkor népi zenéjére.

A 11. századtól kezdve a nemesség mellett élősködő lovagrend termel új művészet-szükségletet. Ezek a lovagok a kisebb várurak és városi polgárok fosztogatásából éltek. Mikor a városok megnövekedtek a lovagokkal szemben évente esedékes meg nem támadási adó fizetését vállalták. A lovagrendből így lett a társadalom dolgozó rétegének békés parazitája. Urbán pápa a 11. századnak végén azt mondja nekik: „Tul sokan vagytok... országaitok nem tud eltartani. Ezért tépítek egymást. Kössetek békét és vonuljatok a keresztes hadjáratokba.“ A felhívás nem maradt eredménytelen. A keresztesháborúkba való vonulás vallásos meggyőződésükön kívül társadalmi helyzetük bizonytalansága folytán is jól jött a lovagoknak. A híres lovagkor költészetének ez a háttere. A zene idealista történetét azonban ilyesmiket írnak: „A 11. század végétől kezdve a messze kelet világa, a keleti mesék finom szövése, a tájkép sugárzó színei kigyújtották a nyugati ember képzelmét. A lekek megilletődtek. A lovagvárok megteltek ábrándozó és rajongó emberekkel. Ugy érezték, hogy hangulataiknak kifejezést kell adni s elkezdtek dalolni és zenélni.“ Mindebből annyi igaz, hogy a keresztes hadjáratok résztvevői tényleg elhozták a kelet vagyonos osztályának finomabb szokásait, a fényűzés agyafurtabb módját s ezekkel Európa fejedelmi udvarait és várait átformálják. A nyári rablókalandozások helyébe a nemesi tornajátékok jönnek. Télen viszont összesereglenek s kalandjaikról énekelnek s úrnóiket dicsőítik. Ez az új udvari művészet: a troubadour zene. S bár jellegét a nemesi udvarok igénye alakítja, mégis a későbbi polgári zene első csírája. Az egyházi latin nyelv helyett u. i. mindenütt ezzel indul meg a lokális nemzeti nyelv használata. A nemzeti nyelvvel viszont beszivárognak az elnyomott osztályok elterjedt népdalai, minek következtében a troubadour zene kikezdi a vallási tartalomban megmeredett zenei formákat s az egyéni érzelmeknek ad

helyet. Az új melódia természetes követelménnyé válik. (A troubadour a francia *trouveur*-ból származik. A *trouveur*-öknek ki kellett valálni a dallamot!) Nagy ujtás volt ez, hisz' a középkori egyházi zenészek csak a mindenkorra szentesített Gregorian éneket dolgozhatták fel. Más ujtás is történt. Az előkelő troubadour kíséretében mindig akadt félig szolgáló szerepet játszó alsóbb osztálybeli, jobbágy vagy polgár. Ezek adják a hangszeres kíséretet gazdáik verséhez. Bekerülnek így a troubadourzenébe a népies zene ritmus elemei s kialakul a francia *chanson*, a német *Trutlied* stb.

A népies világi zene örökösei a német mesterdalnokok. Ezek már nem lovagok, hanem városi polgárok és kézművesek, akik persze szintén az uralkodó réteg függvényei és kiszolgálói. Lelki tartalmaikon mindenkor érezhető függőségük. Zenéjük többnyire bibliai tárgyú. Zenei szerkesztés módjukat szigorú céh szabályok írják elő. Egyéni szabadságot alig engedtek. S e zártkörű mesterdalnokok nem is viszik előre a zene fejlődését. A zene céhszerű kötöttségében a középkori társadalomra oly jellemző kötöttség, az emberi szabadság korlátozottsága tükröződik.

A céheket csak a fejlődő árutermelés bomlasztja fel. De ez már a mai zenébe való átmenet, a feudális egyházi társadalom átalakulásának a korszaka. Az átféjlődés a régi keretek egyre gyorsuló bomlásától, az új, mai árutermeelő társadalom győztes kibontakozásáig nem történik simán. Semmiféle régi termelési rend sem tűnik el békésen. Az átmeneti korok nagyon válságosak. Az egész élet megtelik feszültséggel. A szellemi életben új áramlatok lépnek fel. A zenében is gyors stílusváltozások termőtalaja az ilyen idő. A régi formák elsatnyulnak, kikopnak a művészi gyakorlatból és megáll a fejlődésük. Ez történt a középkori egyházi zenével is. A 16. század után már nem fejlődik, sőt az egyes egyházi formákból saját ellentéteik, a világi formák születnek meg. A bibliai tárgyú *passiójátékokból* lesz a világi *opera*. Az egyházi szervezetet a gazdag olasz kereskedővárosokban szorítja ki legelőbb a megindult renaissance. A klérus és a nemesség hatalmát megbontja a kereskedői ész és pénzhatalom. Természetesen az új réteg a rendi társadalom kötöttségeit egyelőre csak a maga számára feszegeti. Már nem kell neki az isteni rend, a dolgok vallásos változhatatlansága. A maga rendjét akarja megteremteni s meg is teremti. A tudomány és művészet az új réteg kezében új tartalmat nyer. Az egyházi művészet fénye lehanyatlik. Ez a törekvés a humanizmus a tudományban, s a renaissance a művészetekben. Viszont az isteni jegyű egyházi művészet tekintélyével szemben a földi művészetek jogosságát szintén valami tekintéllyel kellett igazolni. Ezért kerül felszínre az antik kultúra. A renaissance gazdag polgára a maga jelenét úgy tünteti föl, mintha az az antik folytatása, illetve újjászületése lenne. Ezért elevenítik fel az új zenei formák az antik elemeket. A vallásos zenedrámából kifejlődő első operák a görög mifológiából veszik tárgyukat. A kórusokkal és recitativokkal újra élednek az összes beporosodott görög istenek. Ezt a meglehetősen nehézkes és unalmas műfajt a felvonások közé iktatott üdítő kis közjátékokkal enyhítik fel, az új publikumhoz közelebb álló cselekménnyel. Ezeknek az intermezzóknak olyan nagy a sikerük, hogy később önálló formává fejlődtek. (Opera buffa.) A polgári rétegek növekvő jólétéből további zenei formák születnek. A gazdag polgár házi ünnepejének zenéje a *camera musica*, s a kamarazenere alkalmas hangszeres gyártása a hangszer és zeneirodalom fejlődését indítja meg.

A középkor utolsó átmeneti időszakában fejlődésnek indult énekes és hangszeres zene erőteljes lendületet főleg ott vesz, ahol az áruterme-

lés erőteljesebben megindul. A nagy hangszerek az ipari kapitalizmus első országából, Angliából indulnak el. (Angol hárfát és fémhurokat, már a korai középkor is ismer. Az első orgonák és zongorák Angliából jönnek.) A finomuló mechanika és a gőzgép kora létrehozza a magasabb fokú zenélés hangszereit: a légfúvós orgonát és a kalapács-zongorát. (A régi víziorgona nem juthatott el soha az északi fekvésű országokba, mert a víz megfagyott benne.) A többszólamú (polifon) zenét is az angoloktól veszik át a 15. században a hollandok, miután a többszólamúság a hangszeres zenélés logikus járuléka. A legelső még vokális, többszólamú világi dal, (a híres summerkánon — tavaszi dal) szintén az angoloktól származik. Az egész európai polifon zene tulajdonképpen Angliából indul ki, valószínűleg azért, mert az angol udvaroknál foglalkoztatott bárdok a 15. századbeli pénzkrisis következtében kivándorolnak s az európai zenészek átveszik tőlük a polifon zenemód ismeretét.

Angliát zenei fejlődésében Hollandia, a kapitalizmus mintaaországa követi. A németalföldi mesterek viszik azután Velencébe a világi zenélés új tudományát. A többi országok azután sajátos feltételeik szerint, különböző időben követik a fejlődést. A 17. századig a mai termelési rendszer Európában nagyjából kialakult. Kialakultak a zenei termelés elvei is, mint pl. a világosan érthető hangjegyzés, az új érzelmeket kifejező új formák, a polifon zene, a mai harmonizálás alapja, a dur és mol skála rendszer. A párhuzamosan kialakuló nagy hangszeripar a fejlett technikával s a növekvő anyagismerettel függ szorosban egybe. A hangszeres zene gazdagságát és sokoldalúságát a szűk piacoknak, személyes fogyasztásnak szóló középkor nem termelhette ki. Az áruterelésben a zenéből is árú lett. A mai, sohasem sejtett fejlődés, a hangszergyárak zenei terméket sokszorosító ipara a zenei termelés profit lehetőségéből születik meg. A komponisták, előadóművészek nagy számának foglalkoztatása enélkül el sem képzelhető. A nagy zenekarj művek, hangosfilmek a mai tekeakkumuláció hajtóerejéből fogantak. Mindezek más korban, más termelési és társadalmi viszonyok között nem jöhettek létre.

A polgárság történelmi szerepének hajnalán az elnyomott tömegekre volt utalva saját osztály-felszabadító törekvéseiben. Ezért az egész emberiség megváltásának szabadságharcát hirdette és igérete. Amikor urrá lett a társadalom erői fölött — még friss teremtő erő. Megteremti a lelki élet ama reális feltételeit, amelyben az átfogó értelmű, általános emberi érzelmek hatják át az egyre világosabb és fejlettebb zenei formákat. Ezt a korszakot azonban elkerülhetetlenül követi az árutermelő társadalom ellenmondásainak fokozódó kibontakozása. A fejlődés folyamán időszakos krízisek jelentkeznek. A prosperitási szakok egyre rövidebbek, a krízisek visszatérése egyre sűrűbb. A művészi stílusok élettartama ezalatt folyton rövidül. Sőt a hullámvás ritmusa gyorsul s egyre hevesebbé válik, egészen a mai általános krízisig. Ez általános krízisben a termelés ellenmondásainak feszültsége a telített gáztartály állapotához hasonló, amikor már csak az egyetemes szellemi élet szabadságát lefojtó erő páncélja állhatja útját a kibontakozásnak. Ebben a térben a végbemenő változást és bomlást tükröző szellemi élet prizma már ideges nyugtalansággal még sűrűbben változtatja színeit. A zenében is, mint minden művészetben, egymás után villannak fel és tűnnek el a különböző stílusok és irányok.

*

A zene kiindulásában közvetlen szükségletet szolgáló gyakorlati tevékenység, egyben azonban örömezés is kell, tehát esztétikai igényt

elégít ki. A fejlődés folyamán azután már gyakorlati célt nem szolgál, öncéllá lesz, vagyis u. n. „magasabb fokú“ esztétikai szükségletet teremt és elégít ki: áru. Ha az áruterelés helyét, más, fejlettebb termelési mód váltja fel, akkor a kereslet és kínálat kiszámíthatatlan hajtó ereje helyett csak a tömegek növekvő művészet-igénye fogja a zenei termelés alakulását szabályozni. Az eddigi társadalmak történetében csak az uralkodó osztályoknak jutott ez a szerep. Ennek következménye volt a műzene-népzene ellentét, amely valamikor egészen eltűnik, lévén a zenét létrehozó (élvező) ember egészen, mindenfajta művészetével együtt a mindenkori társadalmi-gazdasági viszonyok le-
remtménye.

¹ Kinában még mindig az ötfokú skála használatos. Az ötös szám jelentőségét a kínaiak az öt bolygó, öt elem, öt ujj, öt érzék szimbolikával magyarázzák. Érdekes a hangok neve is. Az első, a kiinduló hangé kung, ami annyit jelent, hogy császár. A második hang a miniszter, a harmadik hang a nép, a negyedik az államügy, az ötödik a világ. A hangok e szimbolikájából nem nehéz elképzelni a primitív kínai ember világképét. Az öthangú skála a kínai társadalmi felépítés pontos másolata. Természetesen a kínai hangsorban a császár nemcsak azért szerepel első helyen, mert ő az ország első embere, hanem azért is, mert a császárok a papok és a mágusok szerepét töltik be az őskínai világban. „Aki ért a zenéhez, az uralkodni is tud.“ — mondja a kínai közmondás. A zene sorsa különben Kinában mindig a császároktól függött. Konfucius pl. sok ezer dalt gyűjtött össze. 200 évvel utánna viszont egy mogorva császár, aki a zenében országos veszedelmet látott, rengeteg zenei könyvet égettetett el.

ELLA ÉS AZ UTAZÓK

Irta: TOLNAI ISTVÁN (Budapest)

Kocsi, gebe, por.

— És innét hova?

— Bajára.

— Milyen szakma?

— Tea.

— Elfog a röhögés.

— Nana.

— Rubos után akar maga Bajára menni? Van arról fogalma, hogy begöngyöltem én Baját? Na nézze!

Biringer tiz láda. Tudja maga mit fogyaszt Biringer? Sok, ha két ládát. De én rápakkoltam tizet. No számítsa ki meddig elég ez neki. Aztán Szucsányi és Lakos...

— Elég. Ne fáradjon. Nem is teában utazom.

— Most gurítani akar. Rubosnak akar gurítani?

— Itt a kollektió, hát tea ez?

— Ojjé. Olajvigé. Annyi van magukból, mint a tetű. Kinek utazik?

— Budapesti olajművek.

— Ahá. Kis paneseráj a Soroksári uton.

— Az.

— Miért linkelt?

— Az ember ne árulja el magát.

— Nicsak micsoda agyafurt kis dugvány. Persze maga elbujhat, de Rubos nem. Mert ki nem ismeri Rubost?

- Én.
- Maga még kezdő fiam. Összevissza nincs huszonkét éves. Mi?
- Tizenkilenc. De azért többet tudok mint maga.
- A dugvány! Fiam maga nekem még a hasamig sem ér, hogy egyebet ne is említsek.
- No ne. Én ha konkurrenst szagolok, nem mondom meg neki, hogy ne menjen a letarolt helyre. Sőt csak menjen. Éppen, hogy oda menjen!
- Potya kabaré. Rubost tanítják. Tudja mióta utazom én, fiam? Amióta csak a vonatot feltalálták. No: Itt vagyunk a szép Bácsalmáson maga is, én is, mondjuk két dühös konkurrens. Lepakkolunk Wienernél s mondjuk egy óra múlva kezdünk. Egy helyen vagyunk, ez a lényeg. Az ellenfelet meg kell félemlíteni. Mert azt ne gondolja, fiam, hogy én Baján üzletet csináltam. Még ott sem voltam. Csak nekem mindig van egy rendelési könyvem előre kitöltve. Felhuzott pisztoly. Na mit szó! Ruboshoz?
- Semmit. Nem érek rá, Kocsis! ez milyen malom?
- Ez a Muity testvéreké.
- Gazdagok?
- Hojjé.
- Maga most van itt először!
- Most.
- Szépen informálódik. Talán rokonság vagy mi?
- Apámé a cég.
- Az más! Az egészen más. Alle Achtung.
- Ön este tovább megy?
- Wienertől tovább menni? Talán megőrültem! Ja persze maga még nem volt itt, még nem tudhatja micsoda szakember Wiener.
- Nekem az apám azt mondta, ne aludjam Bácsalmáson.
- Az öreg ur idejében még nem volt itt Wiener. Wiener paradicsomot csinált ebből a szállodából. Egy utazó se megy innét tovább. Majd meglátja!
- A tragacs dohog, mekeg, sikoltoz.
- Itt vagyunk!
- A tragacs elferdült egyensúlya megáll.
- A szálló. Örmény arcu ember veszi el a csomagokat: — Nini Rubos mester! De rég nem volt itt kedves Rubos mester, pedig de sok szép anyag ment ki azóta.
- Hány?
- Wiener gondolkozik: — Három.
- Maga érti. Maga szakember. No és a mostani?
- Cukor.
- Lehet látni a cukrot?
- Hogyne! — S Wiener ajtót huz félre: Gőz, foghagymabűz s a közepén mint felhők közt a hold ott áll Cukor és csirkét pucol. Rubos beteszi aktatáskáját, odamegy Cukorhoz és tárgyilagosan a fenekébe markol.
- Nemzetközi meglepetés. Cukor felvonyít: — Te bűdös lator!
- Wiener, a paradicsom megteremtője az ajtót beteszi: — Betörtelen kis csikó.
- Rubos gondolkozik: — Lator? Mi a lator? Én jobb szeretem a betörtöt. A multkori?
- Wiener: — Nem lehet itt örökké. Cserélődni kell az anyagnak.
- Persze persze. De azért azt még tarthatta volna.
- Igen. Olyan nem lesz megint egyhamar. Az könyörög a vendégnek, hogy engedje be. Mondtam neki bármikor visszaveszem.

— Könyörög? Nekem nem könyörgött.
 — Mert magának nem kell könyörögni.
 — Öhhöhö, nem. Nekem aztán nem. Nézze Wiener ur! Hoztam egy kuncsaftot. Egy ujat. El akart menni Bajára aludni, de én visszatartottam.

— Rubos mester a legdrágább ember.
 — Már megint a legdrágább. Engem az ilyen drágasággal nem lehet kifizetni.

— Nem, nem. Rubos ur nagyobb adagokat kap mint más. Rubos ur 5 százalékkal több engedményt élvez a szoba után mint más.

— Hát azért.

A paradicsom megteremtője odalép a fiatal jövevényhez: — Szobájának száma nyolc. Meg tetszik nézni?

Óvatos vizsgálódás: — Még nem tudom mennyi dolgom lesz.

— Kérem.

Wiener nem kapacitál senkit. Wienernél az üzleti hang előkelő, Wienerhez bejöhet maga Poincaré és nem fogja tudni, hogy Bácsalmáson van. De föl föl, ti rabjai az üzletnek. A két ügynök kilép. Azaz sajtóhiba. Nem két ügynök, hanem két rendelések gyűjtésével foglalkozó magyar utazókereskedő. Aki nem hiszi, nézze meg a tagsági igazolványukat.

— No merre megy?

— Hát tudom én?

— Akkor kísérjen el. Csak ide megyek Koch és Ripphez. Hogy tetszik magának a dajna?

— Tudom is én?

— Ajjaj szemérmes ur! Hogy is hívják magát? Már igazán bemutatkozhatott volna.

— Gajjas.

— No tovább.

— Gajjas Mihály.

— Brávó. Kint van. A kuncsaftnak is ilyen folyékonyan beszél? Hát ami a dajnat illeti, én megmondom, hogy az hogy tetszik magának: Kóser dög, csak még rug. Én itt vagyok. Nos jó üzleteket, ebédnél találkozunk.

Misi megállt. Előtte egy széles három emeletes épület emelkedett: Első bácsalmási hengermalom: — Ide majd délután. Először a nehéz helyeket. Halló! Megállj csak te kicsi lány. Mondjad csak kinek van itt traktorja.

— Traktorja? Traktorja van Kucsera Imrének.

Misi jegyez: — Hát még kinek?

— Kinek is van még? — Másnak nem tudom. Majd Kucsera Imrétől tessék kérdezni.

— Aztán hol lakik Kucsera Imre?

— A postától nem messze.

— És hol a posta?

— Tessék a Nagy-uccán végig menni.

— És merre jutok a Nagy-uccára?

— Átmenni a téren, aztán balra.

Misi baktat. Átmegy a téren, azután balra. Ez a Nagy-ucca. Eljut a postához: — Kucsera hol lakik?

— Másik oldalon, az a görbe ház.

Misi átmegy. Megvan a görbe ház. Óvatosan lenyomja a kilincset: Tornác, rózsatető, békesség. De csak egy pillanatig, aztán egy dobbermann ugrik ki üdvözlésre. Misi viaszszökik és bevágja az ajtót. A dob-

bermann tébolyodottan ugat. Jó csöngő egy ilyen kutya, amíg ott áll valaki nem hallgat el, Jönnek.

— Itthon van Kucsra ur?

— Minek?

— Beszélni szeretnék vele.

— Nem vesziünk semmit.

— Nem eladni jöttem csak valamit mutatni.

— Nem kell semmi.

— Akkor tessék ezt a címet eltenni.

— Nem kell cím.

— Ezért nem kell fizetni.

— Nem kell.

— Hát akkor legalább azt mondja meg, kinek van ide legközelebb traktorja.

— Bókay Ernőnek. Ott lakik a katolikus templom mögött.

✓ Misi megy. Tíz perc múlva kopog. Semmi. Kopog újra, megint semmi. Püföli a kilincset hadd üssön jó nagy zajt. Semmi. Azonban az ajtó nincs bezárva. Tornác itt is. Misi kutya szemlét tart. Null-null. Megy előre. Lassan, nagyon lassan, nehogy valami váratlanul mégis kiugorjék. A fal fordul. Ez a legveszedelmesebb pont. No— no— ti összes szemek, egy óriás dogg. Most már vissza menni nem lehet s a dogg jön. Nem ugat, nem fut, csak jön. Misi fehér, de nem mozdul. Ez az egyetlen ésszerű cselekedet. Hanem ezt Misi minden ésszerűségi ok nélkül is brilliánsan megcsinálná: — Jó napot kívánok!

A dogg megáll. Jó napot kívánok, de ez az ijedt hang nem hat előnyösen az állatra. Gyanakodva szagolgatja Misi lábszárát, Misi izzad: — Jó napot! — A dogg szagol. Misi egy vízben uszik. Zsebkendő után akar nyulni, de erre a dogg morog. Misi leereszti kezét. Az állat megnyugszik. Így állanak öt percig. Misi orra folyik. Nem törölheti meg, mert a dogg rögtön morog. Lábat akar váltani, de a dogg morog. Meg sem szabad mozdulnia, a dogg letartóztatta.

Misi lassan lassan megszokja a helyzetet és gondolkozni kezd: Ha a kutya megharapja, járhat a Pasteurbe négy hétig. Oh de gyönyörű is volna négy héten keresztül e fennkölt elfoglaltságtól távol lenni. Csak már harapna! Csak már tud volna rajta: — Jó napot kívánok! A dogg morog. Most valami éneket hall letről. Az ének erősödik. Oh jönnek, jönnek! Jó-na-pot-ki-vánok. A dogg vakkant. Jó-na-pot-ki... A dogg megmutatja fogát. Jó-na...

— Kru-kru... Neró nem jössz rögtön ide?

Prometheus nem lélekzett ily fejszabadultan keselyűmentesítés után mint Misi. Előveszi zsebkendőjét és üdvözülten fúj egyet belé.

— Mi tetszik?

Misi felébred: — Ki is lakik itt? Bókay urral beszélhetek?

— Nincs itthon, Baján van.

— Jónapot.

— Mondjak neki valamit?

— Nem. Semmit. Jónapot.

— Neró nem jössz rögtön ide?

Misi kiint van. Neki támaszkodik egy fának és elgyöngült testét, izzadt homlokát kiteszi a szélnek. Nem is kérdezte, hol a legközelebbi. Bánja az ördög. Kint lenni, kiint lenni! Micsoda szerencse is, hogy nem volt itthon az az ember, ki nem hozott volna egy mondatot. Né, pad! De finom kis pad! Misi letelepszik. Kezd lehűlni és tér vissza ereibe a vér. Oly gyönyörű ott ülni, hogy elmosolyodik belé. Misi ül és süttög: Most nekem jó.

De tovább, tovább! Ebből nem élünk meg, ebből nem lesz forgalom, mit szólnak majd otthon. — Halló gyerek, kinek van itt traktorja?

— Pagács Daninak.

— Hol lakik?

— Tetszik tudni hol a Muity malom?

— Igen, Oda tessék menni azt ott kérdezni.

Ez jó kis út. Kezdődik a talpalás. Majdnem az állomáson van s az állomás több mint három kilométer. Hanem malomba jó menni. Malomban nem ugat a kutya, azonfelül megszokták az ügynököket s a kihajtás bizonyos szalón formák közt történik. Malomból repülni direkt kellemes.

— Jónapot. Gajjas vagyok a budapesti olajművektől.

A két Muity udvarias. Meghallgatják, aztán hivatoznak nagy készleteikre. Most jön a piócizmus? Leültetve lenni a vevőjelölttel szemtől szembe, ez az a forma, amiből valami kinőhet. De a két Muity kemény. Pedig ideje volna már a puhulásnak, mert Misi közeleg döntő frázisához, amelynél szakszerűbbnek látszót kívágni senki sem tud az országban: Olajaink különös előnye abban áll, hogy nagy tömitőképességükkel ráfekszenek az olajgyűrűkre s meggátolják, hogy a petróleumgőzök átesapjanak a kárterbe. De a két Muity spártai olajnevelésben részesült. Null-null. Misi felkel. Az uttal együtt egy háromnegyed óra elment. Nem baj. Itt legalább nyugalom volt.

Pagács Dani traktortulajdonosnál szízig töltve áll a keserű pohár. Amint Misi akatáskáját meglátják, becsapódik az ajtó: — Mars! Több csaló vigéc be nem teszi ide a lábát! Misi ácsorog. Szívnyomása van. Nedves a fű, de leül. Haj, haj! Mire is jó ez az egész? Minek kell emberekre tukmálni olajat vagy mást, mikor megkapják helyben ugyanazt ugyanannyiért. Nem butaság? Az ember mászkál, költ, egy nap, két nap, egy év, tíz év, miért? Hogy tőle vegyenek, ne a másiktól. Nem butaság? Hatvan fillér nála, hatvan fillér a másiknál. Akkor már csak ott vesz minden józan ember, amelyik közelebb van. Hogyan lehet mégis eladni? Hát be kell mesélni, hogy az övé jobb. Nem disznóság?

Rubosnak jó. Az kereskedőkhöz járhat. Se kutya nincs, se ilyen repülés. De Rubos is minek? Ha kifogy a butikban, hát ott a posta. Csakhogy akkor esetleg a másiktól veszik. Ez az. Miért nincs egyetlen nagy rendelő iroda, akkor Rubos zabot hegyezhetne vele és még jó pár ezer mással együtt. Nem mászkálnák el fölöslegesen az életüket, amelyben rugások képezik a mindennapi kenyeret, dogg idill a szenzációt, Rubos a nivót, Wiener a paradicsomot. A kereskedésnél butább fölöslegesebb dolog nincs. Ha rajta állna spricelné az egészséget. De ebből nem élünk meg. Misi feláll. Kérdez, jegyez. Legközelebbi Hamvay a Deák Ferenc uccában.

— Hol a Deák Ferenc ucca?

— En nem tudom.

Tovább: — Hol a Deák Ferenc ucca?

— Ilyen ucca nincs. — Tovább.

— Hol a Deák Ferenc ucca?

— Tessék elmenni a templomig.

A templomnál: — Hol a Deák Ferenc ucca?

— A Deák Ferenc ucca? Az arra lesz a Muity malomnál.

— Nem, hisz onnét jövök.

— De, de — csak tessék visszamenni.

A malomnál: — Hol a Deák Ferenc ucca?

— Deák Ferenc ucca? Ilyen ucca nincs.

Misi magánkivül: — Ostoba nép, ostoba népség!

A paraszt türelmes: — Miért? Kit keres az ur?

— Hamvay Imrét.

— Gépes?

— Igen, Traktorja van.

— Ja az a Pántlika-uccában lakik a templomnál. Amióta új nevek van az uccáknak nem ismerem ki magam.

Valóban vadonutaj táblák vannak mindenütt. Misi: Jól néz ki, de minek? A bennszülötteknek nem kell, az idegennek meg jaj, ha nem személy szerint kérdez.

A paraszt nevet: — De kell a szolgabirónak! Négyezer uccatábla nagy pénzt hoz.

Misi sóhajt: — Ilyen kéne. Szolgabíró dolog az kellemes. No, jó napot.

A Hamvay szigetekre való expedíció egyszer véget ér és Misi ott motoz a kilincsen.

— Hamvay ur itthon van?

— Nincs.

— Mikor jön meg?

— Csak este. Kint vannak, hordják a trágyát.

Sokáig éljen ez a Hamvay! Nagyon jól teszi hogy nincs itthon. Csak ne volna senki odahaza. Csak robbanna fel az egész.

Misi még két helyre megy délig. Mind a kettő távol van. Misi meg van elégedve. Ő ott volt, lelkiismereti ügyben tehát nem fogad.

Ebédidő.

Misi beül a Wiener-féle paradicsomba. Petróleumszag, leghátul asszony sikál, fröccs itt, fröccs ott, Bodri nem takarodsz és tessék parancsolni.

— Hahó fiatalember bejöttünk köszölni? No van konzum?

— Nincs.

— Nem baj. Magának nem olyan fontos. A tatája nem eszi meg.

Misi vörös lesz.

— Kissé ráfizethet az öreg magára. Nem baj. Ha tíz évig utazik, addigra be lesz vezetve. Ne lógassa az orrát, csütörtök van már.

Misi hallgat. Egy esztendeje utazik, erőlködik, de hiába. Kártékony és fölösleges kukacnak érzi magát.

— Nem busolni fiatalember! Holnap felülünk a gyorsra, kiszálunk a keleti punál, belógunk egy kaffába és tanulunk üleptant. Jöhet a leves! Halló, kérem a fröccsömet! A fröccsöt maga Wiener hozza fel-séges kezeivel: — No Rubos mester, hogy mint?

— Kóser, Koch és Ripp nyakig. Abszolút.

— Koch és Ripp? Vigyázn!

— Nézz Rubosnak nem lehet ujságot mondani. A fele k. p., a fele harminc nap. Tehetem, hisz a fele haszon. Disznókarajt kérek. Igen, káposztával.

Az ételt a betörtetlen nő hozza. Rubos hunyorog és ezuttal diszkrét hangon: — Kicsi tyuk, pi-pi-pi.

De a felszolgáló indulatosan odalöki az ételt.

Rubos: — Tyukelesz.

— Ella! — Ez Wienerné hangja. — Ella, mit csinál maga a tányérok-kal? Maga odalöki az ételt a vendégnek. Így akar maga felszolgálni?

Ella néma. Hoz, visz. Wienerné követi és a körmére néz.

Rubos: — Császármorzsat.

Most a császármorzsat egy egész követség hozza. Elöl Ella, utána Wiener és Wienerné.

Rubos: — No itt a tésztuska és itt van rá a cukor, Cukorka feljön ebéd után az ötésszobába?

De ez az Ella még igazán betöretlen. Hiába zarándokmenet, hiába prédikáció, csak kitör újra: — Büdös lator!

Rubos: — Lator? Mi az lator?

Na, Ella most aztán lássunk egy kis ellenálló képességet. Wienerne int: — Jöjjön csak Ella!

A két nő eltűnik, de Wienerne hangyaga kihatól: — Az én vendégeimmel mer maga így bánni? Ki maga? Maga disznó!

Protestálás. Szöveg érthetetlen.

— Honnan vesz maga új vendégeket, ha itt hagynak? Hogy mer maga az én üzletemben, az én vendégeimmel gorombáskodni?

Protestálás valamivel hangosabban, de még mindig elmosódott szöveggel.

— Nem szülhetek magának új fajta vendégeket. Menjen a Riccebe! Ki hívta ide? Vagy kedvében jár a közönségnek, vagy megy. Értette? És átpasszírozta a babot? És vitt fel a szobákba mosdóvizet? Még nem? Ugy. És kicserélte a villanykörtét a hetesben? Még nem. Persze még nem.

Wiener: — Ella két feketét!

A zaj elül. De Rubos, a csend ősi ellensége rögvést ellensúlyoz: — Tudja meg, fiatalember Rubosnak nincs dekonjunktura, se gazdasági krízis, Rubos azt és annyit ad el, amennyit akar. Csak látta volna mi volt bent újévkor, mekkorát vágott Rubos az asztalra. És ha nem lesz 8 százalék, akkor nyasgem! Ezt mondta Rubos. Ezt mondta Rubos a főnöknek, Rubos nincs rántalva senkire, annyi ajánlatot kap mint a tetű, harmincnégy éve utazik teában, be van vezetve mint egy kátéter! És aztán Rubos vette a kabátját és ment. De Rubos így, de Rubos úgy, végre is Rubos maradt. Hanem a fixről Rubos nem mondott ám le a szentnek se! Hogyisne, folyton mint egy állat dolgozni, a büdösök meg gennyestre hizzák magukat Rubos eszén, Rubos veritékén, hát nyasgem! Ezt mondta Rubos a főnöknek bele abba a telhetetlen pofájába. Mert hiába művel Rubos esodákat Bácsalmáson, Baján, Mohácson, az egész világon, ezek a büdösök csak fitymálnak. Nincs elég magas ár, senki se elég jó, senki se pontos, mindenért az utazó felel. Kint harcolni, bent harcolni, meggondolja maga mi az, fiatalember? Magának jó. Saját ég, kóser dolog, alle Achtung. De próbálna csak meg másnak dolgozni! Ezeket a főnököket szét kéne klopfolni, á-lá bécsi szelet, fel kéne nyársalni s még a föld alá is külön becianoztatni, hogy egész biztos legyen a dolog. Mert aki Rubossal így ugrál, hogy ugrálhat az mással? Á, itt a fekete és itt a Cukor. Tyukelesz!

Misi meglöki: — Hagyja!

— Már miért hagyjam? Bolond volnék. Az ember ne hagyjon magával kitolni. Ezt tanulja meg. Akkor fog csinálni boltot. Mondja meg, miért hagyjam. Pesten egy nő tíz pengő. Itt az éji szállás három, a borralaló maximum harminc fillér. De ha odaadok egy ötöst, abban már cakk-pakk a gavalléria is benne van. Aztán ezt az öt pengőt fel lehet szobáért számítani teljes egészében s így semmibe sem kerül.

— Azt maga amugy is felszámítja.

— Az igaz, de így elgondolni azért kellemesebb. Nem mintha kettő vagy öt pengő pénz volna, Rubosnak ez még ma sem pénz, Rubos leül játszani a vonatban utlisat s az öt pengő Pesttől Pilisig együtt van. Vagy mit mondjak! Ujszásztól Szolnokig, Ceglédttől Jászkarajenőig is összehozom! Rubos nem is spórolásból teszi, csak meg akarja mutatni, hogy ötért olyat esókol, mint más huszonötért! Tyukelesz.

Ella fenyegetően kihuzza magát.

Misi szorong: — Hagyja. Látja hogy nem akar. Ez nem olyan.

— Ugyan ne papoljon Rubosnak, zöldfülü. Nyavalyát, nem olyan. Nem lehet másilyen. Ennek nincs fizetése, csak koszt, lakás és borra-
való. No, mondja már, mit keres, a benszülöttek nem adnak borra-
valót. Marad a nadrágos ármádia. Eszik itten négy utazó naponta. Étkézé-
sént per kopoltyú tiz fillér, szoba után harminc fillér. Naponta legalább
egy elmegy gyalog. Mondjuk két pengő egy nap. Szombat vasárnap
mindenki hazamegy. Keres egy héten tiz pengőt ha jól megy. Abból
kell neki megnyerően ruházkodni, selyemharisnya, puder, stb. Egy ilyen
nem járhat akárhogy, nekem ne mondja, Rubos nem ma született, ha
egy jobb rongyot akar, hát nincs más mint lefeküdni.

Misi: Spórol. Ellátása van.

— Ne mondjon ilyet Rubosnak! Maga talán spórol?

— Én nem.

— Legyen nyugodt ő se. Az ilyen nő dohányzik, ondoláltat, ma-
niküröz, ne mondjon semmit Rubosnak. Lefekszik és punktum. No
pedig ha egyszer így van, akkor Rubos pénze tán ólomból készült?
Majd meglátja, hogy éjjelre leesik. Majd átkopogok magának ha meg-
y az üzem.

— Már indui? De szorgalmas! Volt a malomban?

— Most megyek.

— No dobre veese! Rubos egy kicsit durmol.

*

Elsőrendű fogadtatás a malomban. Olyan kedvesek, hogy Misi
meghökken. Bizonyára másutt már nem kapnak hitelt, ez Misi első gon-
dolata. Hanem hamarosan bizalomra kap ismét. A kunesaft urak al-
kusznak mint a cigányok. Recseg-ropog Misi idegrendszerre. Még egy
fillér, még két fillér, nem nem, még mindig drága. Aki ilyen nehezen
vesz, az bizonyára hitelképes. S az olajmeccs folyik tovább. Repülnek
a negyedórák, a felek habzanak, fröcsögnek. Két és fél órai hadakozás
után Misi előveszi a varázsigét: Olajaink különleges előnye, hogy nagy
tömítőképeségükkel ráfekszenek az olajgyűrűkre és meggátolják, hogy
a petróleumgőzök átesapjanak a kárterbe. Hókusz-pókusz, az üzlet
komplett.

Mikor kilép, esik az eső. Na nesze neked, Misi most vasaltattad ki
a kalapodat. Mindig van valami baj az időjárással is külön. De menni,
menni! Információt szerezni! Most elhalad a szálló előtt. Az ablaknál
Rubos áll és szivarozik: — Halló fiatalember! Mit barangol maga ilyen
esőben, meszet evett? Jőjjön be a melegbe.

— Nem lehet.

— Node, amíg így szakad, üljön le legalább.

Misi hajlik: — Hát egy kicsit.

— Nagy bolond maga fiatalember! Esik is, egy fél óra mulva
sötét is van és maga mégis barangol. Üljön le, azt ábrándozzék a szom-
batról.

— Információ kéne.

— Csinált valamit a malomban?

— Igen.

— Majd Wiener megmondja.

Wiener jön: — A szoba rendben van, kérném most rendelkezni,
mielőtt a hatos bejön.

Misi: — Maradok. Mondja, Wiener ur jó ez a malom?

— Melyik? A Muity?

— Nem, a másik?

— Két mirjámra igen, de már háromra nem.

— Krach!

Rubos a bölc: — Informálódni mindig előzetesen kell. Egy kis baklövés. Tanulság a jövőre. — Hanem Rubos villámgyorsan becsukja a bölcészeti fakultást: — Hihityukelesz!

Ella amint üldözőjét meglátja, sarkon fordul és eltűnik a konyhában.

Rubos: — A kis бүдös. Hej, a kis бүдös! Tyuj, mi lesz itt éjjel, fiatalember! Látja a kis бүдös tornássza a taksáját felfele. Tanulhat tőle, hiszen utazó vagy ringyó, az ugyanaz.

Rubos fölkel, kinyitja a konyhaajtót, ahol Ella könyökig mélyedve egy liba hátuljából húzza a kacskaringós belét, meg a sáros zuzáját. Szexepil. Csakhogy jaj neked, Rubos! Ella, amint meglátja kűrtartó udvarlóját elfogja a bőkezűség és az értékes zsigereket azon melegében Rubos orcáira borogatja s a refrén: — Бүдös lator.

Na, Rubos jól meg kaptad! De, Ella te is megkapod! Ellenben Wiernerné téved, ha azt hiszi szóló ária következik.

Wiernerné: — Na most aztán elég!

Ella: — Nekem is.

Wiernerné: — Бүдös ringyó!

— Azt maga csak szeretné. A kofferemet!

— Egy nyavalyát egy ilyen szemétnek a hasába.

— A kofferemet!

— Egy frászt, amíg a vendéget ki nem engesztelte.

Milyen szépen tudja kifejezni magát!

Wiener jön: — Matild vigyázz mit mondasz, emlékezz rá mi volt tavaly?

Wiernerné: — Nem hagyom a vendégeimet! Nem adom ki a kofferodat, te lafanc, amíg a vendéget meg nem békited.

— Ella: — Már pedig nem fekszem le ennek a бүдös latornak semennyiért.

Wiernerné: — Az erényes szűz lány!

Ella: — Nem vagyok erényes, de még ennyire nem vagyok.

Wiernerné: — Te te te, fejbeverlek ezzel a pohárral! A legjobb vendégemet szemelte ki magának. Ilyen egy ronda! Hogy rontja az ember üzletét. Ilyen moeskos utolsó állat! Egyszer volna rá szükség és akkor rendez komédiát.

De most aztán Ellában is elszakad: — Főzni, takarítani, bevásárolni, kertet gondozni, utasokat felkelteni kettőkor, négykor, hatkor, közben ribancnak lenni, nem maradok tovább! Nem akarok tovább! A kofferemet!

Most Wiener közbelép. Muszáj. A szereplők kezdik kissé elnyujtani mondókájukat s ez elvégre nem klasszikus színpad! Wiener hátrátolja feleségét: — Matild elég volt.

— Engem szidsz? Ezt a lafancot pártolod?

— Hagyd hogy elintézzem!?

— Dehogy is hagyom! Dehogy is hagyom ezt másra.

Wiener most a másik félhez halkan: — Nézze, Ella tűnjék most el. Megkapja a kofferjét.

Ella mintha hajlana a józanságra. Kifacsart mivolta a röpke üvöltözésben máris összehervadt. Ez az erőteljes leányzó lelki edzettség tekintetében nem mérkőzhet Wiernernével. Igaz, hogy Wiernerné ezt sparszerűleg csinálja, Ella pedig az amatőrök ökonómiátlan hevével minden keserűségét rögvést beleadja, de a küzdelem feladására van

itt nyomósabb ok, Ella sírni szeretne. Az ilyesmi luxus. Ellaféle erre nem ér rá, mert a szabad időben aludni kell. De ez most igazán egy ziccer. Kimenekülhet az üvöltözésből általa s ráadásul nem csak a robotidőből esip le, hanem a legnagyobb fényűzést fejti ki: Sír. Mert aki időt vehet magának törődni bajával, hát az már ne panaszkodjék.

Wiener amint látja mi készül, nyomban indul gátat szabni az eseményeknek és azt mondja: — No no. — Sőt még enyhén meg is paszkolja Ella vállát. De aki sírni akar, az mindenből okot kovácsol magának, Wiener mozdulatát Ella részvétnak értelmezi és úgy meghatódik fölötte, hogy most már semmilyen hatalom nem tartja vissza könnyeit.

Wienerné: — Bőgni azt tud, dolgozni nem.

De ez is csak kellemes. Ujabb ok könnyrohamokra s fogjon össze az egész világ, minden bomba célt téveszt. Ella mindenből könnyrődlit ácsol össze magának és zuhog, süvit rajta lefelé a bánat a sebbzett-ség mélységeibe.

Wiener: — Te, Matild menj! Minjárt itt a hatóság. Mit fognak ehhez szólni a vendégek?

Ez az érv hat. A vendégekre Wienerné érzékeny. Megfordul és dohog: — Most nekem kell ehelyett a nyomoruságos bögmajom helyett kávé darálnom.

Mert a könny vastag vért, még Wienerné ellen is nyújt valami menedéket. A helységben Rubos fel-alá jár. Hátul az inas olajozza a padlót, egy kicsavart mosogatóronggyal letörli az asztalokat és két légyfogót tesz fel. Wiener nem dühös. Neki nincsenek szenvedélyei, minden helyzetben tárgyilagos szakember: — Nézze, Ella meg fogja kapni a kofferét a legnagyobb rendben, csupán reggel még hétig mindent a szokásos módon kell végeznie. Ugy a keltéseket, mint a reggeli felszolgálat. Ha ezt teljesíti, minden a legnagyobb simasággal fog menni.

Ella némán igent int. Wiener meg van elégedve: — Hát akkor most mindjárt megkérdezheti az urakat hány óraker kelnek.

Ella engedelmes. Megáll Misi és Rubos között, aztán kérdez: — Keltés hány óraker?

Máskor úgy kérdi hány óraker tetszik a keltést parancsolni? De Rubos tiszteletére elkészült az új fogalmazvány.

— Misi: — Hatkor.

Rubos gondolkozik aztán kárörömmel: Kettőkor.

Két órás vonat létezik ugyan, de mindenki tudja, hogy ez a nagyhasú Rubos semmiképp nem fog kettőkor felkelni, Ella szóttalanul jegyez aztán leül egy sarokba sóhajtozni. Wiener leakasztja a Bácskai Közlönyt, lapoz, majd felolvass: — Jó megjelenésű fiatal hölgy felvétetik. Szarvas, Árpád szálló. Hallja Ella?

Ella az asztalra vág: — Nem megyek jómegjelenésű helyre! Az a bajom, hogy még valahogy kinézek. Ha ronda volnék jobb volna.

Wiener: — De nagy gyerek maga Ella! Nagy a kereslet ronda nőben!

— Oda fogok menni, ahol a kinézésre nem adnak.

Wiener most böles: — Tudja mit mondott Hindenburg? Ha nálunk esik, akkor a franciáknál is esik. Tudja mit Ella? Ha nem akar elmenni, még meggondolhatja. Itt is esik, Szarvason is esik, nem érdemes az embernek sokat ugrálnia. A feleséggel majd összebékül, szépen bocsánatot kér tőle.

— Nem soha!

— Nézze, ez nem irredenta nagygyűlés. Jó. Ha nem, hát nem. No, de most talán menne a konyhába előkészíteni a vacsorát.

Ella megy.

Rubos, aki nem hajlandó ebben a légkörben soká horgonyozni: —
Próbáljon padló olajat eladni Wienernek.

— Most erre nincs hangulat.

— Nem most, majd később. Tud ultisat játszani?

— Nem.

— Ajjaj. Akkor nem is fog Wienernek eladni. Mit csinál szombaton este?

— Semmit.

— Fiatalember, fiatalember, amikor én annyi idős voltam mint maga és este kiszálltam a keleti punál, hát azon porosan, kofferosan kezdtem szelni a Népszínház uccát, hogy megeljem az én Gréta Gárbomat, Dolores del Riomat, vagy raktáron levő satöbbimét. Bizony, fiatalember Rubos snájdig volt valamikor. Vagy nem kap elég dohányt? Diétája van vagy bizalmi költségek?

— Bizalmi költségek.

— Nahát! Ilyen egy szűzelölt. Hát akkor mit spórol. Nem fog tönkre menni a tatája, ha maga egyszer egy héten kiruccan, csak semmi aggodalom. Csipjen le pár pengőt, azt legyen stramm.

Az ajtó kinyílik és ott áll a hat órás egész rakománya, kettő darab utazó. Wiener komplett szöcske. Nagy ívben repüli át a termet és két keze nyomban tele van podgyással. Á-á, á-á, megjöttünk, megjöttünk. Ella!

Ella megjelenik. Az utazók méregetik.

— Ella két szép szobát!

Ella szótlanul intézkedik. Az egész nőn valami különleges elvonatkozás ütött tanyát. Közönyös és szórakozott. Aztán nagyarányú sürgésforgás következik. Mindenki látja, hogy most valami döntőről lesz szó. Hát hogyné! Az utazók kosztolni fognak, a bennszülöttek fröccsözni biliárdozni, kártyázni, jön a kulminációs pont.

A vacsora felhordás előtt áll. Ella abroszokat rak fel, huzigál, igazgat kínos igyekezettel, mintha csak lelke összedobált pusztaságai-ban akarna valami szimetriát kieszoszogatni.

Hamem csak növeli a rendtelenséget. Ella elfordul, hogy az eredményét felfordult lényének ne lássa. A vacsorát egy szellem hordja fel. A rendelések teljesítése csodával határos. A konyhában minden bediktálásnál hosszan, maflán ácsorog, amíg a fülesavarulataiba bele-ragadt szavakat átpasszirozza agyába. Iszonyú lassu minden. De ez nem a kidobott eseléd szabotázsja, akinek a dolgokhoz többé köze nincsen. Ella földtől ellendült lény és kezében transcendens párolt felső szál száll az abrosz fölé. Az utazók gusztálják, de nem szólnak hozzá. Valami szunyoghálószzerű távoltartó készülék szerelődött Ella köré. Az idő egyetlen tömb, amelyből keserves kopácsolás morzsolja le a szilánkokat, amíg meghozza a tizenegy órát. Ella virraszt. A két utazó elvonul, az egyik Rubos. Misi virraszt. Irdatlanul álmos, de marad. Ugy érzi nincs joga még lefeküdni. A szeme előtt megjelenik Keeskemét a barackosokkal. Volt ott egy barackfa, a legpompásabb növésű, amit valaha látott, de minden részében tetves, Haldokló fa volt.

A harmadik utazó felemelkedik, mire Misi is indul és most Ella szabad.

Falépeső, folyosó, Ella kezében petróleum lámpa, amely megvilágítja arcát. Ugy viszi, mint a szent Grált és vele köszönti az éjszakát. Homlokán a transcendens fény elül. Érdemes. Nagyobb gyönyör következik minden másnál: aludni fog. Ajtók csukódnak. Négy utazó. Keltés: kettő, félöt, félöt és hat.

Misi álmos, de nem akar lefeküdni, Tílos. Amíg csak találékony szervezete elő nem kotorja a raktárból: az óriás dogg, Pagács Dani-nál a szivnyomás, az expedíció Deák Ferenc ucca után, a malom és a semmi.

— Van jogom, — most már ő is fekszik, — szólal meg Misi és bontani kezdi nyakkendőjét.

*

Reggel hat óra. A kocsi kint áll. Rubos még horkol, a két utazó autóval megy tovább, egyedül Misit várja a hintó a mesebeli gebével, amely paraszt eszik, mert hát valamit csak kell ennie.

Misi várja a reggelit. De Ella nincs sehol. Csak a kocsis van fönn, az meg nem látta. Ördög vigye, hát akkor induljunk.

Országút. Sarga, hideg napfölkelte, nincs semmi vérkorongos panoráma, mintha a nap maga is elapadt, elgennyedt volna. A gebe baktat. Amott a malom, a földek. Itt terem a legszebb búza, a legesim-talanabb bor, a legtömörebb zsirú sertés, Bácska a paradicsom a Tigris és Eufrát között.

Ki ül amott az országon? Misi a kocsiból kihajol: — Álljon csak meg. Valami szamaritánus ügy van készülöben. A splendid Misi meg akarja invitálni az üldögélőt, hogy ne kelljen gyalogosan kofferostól megtennie a három és fél kilométert az állomásig. De nem kerül szó-lásra a dolog. A távöltartó készülék az üldögélő Ella körül messze körzetbe küldi szét hullámain. A transcendens nő az utszélen csomag-ján ül és a porba néz. Fennkölt és átszemelt. Holott a tényállás: kirugottság és a nagy kérdőjel, lesz-e elég pénze csak Bajáig is. De Ellához nem lehet szólni se szépen, se csúnyán.

Ha az embert valami nagy baj éri, akkor szervezetének gépezete kitolja az eszmélést egészen addig, amíg elég ereje van az elviselésre. Ime: Multadban nincs öröm, jövőben nincs remény, éljen a szemellen-zős jelen. Tessék, ott ül Ella a jelenet-technikus. Nem ordít senki: gyönyörű. Ülhet: égi malaszt. Nincs többé Wienerné: kéj. Gondolat-nélküliség: üdvözülés.

Misi tudja, hogy Ella lekési a vonatot, de nem szól. Szentek at-moszférája zsong, melyben a kofferes ülfürdőt vesz. Hát lekési, ki tudja, hogy lekési-e? A lekésés tényéhez a jegyváltás képessége szük-séges. Megint irgalmas akar lenni, de nem lehet. Az élet a jelen borá-val most toborozza lányát, hogy az újra katonájává legyen.

Bácska, hajnal, bőség, bor, búza, békesség és amott a jelen virtuóz a kanálisok habjáról leváltan.

Misi órájára néz. Jánoshalma felé 6 óra 21-kor. Aztán a kocsis-hoz sugva: Induljon egészen lassan.

A mesebeli hintó indul. Ella mozdulatlan. A zajra fel se emeli fejét, mesze van. A jelen teje csepeg szájába. Az élet az ő virtuózeit kitermeli, mert az élet mindent szívesen tűr el, csak azt nem, hogy elhagyják.

Ott ül Ella. Él, élni akar és ime élete titka.

TELJESITMÉNY: „Az akaraterő mestere ismét föllép. Hoz-szabb visszavonulás után Paul Diebel hermsdorfi bányász ismét föl-lépett. Diebelt nagyon sok orvos orvosi csodának minősíti. Diebel képes testén világosan felismerhető stigmákat reprodukálni, sőt ennek a rendkívüli embernek az akaraterője annyira megy, hogy a mellén megtud jelentetni egy vérvörös kampóskeresztet.“ (Wal-denburger Neues Tageblatt, 1934 június 15.)

AZ EGYÉNLÉLEKTAN ÉS A TÁRSADALMI JELENSÉGEK

(Dialektikus materializmus és pszichóanalízis II.)

Írta: JESZENSZKY ERIK (Budapest)

A pszichóanalízis és a történeti materializmus viszonyának kérdésében a pszichóanalízisnek abból az alapvető sajátosságából kell kiindulnunk, hogy az egyénlélektan törvényeiből vezet le társadalmi jelenségeket. Ezért e viszony tisztázásának az az előfeltétele, hogy egyáltalában tisztába jöjjünk az egyénlélektan törvényei szerepével a társadalmi jelenségek meghatározásánál.

Marx a Z. Krit. d. pol. Ök. közismert előszavában, amelyben összefoglalja a társadalmi jelenségek dialektikus összefüggéseinek az általános képét, megállapítja, hogy a társadalom anyagi termelőerői meghatározott fejlődési fokának meghatározott termelőviszonyok felelnek meg, amelyeknek összessége a társadalom gazdasági szerkezetét képezi. A társadalom gazdasági szerkezetén jogi és politikai felülépítmény emelkedik, amelynek újból meghatározott vallási, művészeti, filozófiai, röviden ideológiai társadalmi formák felelnek meg. A társadalmi fejlődést a társadalom anyagi termelőerőinek a fejlődése idézi elő, amelynek a megváltozásával átalakul az egész hatalmas társadalmi felülépítmény.

Ebben az összefüggésben csak társadalmi jelenségek szerepelnek és egyénlélektani tények nem jutnak szerephez benne. Ugy látszik tehát, hogy a társadalmi jelenségeket csak társadalmi törvények határozzák meg és az egyénlélektan törvényei egyáltalában nem irányadók ezen a területen. Ennek megfelelően azután egyes polgári szociológusok, mint Durkheim, a társadalmi jelenségeket sui generis, az egyéni lelkiélet jelenségeitől teljesen különböző, azokra vissza nem vezethető objektív jelenségeknek tekintik és megállapítják, hogy társadalmi tényeket csak társadalmi tényekből lehet magyarázni.

Azonban a történet „a céljai megvalósítására törő ember tevékenysége.” (Marx: Die Heilige Familie, Ges. Schr. II, 195.) „A gazdasági helyzet nem automatikusan hat, amint néha kényelmesen elképzelik, hanem az emberek maguk csinálják történetüket.” (Engels: lev. a Soz. Akad.-ben.) „Uj termelőerők szerzésével az emberek változtatják meg minden társadalmi viszonyukat.” (Marx: Elend d. Phil. 95.) „Az ember maga anyagi termelésének az alapja.” (Marx: Th. ü. d. Mehrw., I. 338.) Az anyagi termelőerőkhöz is hozzátartozik az ember sőt az ember, „maga a forradalmi osztály a legnagyobb termelőerő.” (Marx: Elend d. Phil.)

Ha azonban az emberek maguk csinálják történetüket, „még pedig úgy, hogy minden egyes ember a maga saját tudatosan akart céljára törekszik és a történelem éppen a sok különböző irányban cselekvő akarathoz és a kívüllagra gyakorolt sokféle hatásaiknak az eredője.” (Engels: Feuerb. 45.), akkor még úgy látszik, hogy a történetet, a társadalmat az egyes ember cselekvésének a törvényei határozzák meg. Ennek az összefüggésnek megfelelően azután a polgári filozófusok, szociológusok, történetirők nagy többsége, közöttük pl. Wundt, Comte, Tarde, Simmel, Vierkandt, Lamprecht, Bernheim, Pickler a társadalmi jelenségeket az egyéni lelkiélet tényeire, szükségletekre, ösztönökre, érzelmeikre, szenvedélyekre, eszmékre, az egyén célkitűző cselekvésére, belátására vezetik vissza. Ezen az általános állásponton állanak a fasizmus teoretikusai is, mint Gentile és Rosen-

berg, akikhez méltóan csatlakozik a szociálfaszista Max Adler, aki a társadalmi jelenségeket szintén az egyéni tudatra vezeti vissza.

Sorel, „a jól ismert zavarosfejű“ szindikalista, nem habozott levonni azt a következtetést ebből az ellenmondó helyzetből, („Saggi di critica marxista“), hogy Marx több történeti rendszert is felállított.

Mi azonban az ellenmondás logikai alapja? A fasizmustól a filozófián, szociológián, történetíráson át a szociálfaszizmusig terjedő tudományos polgári egységfront felfogása, a „pszichológiai“ felfogás nem ismeri fel a társadalmi és a lelki jelenségek egységében ellentétjüket és ezért egységesen magyarázza mindkét jelenségesoportot az egyénlélektan törvényeivel. A másik — kisebbségi — polgári felfogás, a „szociológiai“, nem ismeri fel a társadalmi és a lelki jelenségek ellentétjeinek az egységét, merev ellentéteknek tekinti őket és ezért, elszigetelve egymástól a jelenségeket, amelyek, ha ki is zárják egymást, ugyanakkor elválaszthatatlan kapcsolatban állanak egymással, mereven szembeállítja a társadalmi és az egyénlélektani törvényeket. Mindkét felfogás egyaránt metafizikus gondolkodásmód terméke, mert egyaránt félreismeri az ellentétek egységének dialektikus összefüggéseit. A metafizikus gondolkodásban azután a pszichológiai és a szociológiai felfogás kizárják egymást: vagy társadalmi, vagy egyénlélektani törvények érvényesülnek a társadalomban, de mindkétfajta törvény egyszerre nem érvényesülhet. S ezért a marxizmus felfogása, amely egyidejűleg ismer el két egymást kizáró összefüggést, a metafizikus gondolkodásmód alapján szubjektív ellenmondásnak tűnik fel. Azonban ez az ellenmondás dialektikus jellegű és a marxizmus dialektikus alapon oldja meg a kérdést.

„Minden emberi történet első előfeltétele természetesen élő emberi egyének létezése.“ (Marx-Engels: Deutsch. Ideol. 10.) De csak előfeltétele és nem törvényszerű oka. „Az emberek életük társadalmi termelésében meghatározott szükségszerű akarattuktól függetlenül viszonylatokba lépnek, társadalmi termelési viszonyokba.“ (Marx: Vorw. z. Krit. d. pol. Ök. LV.) Ha tehát az emberek maguk is csinálják történetüket, „de adott, azt meghatározó környezetben, készen talált, tényleges viszonyok alapján, amelyek között a gazdasági viszonyok a döntők, bármennyire is befolyásolják őket az egyéb politikai és ideológiai viszonyok.“ (Engels: lev. a Soz. Akad.-ben.) Az emberek az életbe, így a történeti, társadalmi életbe is velőkszületett biopszichikai szervezettel, szükségletekkel, ösztönökkel, hajlamokkal, érzelmi, gondolkodási készséggel lépnek, de szükségleteik, ösztöneik, hajlamaik fejlődését, tárgyát, irányát érzelmeik, gondolkodásuk kialakulását és tartalmát a tőlük függetlenül létező társadalmi környezet határozza meg. Ezért, bár az emberek társadalmi cselekvését lelki hajtóerők, folyamatok, élmények mozgatják a maguk különleges törvényei szerint, társadalmi cselekvésük tárgyát, tartalmát, irányát, tehát éppen a társadalmi jelenségeket mégis társadalmi jelenségek, végső fokon a társadalom gazdasági jelenségei szabják meg a maguk különleges törvényei szerint. Így azután a társadalmi jelenségek, amelyek persze a maguk konkrétségében nemcsak lelki, hanem anyagi jelenségek is, mint konkrét lelkitartalmak is különleges társadalmi törvények uralma alatt állanak és nem az egyénlélektan törvényeinek az uralma alatt. Az emberek maguk csinálják történetüket, vagyis ők maguk hozzák létre, egyénlélektani törvényeknek engedelmeskedve a társadalmi jelenségeket. De az, hogy az emberek milyen irányban csinálják történetüket, hogy az egyénlélektan törvényei milyen irányban érvényesülnek a történetben, a társadalomban, a társa-

dalmi jelenségek tartalma, tehát maguk a társadalmi jelenségek társadalmi viszonyaiktól, tehát társadalmi jelenségektől függenek. Így a társadalmi jelenségeket társadalmi jelenségek határozzák meg törvényszerűen. Ennek megfelelően állapítja meg azután Marx, hogy az ő „analitikus módszere... nem az emberből, hanem a gazdaságilag adott társadalmi korszakból indul ki.“ (Randgl. z. Ad. Wagners Lehrb. d. pol. Ök.)

Nézzük például, hogy milyen törvények határozzák meg a tőkés osztálylélektanát. Ezáltal a kérdést éppen azon a társadalmi területen fogjuk vizsgálni, amely a legközvetlenebb kapcsolatban áll az egyénlélektani jelenségekkel, amelyen tehát még leginkább számolhatnánk az egyénlélektani törvények uralmával. Az osztálylélektan jelenségei társadalmi jelenségek és a társadalmi lélektan legfontosabb tárgyát képezik. A társadalmi lélektan a társadalmi csoportok lelkivonásaival, hajlamaival, törekvéseivel, szokásaival, cselekvésük indítóokai-
val, ezek eredetével és hatásával foglalkozik és a körébe tartozó jelenségek megszabják közvetlenül a társadalom ideológiai jelenségeinek az alakulását.

A tőkés „csupán a gazdasági viszonyok megszemélyesítései“, a tőkés pszichológiája „gazdasági karaktermaszk“ az embereken, „a tőkés... lelke a tőkelélek.“ A tőkés „mint megszemélyesített, akarattal és tudattal felruházott tőke“ működik, „az árútermészet törvényei mint az árúhirtokos természeti ösztönei érvényesülnek“ benne. „A tőke körforgásának az objektív tartalma — az érték értékesülése — válik szubjektív céljává.“ Ezért a tőkésnek „egyetlenegy életösztöne van... az értéktöbblettermelés.“ Így azután a tőkés magatartása „nem az egyes tőkés jó vagy rossz akaratától függ. A szabadverseny külső kényszer-törvény gyanánt jutattja érvényre a tőkés termelés immanens törvényeit az egyes tőkessel szemben.“ (Marx: Kapital I. 44. 51. 52. 115. 116. 194. 232. 233. 240.) Vagyis a tőkés osztálylélekek a sajátosságait az akaratuktól függetlenül létező, általuk készen talált különleges tőkés termelési viszonyok, a tőkés társadalom törvényei határozzák meg. Igaz természetesen, hogy a tőkéséket e mellett a gazdasági érdekek lelki hajtóereje mozgatja s hogy ennél fogva az egyénlélektan törvényei is szerepet játszanak a tőkés osztálylélektan társadalmi jelenségeinek a létrehozásánál. De az osztálylélektani jelenségeket a maguk különlegességében még sem a gazdasági érdek lelki hajtóereje határozza meg. Ez a lelki hajtóerő ép' úgy érvényesül a hűbéri földesurak és a nagyipari bér munkások osztályaiban is, mint a tőkésosztályban és mégis a hűbéri földesuri osztály, a bér munkásokosztály pszichológiája egészen más, mint a tőkésosztály pszichológiája, mert a különböző társadalmi termelési viszonyok, ill. a különböző osztályhelyzet ugyanazokban a társadalmi termelési viszonyokban különböző tartalommal telíti a hűbéri földesurak, a bér munkások, a tőkés gazdasági érdekeit. Tehát az egyénlélektan tényei, a szükségletek, az érdekek stb. csak mint a társadalmi jelenségek alakulásának változatlan feltételei játszanak szerepet a társadalomban. Mint ilyenek éppen változatlan-ságuknál fogva nem idézhetik elő a társadalmi jelenségek változását és változatait, hanem maguk is a társadalmi környezettől kapják különleges tartalmukat. S így azután ez a tartalom, mint társadalmi jelenség, maga is a társadalom különleges törvényeinek uralma alatt áll. Ezért beszélhet Marx gúnyosan a polgári közgazdaságtannak arról a „halhatatlan felfedezéséről“, hogy az embernek minden társadalmi állapotban ennie, innia... kell, ...röviden minden társadalmi állapotban fel kell találnia, birtokába kell vennie, vagy el kell készítenie a ter-

mészetben feltalálható a szükségleti kielégítésére alkalmas dolgokat." A közgazdasági jelenségek törvényszerű levezetésénél mindez mellékes, mert ha „az egyénnel... konkrét használati értékek... állanak is szemben, ... teljesen a társadalmi termelőfolyamat fokától függ, hogy mely használati értékek állanak vele szemben." (Marx: u. o.), tehát teljesen a társadalmi környezettől függ még legalapvetőbb anyagi szükségleteinek a tárgya is.

A társadalmi és az egyénlélektani törvények tehát dialektikus viszonyban állanak egymással. A társadalmi jelenségeket csak társadalmi jelenségek szabályozzák, de ezek megszüntetett, meghaladott formában magukban foglalnak egyénlélektani törvényeket is. A tőkés osztálylélektan jelenségeit a tőkéseknek a tőkés társadalom termelési viszonyaiban elfoglalt osztályhelyzete, tehát társadalmi összefüggés határozza meg. De ez a társadalmi összefüggés magában foglalja meghaladott formában annak az egyénlélektani törvénynek az érvényesülését is, hogy az emberi cselekvés legfőbb hajtóereje a gazdasági érdek. A gazdasági érdek, mint lelki hajtóerő, érvényesül a tőkés osztálylélektan jelenségeinek a kialakulásánál, azonban a nélkül, hogy meghatározóná különleges tartalmukat. És a társadalmi és egyénlélektani törvények dialektikus viszonyának az alapja az ellentétek dialektikus egysége. A társadalmi és az egyénlélektani jelenségek külön törvényekkel együtt egymást kizáró ellentétek, de, mint ilyenek is, elválaszthatatlan egységben állanak egymással az ennél fogva a társadalmi jelenségek és törvények meghaladott állapotban egyénlélektani jelenségeket és törvényeket is magukban foglalnak. Így az a két ellentétes összefüggés, a szociológiai és a pszichológiai, amelynek a szembeállításából kiindultunk, ugyanazon egység egymásba átmenő oldalait képezi. És az abban rejlő ellenmondás, hogy a marxizmus elismeri egyidejűleg mindkét összefüggést, az ellentétek egymásba átmenésén alapuló objektív ellenmondásnak bizonyul. A marxizmus azután feloldja a „szociológizmus" és a „pszichológizmus" objektív ellenmondását, amikor, a szociológiai felfogással szemben felismerve a társadalmi és a lelki jelenségeknek ellentétességükben is adott egységét, a pszichológiai felfogással szemben egységükben is adott ellentétességüket, mindkét felfogást tartalmazza meghaladott állapotban és pedig akként, hogy a társadalmi jelenségek meghatározásánál a szociológiai összefüggést tekinti uralkodó momentumnak és a pszichológiai összefüggésnek csak alárendelt mozzanatot szerepét juttatja.

Mindebből azonban az is kitűnik, hogy a történeti materializmus mint társadalmi elmélet is szükségszerűen állást foglal az egyénlélektan meghatározott kérdéseiben, éppen mert a társadalmi törvények, habár meghaladott formában, magukban foglalnak egyénlélektani törvényeket is előfeltételeik gyanánt. Ennek megfelelően Engels fel is dolgozta a „Feuerbach"-ban az egyénlélektannak ezt a területét.

A történeti materializmus előfeltételét képező egyénlélektannak az a legfontosabb törvénye, hogy az emberek tömegei cselekvésének az alapvető lelki hajtóereje az anyagi szükségletek kielégítéséhez fűződő gazdasági érdek, amely meghatározza az egyén tudatát és egész lelki strukturáját. Az anyagi szükségletek, ha lelki hajtóerő alakjában is jelentkeznek, a testi anyagcserre folyamatokból erednek. Így ez az „egyénlélektani materializmus" szerves összefüggésben áll a történeti materializmussal, a társadalom materialista felfogásával, amely a társadalom szellemi folyamatait, a társadalmi tudatot az anyagi élet társadalmi termelési viszonyaira, a társadalmi létre vezeti vissza és a filozófiai materializmussal, amely a tudatban, a szellemben az anyagi

lét termékét és megjelenési formáját látja.

A marxizmus egyénlélektanának a fenti törvénye rámutat az anyagi szükségletekre, mint az emberi cselekvés ösztönös és egyben „legfontosabb lelki hajtóerejére, amely az ember biológiai szervezetéből ered. De minden egyes ember a maga saját tudatosan akart céljára törekszik (Engels: Feuerb. 45.) Az anyagi szükségletek a tudatban jelentkeznek és így a cselekvés tudatos indító okaivá válnak. Az emberek a társadalomban anyagi szükségleteiket tudatos, megfontolt, belátó, célszerű cselekvéssel elégítik ki, vagyis felismerik tapasztalataik alapján, hogy milyen irányu cselekvés a legalkalmasabb anyagi szükségleteik kielégítésére, tehát milyen irányú cselekvés felel meg legjobban gazdasági érdekeiknek és ennek a felismerésnek megfelelően cselekednek. Az utóbbi egyénlélektani törvény például a munkásosztály öntudatának és osztálytudatos cselekvésének az egyénlélektani feltétele. Azonban ez a belátás nem azonnali és egyszeri aktus, hanem folyamat, amelynek során a tapasztalatok halmozódása csupán átmeneti, felületesen mutatkozó gazdasági érdekek felismerésétől a tartós, lényeges gazdasági érdekek felismerése felé vezet.

Igy a marxista egyénlélektan szembeállítja az anyagi szükségletek ösztönös hajtóerejével az ezek kielégítését szolgáló cselekvés tudatos, belátó alakját. Azonban a tudatban nemcsak anyagi indítók jelentkeznek, hanem eszmék is. Az emberi tudat ideológiai alakzatokat is tartalmaz, politikai, jogi, erkölcsi, vallási, művészeti, filozófiai eszméket s ezek is az emberi cselekvés közvetlen indítóokaivá válnak. S ezeken kívül is még számos egyéb közvetlen indítóokkal találkozunk a tudatban, mint például a becsúgygyal és a személyes gyűlölettel. De ezek az eszmei és egyéb indító okok is, teljes tudatossággal, vagy homályosan, vagy egészen öntudatlanul, csupán a gazdasági érdek alapvető hajtóerejének az átalakult formái az emberek nagy tömegeinél. Az pedig, hogy az indítók „milyen alakot öltenek tudatunkban, nagy mértékben a körülményektől függ.“ (Engels: u. o. 48.) Tényleg láttuk az imént, hogy a társadalmi körülmények meghatározóan minden lelki tartalmat. Így azután így az anyagi szükségletek, a gazdasági érdekek, tehát az anyagi indítók tárgyát, mint az előbbieken alapuló eszmei, ideológiai és egyéb indító okok tartalmát, sőt az egyén egész lelki strukturáját is a társadalmi környezet határozza meg. És persze ugyanígy a társadalmi környezettől függenek azok a tudatos tapasztalatok is, amelyek a célszerű cselekvés irányát, az ezzel kapcsolatos ismereteket, tehát a belátás folyamatát megszabják. E szerint a társadalmi viszonyok befolyása az egyénre tudatán át érvényesül, a tudattartalmak egyben szociálisan vannak meghatározva. Így a marxista egyénlélektan szembeállítja ebben a vonatkozásban az anyagi szükségletek biopszichikai hajtóerejével a tudat szociális tartalmát.

A társadalmi környezet nemcsak az egyénlélektani törvények uralma alatt álló jelenségek tárgyát, tartalmát, irányát határozza meg, hanem esetleg megszabja e törvények érvényesülésének a formáját is. Például az emberek társadalmi viszonyaitól függhet, hogy ideológiájuk tudatosan, vagy öntudatlanul tükrözi-e vissza gazdasági érdekeiket? Az osztálytudatos munkásnál az ideológia és a gazdasági érdek összefüggése tudatos, míg a polgári ideológia sokszor csak öntudatlanul fejezi ki a polgárság gazdasági érdekeit, úgy, hogy ezeket a tudatban a nemzet, a faj, az emberiség eszmei érdekeinek tudatos alakjában jelennek meg. Ép' így a tapasztalatokon alapuló célszerűségi belátás akadályát és korlátjait is az emberek társadalmi viszonyai hatá-

rozzák meg. A tőkés belátása nem lépi túl a tőkés termelési viszonyok korlátjait és ezért például „minden tőkés nemzet jelszava: utánam a vízözön!” (Marx: *Kapital* I. 232.) A munkás belátása, ha egyszer legyőzte azokat az akadályokat, amelyeket a polgári ideológia állít elébe, túlmutat a tőkés termelési viszonyokon.

A felsorolt, a társadalmi jelenségekkel kapcsolatban alapvető egyénlélektani törvények — az anyagi szükségletek kielégítéséhez fűződő gazdasági érdek, mint döntő belki hajtóerő, a tapasztalatokon alapuló tudatos, belátó cselekvés, az eszmei és egyéb indítóokok függése a gazdasági érdektől, az ösztönös és a tudatos, a biopszichikai és a szociális leírt viszonya — mind oly törvények, amelyek minden társadalmi rendben változatlanul érvényesülnek és így nem határozzák meg a társadalmi jelenségek változásait, hanem egyaránt csupán a történeti-társadalmi törvényekben dialektikusan befoglalt, általuk megszüntetett egyénlélektani törvények körébe tartoznak. Azonban azokban az esetekben, amidőn érvényesülésük formája is a társadalmi viszonyoktól függ, átcsapnak az egyénlélektan törvényeiből társadalmi törvényekbe, mint például a belátás törvénye.

Persze a marxizmus a legkevésbé sem tart igényt arra, hogy ki-merítse a fenti, a társadalomtudományban megszüntetett egyénlélektani törvényekkel az egyénlélektani jelenségek rendkívüli gazdagságát. A fenti törvények csupán azok az egyénlélektani törvények, „melyek nagy tömegeket, egész népeket és minden népben ismét egész osztályokat mozgatnak” és pedig úgy, hogy „tartós, nagy történelmi változásokba torkoló akciókra indítják őket.” (Engels: *Feuerb.* 48.) Az egyénlélektannak még számtalan más különleges törvénye van. Mi több, az utóbbi egyénlélektani törvények, meghatározott korlátok között — még a társadalmi jelenségek alakulását is meghatározhatják okszerűleg. Minél kevésbé tömegcselekvésen, minél inkább egyéni cselekvésen alapul egy társadalmi jelenség, annál inkább megtörténhetik, hogy az egyénlélektan különleges törvényei szerepet játszanak meghatározásánál. „Időlegesen, mulékony fellobbanás és gyorsan kialakuló szalmaláng” formájában érvényesülő társadalmi jelenségeket is befolyásolhatnak az egyénlélektan különleges törvényei. (Engels: u. o.) És „minél távolabb van a gazdaságitól az a terület, amelyet éppen vizsgálunk, minél jobban közeledik az elvonott ideológiáihoz, annál inkább azt fogjuk találni, hogy fejlődésében véletleneket mutat.” (Engels: *lev. a. Soz. Akad.-ben*), és ennél fogva különleges egyénlélektani törvényeket fejez ki. A történeti véletlenek is éppen az egyéni cselekvésen, tehát az egyénlélektan törvényein alapulnak.

A társadalom és az egyénlélektan törvényeinek a viszonya nem merül ki tehát abban az alapvető összefüggésben, hogy mindössze meghatározott egyénlélektani törvények és ezek is csupán meghaladótt formában érvényesülnek a társadalmi törvényekben s hogy ezen felül ezek az egyénlélektani törvények társadalmi törvényekbe csaphatnak át, hanem a társadalmi jelenségek okszerű meghatározásánál is szerepet játszhatnak az egyénlélektan legkülönbözőbb törvényei. A jelenségek egyes területeit s így az azokon uralkodó különleges törvényeket éppen nem választják el egymástól éles határvonalak, hanem ezek a területek átmennek egymásba törvényeikkel együtt. De ha az egyénlélektan különleges törvényei ekként az előbbieken túlmenő szerephez is jutnak a társadalmi életben, e szerepük minden esetben — és nemcsak a fentebb már érintett összefüggésben — a társadalmi jelenségek azon oldalainak a meghatározására szorítkozik, amelyek társadalmilag, történetileg csupán lényegtelen véletlenek és nem a társadalom lényeges,

szükségszerű, törvényszerű fejlődésének a termékei.

Azt látjuk tehát, hogy az egyénlélektan jelenségei szerepet játszanak a társadalmi jelenségek megmagyarázásánál, ha ez a szerepük erősen korlátolt is. Hozzáfűzhetjük az eddigiekhez, hogy az egyénlélektan egyébként is szolgálatot tehet a társadalomtudománynak a történeti materializmus előfeltételét képező egyénlélektani törvények tüzetes megvilágításával, részletesen kifejtve például az ösztönös és a tudatos, a biopszichikai és a szociális lelkielemek, a gazdasági érdekek és az ideológiai alakzatok összefüggését. Tehát az egyénlélektani kutatásnak meg van a maga jogosultsága és jelentősége a társadalomtudomány szempontjából is, ha elismeri azokat a korlátokat, amelyeket a társadalmi jelenségek különleges jellege állít elébe. Ha azonban túllépi ezt a szorosan körülhatárolt területet, módszertani ellentétbe kell kerülnie a történeti materializmussal és ezenkívül akkor is össze kell ütköznie vele, ha szembehelyezkedik, az egyénlélektan sajátlagos területén, a történeti materializmus előfeltételét képező egyénlélektani tételekkel. Hogy a dolog azután hogy áll a pszichoanalízissal ezekben az összefüggésekben, azt a legközelebbi alkalommal kíséreljük meg tisztázni.

MIKOR A NÉMA BESZÉLNI KEZD

Irtta: FORBÁTH IMRE (Prága)

Három nap óta zúg már itt a szél,
Embermagasra nőttek a gyomok,
Források kénszagába burkolózom:
Hallgatni jobb most, mint beszélni,
És mégis, mégis, mégis beszélni kell!
— Egykor történt, hogy gránátlégnyomástól
Egy ember néma lön s ő nem volt egyedül:
Sok némaság honolt a hangos földtekén,
S a holtak kék nyelve beszélni nem tudott,
Csak vádolni. — de ezt nem hallotta senki sem!
Gránátok hányták fel a földeket,
Fák lombjairól hullott a levél és göröngy:
Az ember arca lehullott, mint sebről a kötés,
Csillagok hulltak és Isten arca meztelen maradt —
Föld alól ástak ki engem egykor.
Három napig cipeltek eszmélet nélkülül,
Poljána Stampiban tértem volt magamhoz,
Körülnéztem és nem tudtam nevem,
Lehullott rólam multam és anyám,
Egy test maradt meg rángatózó fejjel
Két szem, mely csöndesen csodálkozott,
Egy reszkető nyelv, mely beszélni nem tudott
Egy név — bádogba rejtett halotti cédulán
S így viték engem korházakon keresztül,
Hol megfigyeltek sanda orvosok,
Fejemre jégtömlőt helyeztek s fűrgé kalapáccsal
Verdesték térdemet s kutatták holt reflexeim...
Kinek mesélem ezt?
Pagácsa hadnagy te, ki célba lőttél

Muszkákra, messzelátós fegyveredből,
 Emberekre, kik mit se vétettek néked:
 Noked torz szörnyeteg nem mesélem ezt!
 Hát kinek mesélek? Nektek sem öntelt gyárosok,
 Kik papirtalpú bakkancsot fabrikáltak
 És rohadtan büzlő halkonzerveket,
 Nektek sem dicső kereskedők,
 Kiknek bukszája ekkor gömbölyűre duzzadt,
 Ti megvadult szatócsok, véres lánckereskedők,
 Ti liszttel, borral és cikóriával,
 Ti minden földi jóval rosszat művelők,
 Ti honfibút rikoltó költők, nektek sem mesélek,
 Ti idióták, balga dalnokok,
 Ti haditudósítók, ti mérsároskutyák,
 Kik dallamos brávót üvöltöttetek
 Rohadjon el a nyelvem, ha hozzátok szólna!
 Nektek beszélek:
 Kik ott voltatok az összes frontokon,
 Kik mindkét oldalán a frontnak
 Véreztetek s dögöltetek óriás halomba...
 Miért? Miért?... Ezt el kell mondanom:
 Hogy a gyárosok fabrikálni tudjanak tovább,
 Hogy a kereskedők pangás miatt ne panaszkodjanak,
 Hogy a bőrzéken följebb rohanjon az árfolyam,
 Hogy ára legyen szénnek és acélnak,
 Hogy gömbölyűre hízzanak a halál kerítői,
 Hogy betyár tollforgatók hazudhassanak tovább
 És legyenek vidám professzoraink,
 Kik eltünődnek foszgéngázokon,
 És legyenek öntelt hivatalnokaink,
 És szülessenek új paragrafusok,
 Hozzátok szólok szürke emberek: néktek szól ez ének...
 Mert néma voltam, villanyozni kezdtek,
 Harminc ampéres áram futott testemen keresztül,
 Hajam égnek meredt s a borzalomtól
 Sápadtan fekiüdtem szalmazsákomon,
 Kutattam multamat és emlékezni kezdtem —
 Ujra gyermek lettem ott lenn szép Somogyban,
 De gyermekségem egén véres volt a hold,
 Mint bajtársam melle, mit fölszurt egy szurony,
 A fákon, Böhönye almafáin nem almák csüngtek
 De kiszakított, tekergő, kék emberbelek,
 Állkapocs nélküli vörös fogatlan szájába láttam
 A tájnak, melynek fölgyújtották gyenge fűveit,
 Drótakadályok álltak házunk előtt s anyám
 Éhesen és soványan állt, mint a ruszinasszonyok
 Kőrösmező előtt. Jaj ember, árnyékodat látom,
 Nem mint a malasztos plébánosköltő,
 Ki rózsaszínű, csillogó, hazug ábrándjait
 Ragasztja homlokára a hamis, papos, ócska csillagot —
 Nem! Árnyékát láttam a keresztnak, melyen tizmillió
 Krisztus agonizál szürke egyenruhában...
 Hosszu menetét kék kadávereknek
 Utánuk fekete özvegyasszonyok
 Éhes, árva porontyáikkal,

Franciák, olaszok, németek, szerbek, magyarok...
 S láttam fölgyújtott apró lengyel falvakat,
 Láttam földbetiport drága kenyeret.
 Ijedt kis gyermekeket elhullva,
 Mint a szemét hull a lichthófokon...
 Hát szemét az ember? Igy tanították ezt bölcseink,
 Hogy értelmetlen, céltalan, véres, vad
 Pimaszság jogosult minket felemészteni?
 Minek akkor mindez? Kant és Goethe?
 És Rubens és differenciálegyenletek
 Mit ér az egész? Élni, élni, élni kell! —
 Ezt gondoltam én s lassankint élni kezdtem,
 Éledt a lélek bennem s növekedett
 S lassan visszatért emlékezetem

De még kisértetek között éltem,
 S önmagamba meredt bámuló szemem...
 A vizet a pohárból kilötyögtettem
 Ügyetlenül s a kanál a csajkán indulót vert
 Vad taktussal s ezt a taktust hallom ma is
 Még sok éjszakán át, rettegő félálomba hulltan
 Gépfegyverek rhombikus zörejjel közelednek,
 Srappnellek ugatása ébreszt fel reggel,
 Mikor szőnyeget porolnak a hideg folyosókon —
 Emberek! Hiszen még él a mult közöttünk,
 Eltemettük hősi halottainkat, de él a mult,
 Az uccákon a csillogó paloták előtt
 Láthatatlanul, vakon s rettentő sebek
 Hegeivel járnak valamely hideg kisértetek
 Gyufát árulva s cipőmadzagot —
 Mintha a szivemet szaggatnák acélhorgonyok
 Ugy érzem s szédülve tántorognak tovább —
 Tökkelütött yenki szappangyárosokat s száraz
 Unalmas női ángliusokat vezetnek
 Csinos autójáratok a volt csaták helyére,
 Hol elmesélik: itt hullott tízezer,
 Ez a tömegsír ekkor és ekkor töltetett
 Meg látványos hullák tonnáival,
 Itt és itt, ez meg ez a tiündöklő stratéga
 Járt, olyan bajusszal, mely őket Blücherre,
 Engem veszett kutyák kócos farkára emlékeztet. —
 Jaj, minek beszélek unott tényeket?
 A névtelen katona emlékoszlopára,
 Letették megint a roppant koszorút
 Számos dalárdák s mind a katonazenék,
 Vad csinnadrattába kezdenek s a polgármester úr,
 Ki mindenütt a világon gyformán kövér,
 Ismét nagy beszédet mond s a diszebed
 Már találva van. — Zabáljatok! Zabáljatok!
 A névtelenek már csöndben nyugszanak!
 Nem zavarják dögszagok a lakomát,
 Sárga csontjaik békén hevernek lent a földben
 S nem éhesek! — Én néma voltam
 Sokáig s még akkor is, mikor már beszéltem
 És a nyelvem vígan forgott, néma voltam
 És mindenről beszéltem, de néma voltam

És néma voltam mindmainapig
 Mert el nem mondtam, mit el-kellett,
 Mit el nem mondván, némaságnak átkát
 Éreztem volna holtomig. Halljátok hát a szót,
 Mikor a néma beszélni kezd.
 Halottak kék nyelve nem beszélhet,
 Csak vádolni tud s azt nem hallja senki sem:
 Azért beszélek én! S a nyelvem legyen
 Tüzes harapófogó, mi megbibálja süket fületek.
 Legyen ébresztő, nagy zengzetes harang,
 Űllőkön kongó kalapács! Figyeljete!
 Emberek! Szürke emberek!
 A ti némaságotoknak kell megszűnnie,
 A ti millió hangotok kórusára vár e nyomorult világ,
 Nem az én beteg szavamra, mely mindig csak dadogni tud.
 Ti szólaltassátok meg a szabadság izzó szírénadalát,
 A változás dalát:
 Mikor a némaság beszélni kezd.

MATERIALISTA ESZTÉTIKAI TÖREKVÉSEK

Irta: KOVÁCS KÁROLY (Pozsony)

Azon írások, amelyek az első lépéseket jelentik a dialektikus-materialista esztétika megteremtése felé, nagyon kevésbé ismertek a magyar haladó közvélemény előtt. Ebbe a vonalba esnek azok a cikkek, amelyek K. A. Wittfogel és Lukács György tollából jelentek meg egyik német folyóiratban és amelyek nemrégiben külön kötetben láttak napvilágot, cseh nyelven. „A gondolatot nem lehet koncentrációs táborba zárni.“ Ezzel a mondattal ajánlja a kiadó a cseh kiadást: a cikkek szerzőinek. Valóban. Az egyszer szükségesnek bizonyult gondolat él, fejlődik és érvényesül. A szükséglet felismerése és tettreváltása közt azonban még nagy űr tátonghat. Lukácsnak és Wittfogelnek az az érdemük, hogy el mertek indulni a gyakorlat által felvetett, de sokaktól bizonyos kényelmetlen érzéssel került ösvényen. Sokan idegenkednek a dialektikus-materialista esztétika szótól. Ugy gondolják, hogy a ma vajdó viszonyai között nincsen helye és ideje a kérdés elmélyítésének és tudományos megalapozásának. Lukács és Wittfogel másként vélekednek. Joggal mutatnak rá arra, hogy az egyre hatalmasabb méretekben kibontakozó valóban progresszív kultúra nem nélkülözheti tovább az új irodalom és művészet anyagának, motívumainak és formájának tudományos-esztétikai feldolgozását. Eppen a charkovi konferencia íróinak nyílt levele mutatott rá azokra a fogyatékoságokra, amelyek jórészt a kérdés tudományos feldolgozásának hiánya folytán uralják a baloldali irodalmat és művészetet. Ez új kultúra helyes vagy hibás elindulásai egyaránt utbaigazítást és ösztönzést várnak a további teendőkre vonatkozólag. L. és W. ennek a feladatnak igekeztek eleget tenni. Sajnos konkrét vizsgálódásaik csak az irodalom területére szorítkoznak és így kritikában meg pozitív utmutatásban egyaránt nélkülözik a teljességet. Ezt nem bírálatképpen jegyezzük meg. Mégis, a kérdés konkrétebb megközelítésével és hozzáférhetőbb tárgyalási módszerrel a cikkek szélesebb körben hatottak volna hasznosan. Több praktikus tájékozódást meríthettek volna belőle azok, akik mint írók.

költők, rajzolók, festők stb., mindennapi munkában dolgoznak a szóban forgó új kultúra létrehozásában.

Tudatában vannak ezen elégtelenségnek a szerzők is. Maga W. mutat rá erre őszinte leplezetlenséggel. „A marxista esztétikához“ c. cikkének befejezésében a következőket mondja: „Őszintén fogunk üdvözölni minden kritikát, amely tovább megy a mi fejtegetéseinken. Az első lépést tettük meg. Egész kétségtelen, hogy ez az első lépés hibákkal lesz terhelt. A második lépést, amely a mi általunk fejtegetett alapvető gondolatok konkretizálására tér át, csak az leheti meg, aki „megszünteti“ a mi első lépésünket úgy, hogy följebb lép.

1. Aki a dialektikus-materialista esztétika kidolgozásához lát, annak mindenekelőtt a hozzátartozó új kultúra lehetőségét kell pozitív irányban megválaszolni. Mi sem természetesebb ennél. Azok, akik a mai viszonyok között tagadják az új kultúra lehetőségét, vagy akik ezt mechanikusan „csak harcok kulturának“, minden pozitív alkotásra képtelennek képzelik, föl sem vehetik e kultúra esztétikai feltételeinek kérdéseit. Az új kultúra esztétikája csak azok előtt időszerű feladat, akik meg vannak győződve az új kultúra megteremtésének és harcok fejlődésének lehetősége fölött. Általában két oldalról vonják kétségbe ezt a lehetőséget.

Egyfelől a marxizmussal szembehelyezkedett jobboldal áll ellene csatasorba. Negatív magatartásának osztálygyökerei a munkásosztály legfelső, arisztokrata rétegeibe, valamint a kispolgári intelligenciába nyulnak. Saját helyzetük kilátástalanságát az új kultúra kilátástalanságává értékelik át. Ezek válogatás nélküli eklekticizmussal sajátítják el a polgárság hanyatló kulturjelenségeit, azzal a jelszóval, hogy „a múlt örökségét nem szabad figyelmen kívül hagynunk.“ S annyira magukévá teszik ezt az örökséget, hogy az új számára többé nem marad hely. A polgári kultúra ez oszlási tüneteit (impresszionizmus, dada, legújabbban a szürrealizmus) az új kultúra hamisítatlan eredményeinek nevezik. Természetesen ez a kulturális megalkuvás a legszorosabb egységben áll politikai gyakorlatuk opportunistusával s annak ideológiai kifejezésével.

Másfelől, az ugyancsak kispolgári gyökerekkel bíró baloldali vonja kétségbe az új kultúra lehetőségét. Ez a nézet már veszélyesebb, mert átgondolt elméleti megalapozás meztét ölti magára. Gondolatmenetét Wittfogel a következőkben foglalja össze: „Először: a nagy átalakulás előtt nincs új kultúra, mert létrehozó osztálya eddig az ideig a) nem uralkodó osztály; b) nem birtokosa az alapvető termelő eszközöknek. Így nem teremtheti meg a saját kulturáját. Másodszor: Ami ez előtt keletkezik az „csak harcok kultúra.“ A pozitív kultúra csak a győzelem után alakulhat ki. Harmadszor: Mindebből következik, hogy a dolgozók harcok kulturája csak kis mértékben képes áthatni a polgári kulturát. Ez alapján megkülönböztetjük az új kulturmozgalmat a polgári kultúra hajnalkorától. Az messzemenő befolyást gyakorolhatott a megelőző uralkodó osztály, a feudális és abszolutizmus kulturájára, már a polgári forradalom előtt is...

Nem nehéz kimutatni, hogy ennek a látszatelméletnek módszertani alapja a mechanikus materializmus. Követői a szélsőbalról kerülnek ki, s a baloldali megalkuvás képviselői.

A jobb- és baloldali kulturopportunizmus felfogásával és állításával szemben tény az, hogy az új kultúra ma már nem csupán elméleti posztulátum. A mindennapi gyakorlat mondott ítéletet a kishitű kételkedés és a nagystílű elnagyolás kilengései fölött. Világszerte fejlődik és érik az új kultúra ezer meg ezer kulturszervezet, irodalmi és

művészeti termék formájában. A háború utáni Oroszország új kulturális útjai megtermékenyítően és erősítően hatnak további fejlődésére. Egyre inkább kölcsönhatás alakul ki a régi és az új világ hasonló kulturmozgalmának tevékenysége között. Hogy ez a kultura tendenciózus, pártos és harcok kultura, az természetszerűleg folyik azon osztály jellegéből és történelmi helyzetéből, amely létrehozza. De nem csak negatív értelemben harcok. Nem csak pusztít, hanem pozitív eredményeket is mutat fel új, az eddigieket felülmúló kulturértékek teremtésével.

Egy másik irányban is érezzük az új kultura kialakulását. Maga a polgári kultura is egyre inkább befolyása alá kerül. Sem a polgári irodalom és művészetet, sem a színház és film legutóbbi fejlődését nem lehet megmagyarázni az újabb orosz kultura behatása és eredményeinek a polgári kultura által történt asszimilációja nélkül. Ez az asszimiláció azonban nyilvánvalóan csak külsőségekre terjed ki és csak felületes lehet. Az osztályszempontok, amelyek a polgári ideológusok által létrehozott legnagyobb művekre is a felemáság bélyegét nyomják rá, megakadályozzák az új kultura vívmányainak maradéktalan átvételét. A polgári kultura nem is volna polgári kultura, ha az osztálykiváltságok érdekeinek átléphetetlen korlátai nem bástyáznák körül. De ez a felületes asszimiláció is meggyőzően bizonyítja, hogy az új kultura már ma is él és egyre inkább ideológiai hatalommá válik.

A feladat abban áll, hogy problémáinak tudományos analízisével egyengessük kibontakozásának útját és lehetőleg eltávolítsuk a kísérletezéssel, elkerülhetetlenül együttjáró kinövésekeit.

2. Azok, akik az új kultura lehetőségét kétségbevonják, érthetetlen módon megfélemedeznek egy nagyon fontos momentumról. Arról ugyanis, hogy a dialektikus materialista világszemlélet és a történelmi materializmus az új kulturát létrehozó osztály kizárólagos szellemi kincse. Elfelejtik, hogy ez a világnézet „az egész világon millió meg millió ember tanítása lett”. Túlteszik magukat azon a tényen, hogy éppen ebben az egyre szélesebb tömegeket meghódító és a tudományos szocializmusban programmá sűrűsödött ideológiában van adva az új kultura alapja.

3. Az új kultura alapját képező dialektikus materialista világszemlélet osztályjellegéből és pártosságából folyik, hogy az új kultura nem lehet osztályfeletti kultura. Haladó osztályok irodalma és művészete nem politikamentes, hanem nagyon kihangsúlyozottan huzza alá az osztálytendenciát. A l'art pour l'art jelszó az osztályok történelmi helyzetének kilátástalanságából születik meg. Olyan törvényszerű jelenség ez, hogy a kispolgárság a nagy társadalmi megrázkódtatások idején minden esetben kitermelj magából az expresszionizmus vagy a dada irodalmiatlanságát és művésziatlanságát. A haladó osztály befolyásolni akarja kulturáján keresztül a legszélesebb néprétegeket és magával akarja rántani azokat harcaiban. Ezért a tendencia, az osztályszempontok aláhúzása. Az új kultura abban különbözik a polgárság forradalmi korszakának kulturájától, hogy ez a tendencia tudatosan van alkotásaiban kidolgozva.

4. Nagyon fontos fejezete az új irodalom esztétikai problémájának az a kérdés, amelyet Lukács fejteget „Riportázs vagy művészi alkotás” című cikkében. Jelentőségét még aláhuzza az a körülmény, hogy nagyon sokan tartoznak a tévutakon járó ellentáborhoz. Egész sor legutóbbi irodalmi téméknek képezte alap gondolatát az a felfogás, amelyet E. Ottwalt Denn sie wissen was sie tun című művének bírálata kapcsán vesz bonckés alá. Csak az utolsó időben „az új magyar írók” tollából megjelent regényekre kell hivatkoznunk, hogy a

magyar baloldali irodalom berkeiben is felismerjük az egyoldalú reportázsregényre való tudatos, vagy öntudatlan törekvést. Nyilvánvalóan gyakran buvik meg emögött a tehetségtelenség. De nagyon sok esetben ugyanaz a mechanikus egyoldalúság képezi kiindulópontját, amely a „csak harcok kultura“ szövivőit a „pozitív“ új kultura elvetésére készíti.

Le kell szögezünk, hogy a riportázs nagyon fontos oldala a valóban baloldali irodalomnak, amennyiben megfelelő helyen és megfelelő időben alkalmazzuk. A riportázs betűi a fényképezéssel (fotomontázs) párosulva hatalmas lehetőségeket rejtenek magukban, amelyet nem szabad elhanyagolnunk és amelyet eddig távolról sem használtunk ki megfelelően. Az erre a vonalra tartozó regénynek azonban többnek kell lennie az események és a mindennapi élet hű regisztrálásánál. A dolgozó ember életdinamikájának nemcsak külső (objektív) oldala van, hanem belső (szubjektív) oldala is. Minden külső benyomás gondolat- és érzés-reflexeket vált ki. A tudatos és nemtudatos (vagy hamis tudaton alapuló) reakció nem automatikusan következik be, hanem a gondolkozási folyamat láncszemének és egyuttal emeltyűjének közbekapcsolásává. A munkásregény csak abban az esetben kerül el a mechanikus egyoldalúságot, ha mindkét párhuzamos folyamatot visszaadja. Az a régi követelmény, hogy az általánosból a jellegzetesen egyénit, az egyéniben pedig az általánosat kell megkapni és az olvasó elé vetíteni a valóban művészi értékű proletár irodalmi alkotásnak is sine qua non-ja marad. Nem azért vetjük el a pszichológizmust, hogy a gépiesség merev és ugyanolyan mértékben káros végletébe essünk. A pszichológizmus az idealizmus és az „általános emberi szempontok“ ködében tévedt el, mert polgári irány és érdeke az osztályszempontok elmázolása. Hogy alkalmas erre a riportázsregény is, azt Ilja Ehrenburg több műve bizonyítja. Az új regényformát ezen a két végleten túl, az élet (gazdasági feltételek + ideológiai visszahatás = szintézis (reakció) dialektikus egészének úgy motivumból, mint formai-tökéletességre törekvő visszaadásában kell keresnünk.

A riportázs az életnek csak egyik oldalát rögzíti meg. Éppen ezért az új kulturmozgalomnak csak egyik szükségletét elégíti ki. A proletár regénynek azonban ezen jóval túl kell mennie. Az osztály céljait is szolgálnia kell. Az egész negyedik rendbeli ideológiát kell megtestesítenie életadta motívumokon keresztül, művészi formában. Anyag, problematika és forma ugyanolyan elválaszthatatlan egységén keresztül kell a lényegét kitevő ideológiát kifejeznie, mint ahogyan az élet meghatározó materiális és materiális alapa cselekvően visszaható ideológiai momentumok is elválaszthatatlanul szoros egységben vannak. Az új irodalomnak a riportázson túlmenően az a feladata, hogy „műveket alkosson, melyek az egész kor alapvető fejlődési tendenciáit foglalják össze, amelyek anélkül, hogy az aktuális dolgokat elhanyagolnák, tekintettel vannak a tartósra, a maradandóra, a korszak valóban tipikus konturjaira“.

5. Az a kérdés, hogy milyen szerepet játszhat az új kultura megteremtésében a mult „öröksége“. Mennyit és mit vehet át az új kultura abból, amit a polgárság még abban az időben hozott létre, amelyben haladó osztály volt. Már fentebb megemlítettük, hogy a jobboldal kritika nélkül veszi birtokába a polgárság minden dekadens örökségét. Most kimélyíthetjük ezt azon megállapítással, hogy megelőzőleg gondosan kiostáljuk a valóban értékes elemeket, azokat, amelyekre továbbépíteni lehet. Értjük ezalatt legelső sorban Hegel filozófiai örökségét, a dialektikát. Továbbá az irodalom és művészet példátmutatóan

harcos, a feudálizmus által elnyomott, széles tömegek felé forduló örökségét. A jobboldali megalkuvók mit sem akarnak tudni erről a hagyatról, mert a ma védelmezése közben maguk is szembefordultak a holnappal és az osztályfelettség hirdetésének mocsarába merültek.

A radikális megalkuvók álláspontja, kerülő uton ugyan, de nemkülönben a polgárság felhasználható hagyatékának elvetéséhez érkeznek el. Szerintük az örökség átvételéről szó sem lehet, vagy csak nagyon kis mértékben jöhet számításba „egyszerűen azon oknál fogva, mert a hagyományozó, aki után örökölnünk kellene, még él; mert naponta találkozunk ugyan a klasszicizmus és humanizmus polgári ideológiájával, de nem mint holt „örökséggel“, hanem mint élő, reakciós csökevényekkel.“ (E. Ottwalt.)

Ottwalt ezen szavai, amelyeket válaszként írt L. cikkére, teljes mélységükben tárják fel a szélsőbaloldali ideológusok képtelenségét a kulturjelenségek dialektikus értékelésére. Mechanikus beállítottságuknál fogva nem látják, hogy a történelemben az „észszerű“ nem automatikusan lesz „valósággá“, hanem az osztályharc gyakran hosszas és megrázkódtatásokkal teljes szakaszán keresztül. Így lehetnek „észszerűtlen“ berendezések, amelyek történelmi túlhaladottságuk dacára még jó ideig társadalmi és politikai valóságok maradnak. Az új kultúra nem a ma polgári kulturájának lép örökébe. Ez a kultúra valóban „reakciós csökevényekkel“ teljes. Az új kultúra csak valóban értékeset, haladót és a fejlődésre képeset veszi át a polgárságtól. Ezt megtették Marx és Engels a klasszikus német filozófia, az angol klasszikus politikai gazdaságtan és az utópista szocializmus legjáva elemeinek szintetizálásával a dialektikus materializmusban és a tudományos szocializmusban. Ezt teszi ma is az új kultúra minden működési területén. Az imperialista korszak beköszöntésével azonban a polgári kultúra megszűnt átvételre érdemeset alkotni. Így „az a „nagybácsi“, akinek a hátlárára várunk kell, az az a forradalmi polgárság már tényleg halott és mi valódi örökösök vagyunk“. (Lukács.) Mi sem természetesebb, minthogy ez a forradalmi polgári örökség „reakciós csökevényekké“ válik a hanyatló polgári ideológusok kezében, míg az új kultúrába beépítve megtermékenyítő hatása van. A szélsőbaloldal negatív állásfoglalása gyakorlatilag odavezet, hogy elveti magától ezt az „örökséget“. Helyébe pedig felhőkre épített „sajátlagosan saját“ új kultúrát vél teremteni.

6. A materialista tudományos esztétika is a polgárság örökségéből indul ki. Két forrásból, két különböző irányban. Az egyik forrás Kant, akinek esztétikája mai továbbfejlesztésében egyaránt szolgálhat jobb- és baloldali külségek céljaira. A másik a német idealista filozófia betetőzője, Hegel, akinél csirájukban már fellelőhatók a tudományos materialista esztétika alapvető gondolatai.

Kant esztétikája az osztály- és érdeklőltiségre épül fel. „Szép az, ami érdek nélkül gyönyörködtet.“ Erre a meghatározásra az irodalmi és művészeti alkotások elbírálásánál is csak osztályfölötti kritérium épülhet fel. Kantot nem is érdekli ezek tartalma. Szerinte „minden művészi szép lényege a formában rejlik.“ Így jut arra a monstrozus következtetésre, hogy az esztétikus átélés „nem egyéb a képzelet szabad játékánál.“ Könnyen érthető, hogy mindenkinek Kantnál kell megfelelnie, aki az osztályszempontokat feladja és így objektíve az elleneséges osztály (az uralkodó társadalmi rend védelmének) platformjára helyezkedik. Ez a magyarázata a kantizmus behatolásának a jobboldali munkásmozgalomba. Az ausztrómarxizmus ideológusai (Max Adler, Otto Bauer) egyuttal a kantizmus úttörőit, a polgári „örökség“ reakciós csö-

kevényekké vált elemeinek dédelgetői voltak. A német centrum (első-sorban Mehring) történelmi éretlenségét éppen az a tény szemlélteti a legélénkebben, hogy nem bírtak végérvényesen megszabadulni a kanti filozófia s esztétikai felfogás befolyásától.

A materialista tudományos esztétika Hegelből indul ki. Az ő abszolút idealizmusából folyik, hogy a társadalmat és annak különböző jelenségeit (irodalom és művészetek) egységben levő totalitásnak fogja fel. Így Kanttal szemben, aki a művészetet „csak szórakozásra valónak” tartotta, olyan programmatikus kijelentéseket tehetett, amelyek egészen dialektikusak és bizonyos értelemben materialista izűek. „A művészi alkotásokban a népek leglényegesebb belső nézeteiket és képzeleteiket fektették le és a népek bölcseségének megvallásának a megértéséhez a szépművészetek gyakran és sok nemzetnél az egyetlen kulcsot képezik. (Hegel: Esztétika.) Természetszerűen folyik ebből a materialista esztétika azon követelménye, hogy a művészi alkotás formája szoros egységben van annak tartalmával és mindkettő a társadalom gazdasági és társadalmi viszonyaiban gyökerezik. Ezért indulhattak ki Marx és Engels Hegelből. Ezért propagálhatta Iljin Hegel esztétikájának rendszeres materialista tanulmányozását.

Hegel egy három szemből álló láncban ismeri fel a társadalmi és ideológiai élet egészét:

1. A kor érdekei, amelyek alatt egész filozófiai rendszerével szoros összefüggésben az erkölcsi eszméket érti.

2. A művészet tartalma, amely törvényszerűen folyik ezen érdekekből.

3. A forma, amelyet a tartalom ugyancsak szorosan meghatároz.

Ha már most az egész okoskodást a fejtetőről, amelyen áll a valóságos világ talajára állítjuk és a tartalmat meg formát végeredményben meghatározó momentumként „eszmei” érdekek helyett az örökös fejlődésben levő termelési módot jelöljük meg, akkor megkaptuk a történelmi materialista összefüggést, amelynek vonalában minden esztétikai alkotást keresnünk kell.

1. A társadalmi-politikai harc, amelyet a termelőerők mindenkori állapota és az azoknak megfelelő anyagi termelés határoz meg.

2. A művészi tematika, a művészi alkotás „tartalma”, „anyaga”.

3. A téma tárgyalásának módja, a „forma”, „alakítás”.

*

L. és W. termékeny gondolatok keltésére alkalmasak. A legelső feladat azok kimélyítése az új kultúra azon részletterületein (költészet, festészet, rajz, zene stb.), amelyeken a szerzők csak néhány általános megjegyzésre szorítkoztak. A materialista tudományos esztétika minden irányú elmélyítése, maga után vonja a „még feljebb lépést”, a kultúra szervezésének, az új kultúra szervezeti formáinak felvetését. Csak ezáltal lesz valóban tudománnyá. Az utat megvilágító gondolatmunkából valóban teremtő tette.

D'ANNUNZIO KÜLDETÉSE: „Már 1912 és 1915 között, amikor Franciaországban éltem, elhatározott szándékom volt Plutarchos mintájára, aki híres férfiak életét írta meg, a híres kutyák életét megörökíteni. Sajnos, a háború megakadályozott ebben. Most azonban ismét neki láttam a munkának. A munkához csatolok egy kutya nyelv szótárt is, miután egy genialis módszer segítségével sikerült a kutyaugatás elemeit megismernem.” (A Neues Wiener Journalnak adott nyilatkozatból.)

P A R A S Z T O K

Írta: VERES PÉTER (Balmazújváros)

Valamikor eleink a husz körmükkel kaparták a földet
majd ásót, kapát, ekét, boronát és gépeket talált ki számunkra
a munkás lelemény és a haszonhajtó furfang,
de mindig oly sok volt a dolgunk és mindig oly tompák és fá-
radtak voltunk,

hogy a kicsikart kincseket éber ügyesek, settenkedő tolvajok és
felfegyverzett rablók elrabolták tőlünk.

El voltunk foglalva munkával, családdal, Istennel, esővel,
viaskodtunk az agyaggal, a kővel,

a sárral, a szikkel, a faggal, a vízzel, az aszályal, az árral.

Allatokat szelídítettünk segítségül és versenytársnak.

Szemeink örökké az életen csüngtek: figyeltük a napot, a hol-
dat, a csillagok járását,

felhők vonulását, árvizek zúgását, szelek suhogását.

Rettegtünk a tüztől, a jégtől, a fagytól s az idegen hadaktól.

És ha hiába volt minden, ha nehéz gondjaink és kemény mun-
kánk után üres kamránk előtt törölgettük a szemünk

és elborult szemmel káromoltuk vagy lehajtott fővel kérlelget-
tük a Mindenhatót,

aki — hittük — okozója minden szerencsétlenségünknek

azalatt a nyitottszemek, az éberek, a ravaszok, a rablók és
tolvajok a lumpok és dologkerülők

hurkot löktek a lábunkra s jármot akasztottak a nyakunkba;

azóta nekik huzzuk az igát;

Voltunk rabszolgák. Csatornákat ástunk Egyiptom, Babylon,
Kína és India forró síkságain,

erdőket irtottunk, követ egyengettünk a dombos nyugaton,
mocsarat csapoltunk, homokot kötöttünk Euráziának hidegsze-
lekjárta végtelen rónáin.

Ráérő időnkbe meg piramisokat építettünk a halott- és palo-
tákat az élő királyoknak,

fényes templomokat a mindenféle isteneknek és sokszínű tarka
papjaiknak,

mert a mi uraink, lelkünk és testünk őrizői sohasem szerettek
velünk a szabad és világos Természetben lakni.

Voltunk jobbágyok is. Bolond kis méhecskék elmerülve gyűjtö-
gettük a mézet a döngölépesű hűbérmedvéknek

és zümmögő kísériknek a tarka papdarazsaknak

s hosszú évszázadok alatt keserves fagyos-koplalós telek tize-
delték meg sorainkat.

Most nem vagyunk semmik. Se rabszolgák, se szabadok.

Kivert kutyák módján csatangolunk a földön, amelyet mi por-
hanyítottunk fel a kezünk munkájával

s amely az évezredek alatt elhullott vérinktől-verejtékünkötől

és beletemetett husunktól-csontunktól lett kővér.

Éhségtől kopogó szemmel nézzük a határban füstölgő gőzekét,

hallgatjuk a traktor durrogását és az aratógép csörtetését

és levett kalappal térünk ki a porfelhőben robogó földesuri autót,

vagy lovagolni tanuló grófkisasszony elől,
akit jóltáplált lovon kísér a keménydereku lovász.

Megpróbáltuk néha lerázni a jármot. Voltak Gracchusaink,
Spartakus, Geyer, Flórián, Dózsa s maga a Názáreti is,
esszéusok, hussziták, taboriták, baptisták s a Jacques Bonhom-
me-ok névtelen milliói,

akiknek porló csontjait nem őrzi síremlék
de még hírüket-nevüket se tartja a hamis történelem.
Voltak igaziak, akik tiszta szívvel és jót akartak,
és voltak ravasz tülekedők, akik a vállainkon urrá akartak
lenni.

Amazok elbuktak a mi gyarlóságunk és a Sors kemény csapá-
sai alatt,

emezek ha győztek is, de csak bennünket győztek le.

Ők urak lettek s mi maradtunk, amik voltunk:

parasztok, számnélküli emberek, zavarosanyag.

De nehéz sorsunkat ma már saját szemünkkel látjuk,
sejtésünkben eligazít a derengő felismerés, a tiszta gondolat
és akaratumkat a biztos törvény hite acélozza keménnyé.

Mai magyar írók I.

S Z A B Ó L Ó R I N C *

Irta: FÜLÖP ERNŐ (Budapest)

A Magyar író, magyar könyv című könyvnapi kiadvány több író válaszát közli arra a körkérdésre: mit szeretne még megírni. Szabó Lőrinc válasza a következő: Szeretném néhányszor versben megírni azt, ami velem történt. De elsősorban nyugalmat és időt szeretnék ehhez, mert az újságírás nagyon elvon a költészettől. "Ez a pár sor meglehetősen tömören kifejezi a lírikus és a líra mai állapotát. A lírikus nem adhat és nem kívánhat mást, mint ami lényege: hogy megírja azt, ami vele történik. A lírai „attitűd": önmagára-figyelés, önmagával való foglalkozás, „magunk szerelme" — amint azt Ady olyan pregnánsan kifejezte. Az epikus is kötik egyéniségének korlátai, de egyéniségét közvetve, tárgyakon történéseken keresztül fejti ki, álarckokat vesz fel és azok mögül beszél, megteremti önmagának ellentéteit és nagyobb összefüggéseket tudatosít. Az epikus látásmódját a szélesség, a lírikusét a mélység jellemzi: az epikus hajóra száll és a világ sok-sok táját olvasztja magába, a lírikus buvárruhát ölti és önmagába száll. Ma azonban „elmúltak Sappho napjai", kedvezőtlen az időjárás a líra számára és Szabó Lőrinc panaszkodik: nincs elég ideje önmagának a kutatására. Boldogként irigyelt a fiatal költők közt, ki újságírásból fenntartja magát. Helyzete a lézengő, kenyértelen írók között ragyogónak mondható. De az újságíró-író „eladja a lelkét." Az újságírás robotja megzavarja tekintetét. Nem tudja kiteljesíteni az életét. Mint Lawrence találóan mondja: félig-kész lélek marad, nem tudja befejezni önmaga megszületését. Holott a mai költőnek több időre volna szüksége és több elmélyedési lehetőségre, mint az előző nemzedékek versfara-
góinak: nehezebb a feladata. Nehéz volt Wagner után zenét szerezni:

ugyancsak nehéz Ady után még ma is verset írni, s különösen egy életet versbeszédni. Adynak megadatott, hogy mennyiségben is nagyot alkotasson, az egyén szerelmi, politikai, kozmikus hangulataiból sokat meglessen és napvilágra hozzon. Igaz, járt közben az idő és a mai élet arca észrevehetően megváltozott. De a problémák, a konfliktusok még nem intéződtek el. A társadalom lényegében ugyanaz maradt, csak még szigorúbb és komorabb lett.

A legtöbb költő magával hozza az élet szépségének és gazdag teljességének a látomását. Rosszul irtam: nem minden költő, hanem minden ember. Az aranykornak ez a víziója nem valami misztikus élmény bennünk, nem platói értelemben vett anamnesis, visszaemlékezés valami volt másvilágra. Az életről való eszményképünk, amelyet legmélyebb bensőnkben hordozunk, leganyagibb éniünknek, legvalóságosabb ösztöneinknek eredője. Az emberi anyag mozgása — a vágy, a nyomor összehuzódása és tágulása pompás izek hallucinációját, az orrunk idegei szagok eszményét, nemiségünk a legteljesebb gyönyörök álmaait ébreszti bennünk. A szabadság eszméje, a természeti jog ősi gondolata ezen az „általános emberi” látomáson alapszik. Ezt a látomást akarjuk elérni életünk során. Ezért leszünk forradalmárok, vagy ellenforradalmárok, költők vagy uccaseprők. A költő csak abban különbözik tőlünk, hogy ezt a látomást ki is tudja fejezni. Ezért „szebb” a költészet, mint a valóság, mert a valóságot vágyott tökéletességgel itatja át. Volt-e valaha a vágyálomk tudatos hordozóinak rosszabb dolga, mint napjainkban?

Szabó Lőrinc szellemi munkás, „külfii”, mint ő mondja verseiben, de osztályhelyzettének, osztálymeghatározottságának csak ritkán ébred tudatára. Mint minden őszta ember, ő is elutasítja a környező valóságot. A költők becsületére legyen mondva, nem tudok olyan költőről, aki ezt a valóságot igenelte volna. Operába indul az autó című költeményében pillanatfelvételt ad osztályhelyzetéről: egy „isteni hölgy” az operába indul, de

*... mit ér nekem
a hó varázsa? mit e gyönyörű est
fchér nyugalma, mikor
otthon hideg van
és nincs mit enni?*

Megvillan előttünk Szabó Lőrinc szomorú intellektuel-múltja: nevelősködés gazdag gyerekek mellett, állástalanság és gyereke, akinek a foga vacog. Isten és a hivatal közt című versében észreveszi „testvéreit” is, a többi dolgozót, aki robotra siet a villamoson és szolidaritást vállal velük. És emberi együttérzés nélkül hogyan lehetett volna megírni Az üdvözült lány című verset, a proletárszerelmi meleg apoteozisát:

*Csunya volt és piszkos és szegény volt
mindakettő s éhes biztosan;
sírni kellett volna a szánalomtól,
elborzadni, hogy ilyesmi van,
sírni kellett volna a szánalomtól,
de mi voltunk a szánalmasak,
mi voltunk a vakultfényű lámpák,
halott gépek, vacogó vasak,
míg az a két prohi, mint a villany-
szerkezet, mely kontaktust talált,*

*titokzatos emlék tulvilági
áramába kapcsolta magát.*

A szellemi munkás életformája azonban különbözik a fizikai munkásokétól. Magányosabb, munkamódszere is kizárja a tömegszerűséget, magárautaltabb, szervezkedésének nincsenek meg a természetes feltételei, minden kiszolgáltatottsága ellenére közelebb érzi magát a polgársághoz, mint a munkássághoz, az állásfoglalás is nagyobb kockázat számára, mert több a vesztenivalója. Ezért Szabó Lőrinc (kinek Telki alkata amugyis elsősorban szemlélődő, legalább is, amennyire verseiből kiolvasható, kevés benne a tettvágy és „hatalom-akarát” amely egy Ady vagy George lényét keresztül-kasul áthatotta) nem áll a munkásság oldalán, de nem áll a polgárság oldalán sem. Ott áll tehát a maga egyéniségével, az élet teljességéről alkotott eszményével és nem tudja, mit csináljon vele. Mert egy egyéniség számára nem lehet egyetlen létező, hogy ezt az egyéniséget fürkésszük. Az egyéniség semmi, bomlás és üresség csupán, ha nem kap elég tartalmat, emészteni valót. Ez az egyéniség céltalanul botorkál, ha rejtett látomásait az életről nem tudja megvalósítani, sőt társadalmi célt, megoldást, vezérfonalat sem kap, amelynek segítségével víziója felé haladhat. Ez embernek és így a költőnek vallásra, vagy a valláshoz hasonlóan egyetemes modernebb világképre, világszemléletre van szüksége, hogy egyensúlya legyen. A 19. század óta a polgári költészet alaphangja a tragikus spleen, kétségbeesés és életunttság, amelyet főleg azzal magyarázhatunk, hogy hiányzik az a rögzített szemlélet, amelybe egyéni életük hullámverései alkalmából belekapaszkodhatnának. Ez a spleen nálunk Vajdával és Reviczkyvel kezdődik és Adyn, Babitsón és Tóth Árpádon keresztül Szabó Lőrincig terjed.

Szabó Lőrinc verskötetében fejlődés is van. A szemlélettől az önelemzésen keresztül eljut a resignációig. Egységet azonban a fejlődésben az alaphang: a spleen képviseli. Első kötetének legtöbb verse csupa kép, csupa érzékiség, az egyéniségnek a természetben való feloldása. Reggel című versében például:

*nem is magunkat, nem idegeinket
érezzük zsongani: oly mély gyönyörré
sűrűsödik az élet, hogy ilyenkor
hajam az erdő ruganyos hajával
összefolyik, karom ölelve nő a
kék láthatárba, mellem eke vérzi,
hangom a szél dala és az örök Nap
az én szemeimből nevet a földre.*

Ezek a sorok az „új pogányságra” ébredt, újjászületett ember kozmikus érzésének a kifejezői is lehetnének. Elszárgoteltlen azok is. De beállítva Szabó Lőrinc oeuvre-jébe másként fest a helyzet: nem újjászületésről van itt szó, hanem menekülésről és annak a bizonyos „látomásnak” elképzeléséről. Mert csak egy oldalt kell lapoznunk s ezt olvassuk: „Mond barátom: ér-e valamit (egyik naphól másikba halva lassan) megérni s észrevétlenül elrohadni?” Ez a legteljesebb spleen: az élet értelmetlenségének tudata. A két életérzés egymás dialektikus, egymást feltételező ellenpártja. Az újjászületett ember, akiben a „látomás” és „valóság” szintézise majd megvalósul, messze századok boldog embere nem elméllkedik majd a saját rohadásáról és a természettel való egységét valószínűleg észre sem veszi, annyira természetes lesz majd. Szabó Lő-

rinc azért ír olyan remek hasonlatokat és képeket a természetről, mert tehernek érzi önmagát, mert az életről alkotott eszményének, a tökéletességnek jobban megfelel a természet kiegyensúlyozott, nyugalmas léte, mint a saját zaklatott, modern, forrongó egyénisége. Széles és dímű versében testvéreinek nevezi a tavaszt és a dobogó földet és irigylő boldog nyugalmaikat. Az állati élet problémátlannal vegetációját irigylő: a problémátlanság megkívánásával a tudat Nirvájának vágyával zeng ki Este című verse is e gyönyörű sorokban:

... Épp ott mennek a
jámbor tehénkék meg a vén bika
nézd csak: időnkint hogy megrázza ringó
nehéz szarvát és nagy sötét herét.

A „Káribán“-ban ez a gondolatmenet a civilizáció és az állatiság, a város és az őstermészet ellentétének megállapításához vezet. A modern polgári szellemiséget erősen jellemzi ez az út: a vízzel együtt kiöntik a gyereket is, az elfajult civilizációban megutálják és elvetik a civilizáció megváltoztatható tartalmát is. Ez az életérzés sugalta a Szénásszekér című versét, mely Szabó legremekebb versei közül való: a városban áthaladó szénásszekér a város fölé, a város helyébe növekvő őstermészet vizióját kelti benne. A városban rabnak érzi magát: „a pénz s a város vasra vert“ (Elvesztett vigasz) s A szörnyeteg városában a bérpalotát, amelyben él, óriási, halott kőkoponyának látja, amely megőrli az emberek életét, s melynek láttára a belső hang, a sokratesi daimonion azt sugalja neki, hogy meneküljön a szabadba a multtól, építsen új várost, idézzen új istent. Az „Untergang“ hangulat magyar utánérzése, vagy helyesebben együttérzése ez: a civilizáció menthetetlenül romlott és halálraítelt, le kell rombolni és újat kell kezdeni. Más szempontból is érdekes ez a magyszabású vers: a halálraítelt tragikus látomását könnyed, chansonszerű formában mondja el. Mintha inkább játszana a gondolattal, semmint komolyan venné. Érdekes, modern diszsonancia!

A következő kötetek nyelve elvontabb, sokkal kevésbé tömör, képdús és földszagú, mint az elsőké. Nem igen fordulnak elő bennük ilyen képek, mint: meztelen tölgyek izma, állatszagú erdő, tömzsi tücskök, aratók bötorkú dalai, kormosderekú bikák stb. A „Fény, fény, fény“ c. kötet verseiben (pl. Kisértetek), fellobog még a kozmikus világérzés, a világgal való monista egybeolvadás. Odát ír a genovai kikötőhöz és átérzi a pénz és kereskedelem hatalmas erejét. (Mintha a Kiáltványnak a polgárság szerepéről írt lendületes sorait szedte volna versebe.) Ez a kötet a „Sátán műremekeivel“ együtt átmenetet alkot költészeté újabb fázisához. Mintha egyénisége válságba jutott volna: Ady-reminiszenciákkal találkozunk, amelyek ennél a nagy önkritikával rendelkező költőnél ritkaságszámba mennek. (Háború után, Akkor se vagy akkor). Tulzottan ideges szenvedély (Mérget, revolvert) és a „megsemmisülés kimondhatatlan gyönyörének“ vágya közt ingadozik. „Te meg a világ“ c. kötetével kezdődik az önelemzés periódusa.

Mit talál önmagában? Halálfélelmet. Magányosságot. Álmokat. Önelemzést. Nagyon keveset. Gazdag, újjászületett emberséget? — Nem. Amit most mondunk, nem műkritika és nem is Szabó Lőrinc emberségének kritikája, hanem a mai társadalom emberének kritikája. Szabó Lőrinc ezekben a verseiben vitatkozni próbál. Valaki láthatatlan ellenfélnek igyekszik bizonygatni, hogy igenis „nem hallgat“, igenis „magát éneklő“ és „magány vagyok“ és „ideje volna végre már megszöknöm

közültek“ és természetesen „tengerbe, magunkba, vissza“ szökni. Én azt hiszem, nem mással vitatkozik, hanem sajátmagával, aki nem akarja, nem tudja elhinni neki, hogy ez szép és jó élet, ez az emberi szolidaritás, céltudatosság és hit nélküli élet.

... Ott
 még rémlik valami elhagyott
 nagy és szabad álmom, ahogy
 anyánk, a végtelen
 tenger emlékként, könnyeink
 s véruink savában megjelent.

Szabó Lőrinc eleinte a természetben kereste az élet eszményét, aztán önmagába nyult érte. Holott ez az eszmény nem található fel sem a természetben, sem az egyénben. Az egyénben adva van, mint hajtóerő, délibáb, amelyet kergetni kell, amelyet emberi azaz társadalmi uton lehet megvalósítani. Az eszmény önmagában, valóság tartalom, legalább is jövőbevetett reménység és hit nélküli nulla.

Szabó Lőrinc önelemzése rezignációba torkol. Különbéke c. ragyogó versében fejezi ki legtömörebben ezt az életérzést: az élet pocék, aljas, szerencse, hogy minden rosszaságát nem egyszerre tapasztalta. Így különbékét köt a semmivel, mint mondja, sztoikusán éli a maga életét, háborúban verset ír, — a sztoicizmus mellett az epikureizmust sem veti meg és a pillanatot is élvezi, ha az élvezhető — és elérkezett a gyerekhez, a gyermeki lét szeretetéhez. Ez a mai Szabó Lőrinc. Ami a maga életét illeti, keserűség, lemondás, rezignáció. Jobbik énjét a gyermekébe vetíti. A gyermek tiszta, érintetlen. Látomása még nem foszlott szét a világ káotikus és durva fényénél. Még csupa lehetőség. A rezignáció, és optimizmus keveréke teszi olyan fanyar-édessé és felejthetetlenné a kötet utolsó versének könnyed sorait: a téli tájban egy kis madár, a Nyitnikék hármát dalaol:

Nyitni kék, fűtyüli,
 nyitni kék,
 szívnek és tavasznak
 nyilni kék.

Nyitni, de — nyitni, de —
 nyitni kék!
 Fűtyülöm én is
 énekét . s . i . t .

Szabó Lőrinc költőink közül egyike a legnagyobb formaművészeknek. Baudelairen, Omár Khájjámen stb. edzette verskészségét. Különösen legujabb verseiben elkápráztató sorainak természetesen, szinte minden erőlködés nélkül történő folyamataival. Feltétlen őszintesége miatt megérdemli, hogy állandóan nyilvántartsuk: az ő konfliktusaiban az önmagában meghasonlott polgári, illetve kispolgári életforma konfliktusai, kérdései tárulnak eléink. Az pedig, hogy Szabó Lőrinc rezignációját megújult hit és tevékenyebb szellemiség váltja-e fel, nem annyira Szabó Lőrincen múlik immár, mint az őt alakító, befolyásoló, benne tükröződő magyar társadalmi életen.

KULTURKRÓNIKA

AZ ISMERETLEN KATONA HOLTTESTE

Írta: JOHN DOS PASSOS

Mialatt az Egyesült Államok kongresszusa egy március negyedik határozattal felhatalmazta a hadügyminisztert, hogy egy az amerikai expedíciós csapatokhoz tartozó és Európában a világháború alatt életét vesztett és személyazonosságát meg nem állapítható katona holttestét az Egyesült Államokba hozza, hogy itt őt az Arlington virginiai nemzeti temető pantheonjában örök nyugalomra helyezték.

A chalon-sur-marnei temetőben a klórmész és hullák bűzében kikeresték a fenyőfakoporsót, melyben mindent meglehet találni, ami még megmaradt

izéből, és még sok más fenyőfakoporsó is volt ott és bennük minden, amit összekapartak Richard Pingból, vagy más ismeretlen férfiaktól,

de csak egyet szabad átvinni.

Hogy halászták ki ép' John Pangot?

Vigyázzatok fiúk, nehogy négert fogjatok!

Vigyázzatok, hátha félvér, vagy zsidó!

Honnan tudhatjátok, hogy százszázalékos, amikor nincs a kezetekben belőle semmi, csak egy vászonzsák tele csonttal és saske-selyűs bronzgombok és egy pár vikelgamásni?

...és a fullasztó klór és az egy éves hulla hánytató bűze...

ennek az igazi temetésnek a napja nem pompázott szalmatűz-mámorban, tragikus nap volt az. Hallgatás, könnyek, ének és ima, tompa dobpergés és halk zene bizonyították, hogy a nemzet ez alkalommal igent bólint.

John Pang született (szerelmesek vérének lüktető feszülése,

egy férfi és nő kísérteties magasságröpte egyedül,

közös örökkévalóságba-tántorgás,

és kilenc hónapos emésztő álmokör, kínos ébredés és a szülés

fájdalma, vére és piszka) John Pang született

és felnőtt Brooklynbán, Memphisben, a nagy tó partján Cle-

velandban, Ohióban, Chi húsgyáramak bűzében, Beacon Hillben egy

régi téglapalotában, Alexandriában, Virginiában, Telegraph Hill-

ben, egy portlandi favillában (Tudor stílus), a rózsavárosban,

a női klinikán, melyet az öreg Morgan alapított, a Stuyvesant

Square-on,

a sínek mentén kint valahol a mezőn, egy barakkban, egy blokk-

házban, egy bérkaszárnyában, az előkelő villanegyed egyik penzió-

jában;

mint a legjobb családok egyikének a sarja, megnyerte a baby-

díjat Coronado-Beachban, a little-rocki népiskola marmelsampiónja

volt, elsőrendű kosárlabdajátszó a gimnáziumban, bekk az állami

javítóintézetben, amikor pedig kimentette a sheriff fiát a Missou-

riből, meghívták Washingtonba és fényképészek állták körül, amikor az elnök a Fehér Ház lépcsőjén jól megrázta a kezét; — —

bár az alkalom elég szomorú, az összegyűlteket tarkaszínű egyvelege pompás képet nyújt. A páholyokban a külföldi diplomata-tárgyalói, saját flottánk és hadseregünk aranydíszítései, a külföldi flották és hadseregek aranydíszítései, az amerikai államférfiak konvencionális feketéje, a gyászoló anyák és nővérek színpompás prémjei és köpenyei, a katonák és matrózok barna és kék színtömege, a zenekar csillogó trombitái, az énekkar fekete-fehéreje

— *kifutó fiú, aratómunkás, dísznópásztor, cserkész, elsőrendű kukoricafosztó nyugati Kansasban, boy a saratoga-springsi United States Hotelben, irodai segéderő, gyümölcsárús, telefonista, kikötőmunkás, favágó, bádogos segéd, pipákat tömött a trentoni ópiumbarlangban, speditőr, soffőr, Fordmechanikus, könyvekkel házalt Denverben, Coloradóban: nagyságos asszony nem nyúlna a hóna alá egy szegény diáknak?*

Harding elnök mély tisztelettel a hangjában fejezte be beszédét, mely azért is nagy hatást váltott ki, mert az állam első hivatalnokáról volt szó:

Ime összegyűltünk itt mindnyájan, hogy mindnyájunk közös hátláját fejezzük ki...

A hősnék a neve, kinek holtteste itt fekszik előttünk, halhatatlan lelkevel együtt elszállt...

mint ennek a reprezentatív-demokráciának katonája harcolt és halt meg abban a hitben, hogy igaz ügyért, hazája üdvéért áldozta életét...

Az elnök aztán felemelte a kezét és felszólította az összegyűlt ezreket, hogy vele együtt imádkozzanak: Miatyánk ki vagy a menyekben, szenteltesd meg a Te neved...

anyaszült meztelen léptél be a hadseregbe;

mérlegre állítottak és mérce alá, megvizsgáltak, hogy van-e lúdtalp, a péniszedet nyomkodták: nincs-e nemi bajod, a hátsódba néztek, aranyeret kerestek, megszámozták fogaidat, köhögtettek, fülelték a szívedet és a tüdődet, a fal tábláról betűket olvastattak veled, végül vizeletedet és intelligenciádat osztályozták,

aztán egy szolgálati aktába kerültél (halhatatlan lélek),

adtak neked személyazonossági márkát, melybe be volt írva a számod és ezt a nyakadba kellett akasztanod, kezedbe nyomtak egy szabályos mondírt, egy puskát és a hadireglamát.

Vigyázz! Hasat be, te... mit röhögsz, jobbra nézz, azt hiszitek, hogy búcsún vagytok? Előre, mars!

John Pang

és Richard Ping és más ismeretlen katonák

gyakorlatoztak, biflázták a reglamát, ették a komiszt, szalutálni és menetelni tanultak, megtanulták, hogy a latrinán hogy kell összeszorulni, hogy a fedélzetten tilos a dohányzás, aztán jött őrszolgálat a fronton, negyven ember és hat ló, inspekció és a srápnellek éneke és a levegőt vágó huhogó gránátok,

a gépfegyverek, piszokvedrek, gázmaszkák és a tetűvizsketés.

Mondd csak cimbora, hol találom meg a száza-domát?

John Pagnak volt egy feje; huszegynéhány év alatt a szemek, a fülek, az íny és a nyelv, az ujjak, a fogak, a hónaljok idegei, a bőr alatti melegenérző idegek az agytekervényeket megterhelték kinnal, édes meleggel, hideggel, enyémekkel, kellel, nemmel, közmondásokkal, betűkkel, jelszavakkal:

Nem szabad, tilos, szorzótábla, divízió, most jött el a bátrak órája, szép az élet, egy hun meggyalázza szeretődöt, mi történik akkor, rajta, egy szót sem szólni, megérdemelte, ez a föld a fehéreké, fűbe harapni, ellógni, ha neked nem tetszik, kinyalhatod, elintézte.

Nem mondanád meg testvér, hol találom meg a századomat?

Nem tehetek róla, de én összerendezem, ha egy ilyen fene vacak felrobban mellettem, ezek a fenék futásra kényszerítenek, a halálcédulát már rég elvesztettem, amikor átusztuk a Marne-t, amikor egy cimborámmal összekaptam, elvesztettem tán egy lány ágyában, akit Jeanne-nak hívtak (szerelmes film, francia levelezőlapok, nedves átom, kávéval kezdődik és szanitécekkal végződik).

Hallod-e katona az Isten szerelméért, nem tudnád megmondani, hol találom meg a századomat?

John Pang szíve,
vért szívattyuzott
élő lüktető csendje a vérnek, ott az aragoni erdőtisztáson, ahol a tők tökszínű,
a szemem keresztül folyik beléd és az összínű fák a vérbe kerülnek,

és barna vad hattyúk ugrálnak a fűvön, csikos csigák tapadnak a fűszálakra és legyek és dongók és méhek zsongtak,

és az erdőben borszag, gombaszag, almaszag

az ősz titokzatos szaga árad a vérbe;

és én eldobtam a sisakot és az átizzadt tornisztert és a földhöz lapultam, a kutyanap a nyakamat nyaldosta és az ádámsutkámat és a mellcsontom felett a kifeszült bőrt.

A gránát az ő számát viselte.

A vért mohón itta fel a föld.

A szolgálati akta kiesett a regiszterből, amikor a kvártélycsináló-örmester a nagy sietségben kapkodva menekült.

Az igazolvány, a halálcédula a Marne fenekén fektült.

A vért felitta a föld, az agyvelő kilocsant az összezúzott koponyából, az árokpatkányok hamar felnyalták, a has felpuffadt és egy egész generáció döglegyet hizlalt;

és az elpusztíthatatlan csontvázat,

a kiszáradt belek és bőr foszlányait khakiba burkolva,

elhozták Chalons-sur-Marne-ba,

tiszta fenyőfakoporsóba ágyaszták,

egy hadihajón átvitték istenországába haza,

eltették egy szarkófágba az arlingtoni nemzeti temető Pantheonjába,

ráterítették a koporsóra az amerikai csillagos lobogót,

és a kürtös takarodót fújt

és Mr. Harding Istenhez imádkozott és a diplomaták és a tá-

bornokok és az admirálisok és a csendőrök és a politikusok és a Washington Post társadalmi rovatának szépbe öltözött dámai fel-emelkedtek helyeikről,

*és arra gondoltak, hogy végeredményében milyen szomorú mindez, a dicsőség a haza a takarodó,
a három szalvétól majd megsiketült a fülük.*

Arra a helyre, ahol különben a mellének kellett volna lennie, felfűzték

a kongresszus érmet, a D. S. C.-t, a Medaille Militaire-t, a belga hadi keresztet, az olasz aranyérmet, a Virtutea Militarát, melyet Mária román királyné küldött, a csehszlovák hadikeresztet, a lengyelek Virtutea Militariját, egy koszorút, amit Hamilton Fisch, junior, New-Yorkból küldött és egy kis vampumot, amit az arizonai rézbőrűek disztollas és hadiékesre kifestett küldöttsége nyujtott át. És minden washingtoni rózsát hozott.

Woodrow Wilson mákvirágot.

HUSZ ÉV ELŐTT

Csodaszép május. 1914. Németországban egy hatalmas, sokat beszélő császár uralkodik, a Hohenzollernek régi fejedelmi házából. Minden óvodában, minden iskolában és az összes templomokban az örökkévaló atyai császár iránti tiszteletet és szeretetet prédikálják gyermeknek, ifjúnak, asszonynak és férfinak egyaránt. A Scherl-féle Woche, vagy az Ullstein-féle Illustrierte Zeitung egyetlen száma sem jelenik meg anélkül, hogy a császár valamelyik legujabb fényképe ne díszelgne benne. Hogy mit tett és mit nem tett, hol állt és merre ment, hova utazott, hol lovagolt — mindez szélesen megörökített nyert az újságokban. Két dal zugott végig egész Németországban, a verkkik és grammofonok a munkásnegyedekben is ezeket játszották: Die Wacht am Rhein és a Heil Dir im Siegeskranz.

Ausztriában is egy császár uralkodott, egy tiszteletreméltó, öreg császár a sok nemzetiségű ország fölött. Ebből a sok nemzetiségből egységes hadsereget eskábáltak össze, amelynek a feladata volt, hogy kifelé a pajzs és pallos, befelé pedig, hogy a trón és a törvényes rend őre legyen. A Habsburgok birodalmában tótágast állt minden, egyetlen szilárd pont volt csak: a Császár. Már 66 éve ült rendületlenül a trónon, egészséges volt és vidámkedvű s Prágában, Budapesten, Krakóban és Polában minden katonazenekar az ő himnuszát játszotta: Gott erhalte unser Kaiser.

Efölött a két császár fölött hatalomban és fényben messze kimagaslott az orosz cár: Európa és Ázsia túlnyomó részének mindenható ura, ki nemcsak világi, hanem egyházi feje is volt alattvalóinak. A forradalmat, amely már-már ledöntéssel fenyegette trónját, sikerült szerencsésen legyőzni; a mandzsuriai vereséget, a hadsereg teljes újjászervezésével, ugyancsak kiheverték. Az elégedetlenkedő polgárság újból engedelmes szolgája lett a cárnak, aki megóvta őket a munkásság felől fenyegető veszélytől. A parasztokat Sztolypin reformjaival igyekeztek megnyugtani. Az orosz állampapírok árfolyama a világbörzéken emelkedett. A nagy cári birodalom kevészsámu iskolájában és nagyszámu templomaiban buzgón énekeltek és imádkoztak: Isten óvd meg a cárt.

A hatalmas uralkodók területein hatalmas birodalmak alakultak, amelyek egyenlőtlenül voltak felosztva a különböző császári birodalmak között és még egyenlötlenebbül a különböző császári birodalmakon belül. Néhányan vékával kaptak, sokan csak kanállal, még többen csak kicsi és félig tele kanállal, milliós tömegeknek meg éppenséggel semmitem jutott. És béke, áldásos béke uralkodott a Volgánál, a Rajnánál és a Dunánál, A Dunánál... Igen, ott az alsó Dunánál, épp lezajlott a kis Balkánháború, de az messze volt, Törökországban... Az igazi Európában béke volt, igen, a béke biztosítva volt, ahogy az Interparlamentáris Unió szépszavú szónokai és a pacifizmus utazó apostolai Berlinben és Párizsban ünnepélyes gyűléseken bizonygatták, kiváltkép' hogy a béke ügye a hatalmas nemzetközi szociáldemokrácia többmillió tagot számláló szakszervezeteiben is erős támaszra talált. Béke kifelé és béke befelé — énekeltek a pacifisták kórusában a reformisták. A háborúk és forradalmak ideje, háláisten, elmúlt.

Egy osztrák faluban, közel az orosz határhoz, dolgozott egy, a hatalmasok világában alig ismert politikai menekült, a külföldön alig ismert párt vezére: valamiféle orosz nevű ember: Uljanov Wladimir.

*

A szabad verseny, amelyben az olcsó árak jóformán a nehéz tűzér-ség szerepét játsszák az idegen piacok elhódításában, ama szabad verseny, amely gazdasági alapja volt a politikai liberalizmusnak, 1904-ben már régesrég túlérelte a maga gyümölcseit. De ezzel egyidejűleg a belső „békés“ fejlődés ideje is elmúlt. Az új gazdaság; a monopolkapitalizmus már harcias volt külpolitikailag külföldi versenyfarsaival, valamint az általa elnyomott népekkel szemben, belpolitikailag pedig a saját dolgozóival szemben. Már a hetvenes években megkezdődött a kartellek képződése a legfontosabb gazdasági ágakban, s a 19. század végén, a 20. század elején ezek váltak a gazdasági élet alapjaivá. A termelés és a tőke koncentrációja hajtóerőivé váltak a kartellképződésnek, mert a kartellek jelentették a hatalmat saját munkásaik és a fogyasztók kiaknázására. A vállalatoknak pénzzel való ellátására, vagyis szerény összegeknek kamat mellett való kikölcsönzésére már nem alkalmasak a kisbankok, hanem a bankok maguk veszik át a vállalatok finanszírozását. Az ipari tőke egybeolvad a banktőkével, a finansoligarchia uralja az egész gazdaságot. A monopoltőke megadja a szabadkereskedelemnek a halálos dőfést: felállítja az égigérő vámfalakat. A vámpolitikában összetalálkozik a junkerekkel, akik ugyancsak védővámot akarnak. Nemzetközi kartellek képződnek, amelyek az egész világpiacot monopolizálni akarják. A monopolkapitalizmus megakadályozza a termelőerők további nagyszabású fejlődését, mert kiküszöböli a versenyt, mérsékeli az ipari tevékenységet, — a kapitalistákat részvénytulajdonosokká, a munkásokat pedig paraszttá alakítja át, ugyanarra, hogy a monopolkapitalizmus egészen vége pangást idéz elő, amely a kapitalizmust a tespedés állapotába juttatja. Ez a tespedés azonban nem passzív. A finánczóke a tőkeexporttal a legragyogóbb üzleteket csinálja vasut- és csatorna-építés révén, a visszamaradott államokban, ahol tulhajtott profitot biztosíthat magának s politikai befolyást. A nemzetállamok létrehozása utáni hajszát felváltja az idegen államok uralmaért való hajszá: a monopolkapitalizmus politikája — az imperializmus. Minthogy azonban a föld felosztása a legnagyobb kapitalista államok között már befejeződött, megindul a harc a föld újból való felosztásáért. Az eredmény: lázas fegyverkezés, katonai szövetségek kötése, majd a két egymással szembenálló imperialista nagyhatalom: Anglia

és Németország körüli csoportosulás, — az imperialista nagyhatalom: Anglia és Németország körüli csoportosulás, — az imperialista háború nyílt előkészítése.

Ez a tulhajtott profitért való harc a dolgozókkal és az elnyomott népekkel szemben is folyik. A nyomogás ellennyomást termel. Törökországban, Perzsiában, Kinában mindenütt nemzeti forradalmi mozgalmak indulnak. Tripoliszban az arabok kétségbeesett ellenállást fejtenek ki az oda befurakodó olaszok ellen. És a dolgozók? Hatalmas gazdasági harcokat vívnak, százezres tömegek részvételével, de a szakszervezeti harcok régi módszere miatt a legtöbbször eredménytelenül. A munkásság viharosan követeli az új harci módszereket. A munkásság nyomást gyakorol az Internacionáléra, mert érzi, hogy nemsokára háborúba viszik. A stuttgarti kongresszus 1907-ben elhatározza, hogy a háború kitörése a leghatásosabb eszközök felhasználásával megakadályozandó, s kimondja, hogy ha ez a harc eredménytelen maradna, úgy a munkásság tartson ki, mint a kapitalizmus halálos ellensége, s a háború által előidézett gazdasági és politikai válságot használja fel a tőkés uralom ledöntésére. Ezt a határozatot a baseli kongresszus 1912-ben ünnepélyesen megerősítette. És éppen javában folytak az előkészületek a bécsi kongresszusra, hogy... igen — majd meglátjuk... A kongresszus 1914 augusztusában ült volna össze... amikor...

*

Ilyenforma volt a helyzet 1914-ben. Uralkodtak: Németország fölött, II. Vilmos, az Osztrák-Magyar Monarchia fölött Ferenc József, Oroszország fölött II. Miklós, és egy kis osztrák faluban, közel az orosz határhoz dolgozott egy alig ismert politikai menekült, valamiféle orosz nevű ember... (H. E.)

A VILÁGHÁBORU SZÁMLAJA. Az egykori olasz miniszterelnök, Nititi a világháború következményeiről a következőket írja Európa Hanyatlása című könyvében: „Európa egésze hitelező kontinensből adós kontinenssé változott. A népek életnivójának esése, a pénzügyek s a nyersanyagokat szállító államok teljes dezorganizálódása még egy új fegyverkezés politikával kapcsolódik, amely sötét árnyékot vet a jövőre. A szolidaritás minden köteléke elszakadt, a vámsorompók elfojtják a kereskedelmi tevékenység minden lehetőségét. A háború és a rákövetkező nyomor Európának nagyobb embervesztésébe került, mint bármely más országrész erőszakossága valaha. Megbízható hivatalos adatok alapján a háborúban elesettek száma meghaladja a 8 milliót, ehhez jön még 20 millió sebesült s 7 millió hadifogoly és eltűnt.“ A világháború következményeinek ez a rövid mérlege egy destruktívnak semmiképp sem nevezhető politikai szerint. Nititi megállapítása azonban bármilyen tömör, még sem eléggé kimerítő. Kimerítő képet nyújt egy Egyesült Államok-beli pénzügyi szakértő, aki kiszámította, hogy a világháború 80 milliárd arany dollárba került. Hogy ennek az összegnek a nagyságáról fogalmunk legyen, felhozza, hogy amennyiben a világ valamennyi vasutvonalát újból megépítenék, úgy ennek a költsége összevéve csak 60 milliárd dollárra rugna, s a fennmaradó 20 milliárd dollárból még egy olyan nagyságú vasúti hálózat kiépítése volna lehetséges, mint az Egyesült Államok mai vasúthálózata. Egy másik példa. A háborúelőtti Franciaország- és Olaszország nemzeti vagyona együttvéve sem közelítette meg a 80 milliárd dollárt. Harmadik példa. A háborúra kiadott összeg kétszer akkora mint Nagybritánia államháztartási költsége 225 év alatt, 1688-

tól 1914-ig. „Négy és fél év értelmetlen küzdelmeire olyan óriási pénz-mennyiséget pocsékoltak el, aminek a felhalmozására több évszázad volt szükséges.“ A világháború költségeinek nagyságáról még ezek a számok sem nyújtanak tökéletes képet, mert még hozzá kell vennünk azokat az alig kiszámítható értéket, amiket az időnek előtte s a különböző sérülések és ragályos betegségek következtében elpusztultak élete, a sebesülések és elégtelen táplálkozás következtében megcsappant munkakészség, a gyermekbetegségek, a születések visszaesése, az értékes műkincsek, országutak, vasutak elpusztítása, a munkatermékenység visszaesése stb. jelent. Ha ehhez az amerikai pénzügyi szakértőtől kiszámított összeghez hozzáadjuk a hadakozó államok szövetségeseinek nyújtott kölcsönöket úgy a kiadások 95 milliárd dollárra emelkednek.

Kolosszális méretűek voltak a háború napi kiadásai. Míg a német-francia háború alkalmával (1870—1871) a poroszok napi kiadása 11.7, a franciáké 12.6, az orosz-japán háború alatt az oroszoké 7.8, a japánoké pedig 6.6 millió korona volt, addig a világháború során a hadviselő államok napi kiadásai 1914-ben 225, 1915-ben 411, 1916-ban 600 és 1917-ben 1350 millió koronába kerültek. (Természetesen a korona háborúalatti értékétlenedését tekintetbe véve!) A kiadások az egyes országokra (millió koronában) a következőképp oszlanak el:

Év	Anglia	Német-,	Francia-,	Orosz-ország
1914	52.5	54	54	48.9
1915	111	100.5	76.5	78.6
1916	168	150	111	67.2
1917	219	189	132	166.8
1918	235.5	219	180	—

Ezeknek az összegeknek a terhe természetesen mindenütt a széles tömegekre hárult. A hadikiadásokat az életnivó leszállításából és a múltban felhalmozott vagyon megsemmisítéséből teremtették elő. Az összhadikiadások 84 százalékát belső kölcsönökkel és papírpénz kibocsátásokkal fedezték.

Nagyon kifejező még ha közöljük (ugyancsak korona értékben a hadikiadások fejenkénti megoszlását az egyes országokban (első számoszlop) és a háború előtti nemzeti vagyon százalékában (második számoszlop):

Anglia	32.40	34.49
Franciaország	16.80	19.36
Olaszország	7.44	20.59
Oroszország	264	13.11
Egyesült Államok	10.56	8.67
Németország	17.52	24.71

Ezek a száraz, de annál beszédesebb adalékok fejezik ki a világháború költségeit. Ha most feltesszük a kérdést, hogy ki keresett a legtöbbet a világháborún, úgy erre a legvilágosabb Caillaux egykori francia miniszterelnök válasza Hova tart Franciaország, hova tart Európa? című könyvében. Itt mondja: „A háborún mindenekelőtt a vasipar keresett, azután a vegyészeti gyárak, továbbá azok az üzemek, amelyek különböző, a honvédelemre szükséges tárgyak előállításával foglalkoztak. Az egyik angol fegyvergyár 1912-ben egy millió font tiszta nyereséget mutat ki. Ennek a gyárnak a tiszta nyeresége 1916-ban 16, 1917-ben 21 millió font. A legnagyobb franciaországi vasmű, amelynek 1913-ban 5 millió frank

bevétele volt 1916-ban 17, 1917-ben 18 millió frank bevétellel számolt. Egy nagyon ismert részvénytársaság, az amerikai petróleumtröszt konkurrenciája, a háború következtében hihetetlen nyereségre tett szert, 1916-ban 32, 1917-ben 44 és 1918-ban 71 millió holland forintot keresett." — A világháború alatt volt olyan japán vállalat, amely 600 százalék osztalékat adott részvényeseinek.

(Bécs)

Szacs vay Gusztáv

SEMLEGES — SVÁJC. Az újságokban így hirdeti magát: „SVÁJC A BÉKESZIGET!” „SVÁJC A VILÁG PARADICSOMA!” „A SEMLEGES SVÁJC!”

A gyanútlan ember, ha Svájcra gondol, csak teheneket lát. Hegyoldalon legelésző jámbor svájceket. Meg valódi Milka tejsocoládét. Azonkívül bob- és síversenyt, meg szentbernáthegy-i fajakutyákat.

A Baedeker szerint Svájcban gleccserek vannak, lavinák, magaslati üdülőtelepek, menedékházak, Lausanne, Montreux, Davos és St. Moritz. Azonkívül zsebóra- és toronyóra gyárak, svájci frank és genfi Népszövegség és Tell Vilmos a híres céllövő.

A mitsemsejtő halandók szerint a jámbor svájciak részben idegent vezetnek és a Jungfrau-ra másznak, részben vajat köpülnek és jódlizva szaporodnak.

Mind ezek után valószínűleg sokan meglepetéssel fogják hallani, hogy előbbi közismert nevezetességeken kívül: Svájcban működik Európa leghatalmasabb hadiipar-trösztje! A „semleges” Svájcban! Számosaknak állig hihető, hogy a svájci, sőt semleges-svájci Soleure, Neuchâten, Oerlikon, Dornach és Thourne helységek munició, ágyú, gépfegyver és fegyvergyárak, valamint az ugyancsak semleges-svájci Bâle vegyipari üzemei évek óta többet forgalmaznak egyetlen „jól sikerült” kínai vagy bolíviai háború egy hete alatt, mint az összes behirdetett magaslati és alacsonylati üdülőtelepek az egész szezonban.

A „békesziget” és „paradicsom” és „semleges” Svájc hadiipar nagyüzemei közül például a Rhein Metall, a Waffnenfabrik Solothurn, a Schweizerische Industrie Gesellschaft, a Metallwerk A. G. és a Schweizerische Metallwerk Selve et Cie 1933-ban több mint 180 millió svájci frank értékű különböző hadianyagot szállítottak, főként a Csang Kai Sek-féle „nemzeti” Kínának és Japánnak! (És elvétve, Dél-Amerikának).

Gyengébbek kedvéért meg kell említenünk azt is, hogy semleges-Svájc hadiipar trösztje Európába vagy a Távolkeletre, csak az orosz-ellenes frontnak szállít! Semleges-Svájc ugyanis „halálos” ellensége a Szovjet Uniónak, Nemesak azért, mert leghatalmasabb hadiipar vállalatának a Rhein Metall-nak ugynevezett lap- és forgótókéje 50 százalékban a német Reichscreditgesellschaft, 25 százalékban a szintén német Krupp, sőt a megmaradó 25 százalékban egyenesen és kimondottan a német állam tulajdona. De nemesak azért, hanem azért is, mert ugyanennek a Rhein Metall-nak az a Max von den Porten úr az elnöke, aki Thyessen és a többiek mellett, a Hitler-féle diktatura legbökezübb finanszirozója.

Semleges-Svájc a nemzetközi nagykapitalizmus mindenféle származású és rendeltetésű milliárdjainak legfélembb gyűjtőhegye és páncélszekrénye! A három vezető svájci nagybanknak a Volksbank-nak, a Bankverein-nak és a Bankgesellschaft-nak betétfállománya 1933-ban több mint másfél milliárd frank volt! Svájci frank! (Ugyanakkor, amikor például az „aranyban fürdő” és a 4 milliós Svájcnál tiszerte népesebb Franciaország 5 vezető nagybankjának

kimutatott összes betétállománya „mindössze csak“ 800 millió frank!) Mindezekon kívül pedig a semleges-Svájc 400 ezer ipari munkásának több mint 10 százaléka — munkanélküli!...

... Az újságokban így hirdeti magát: „SVÁJC A BÉKESZIGET!“ „SVÁJC A VILÁG PARADICSOMA!“ „A SEMLEGES SVÁJC!“
(Gyulafehérvár) Keleti Sándor

A CSEHSZLOVÁK TECHNOKRACIA ÉS A VALSÁG. A gazdasági válság mélypontját a csehszlovák ipar is maga mögött hagyta. Itt is mutatkoznak a depresszióba való átmenet első gyöngye jelei. Nem fér kétség ahhoz, hogy ez a depresszió több vonásában lényegesen eltér azoktól, amelyek a megelőző válságokat követték. Ez természetesen is. Hiszen maga a krízis sem volt a korábbi ciklikus válságokhoz hasonlítható. A páratlanul mély és hosszantartó mezőgazdasági válság mellett, a középrétegek tönkremenése, a gyarmati piacok teljes vagy részleges elvesztése tetézték. Nyilvánvaló, hogy ugyanezen körülmények a depressziót egészen felületessé teszik és egy újabb konjunkturába lendülését megakadályozzák. Az egész világon hatnak ezek a tényezők és Csehszlovákia sem képezhet kivételt. Abban is közös vonást mutat fel a csehszlovák és a többi országok depressziója, hogy erős szerepet játszik benne a fokozott fegyverkezés. A termelés terén a vas- és acélttermelés mutatja fel a legszámottevőbb javulást. A hadiiparnak jelentős részesedése a termelés feljavulásában sokaknál azt a hitet kelti, hogy az egész depresszió nem egyéb fegyverkezési konjunkturánál. Ez azonban nincs egészen így, mert bár pl. a nehézipar termelvényeinek jelentős része tényleg hadianyagokban rögzítődik meg és a kereskedelemben is a hadiipari nyersanyagok adják meg a hangot, kétségtelen, hogy a többi iparágak termelési és kereskedelmi adatai is depressziós tüneteket mutatnak fel, bár semmiesetre sem olyan mértékben, mint az előbbieket.

A nyersacél termelés, mely 1932-ben az 1913-as színvonal 55 százalékát tette csak ki és 1933-ban is csupán 2—3 százalékkal többet, ez év márciusában és áprilisában már 80 százalék körül mozgott. Igaz, hogy ez az 1929-es termelési számoknál még mindig alacsonyabb 50 százalékkal, mert a legutolsó konjunkturaév nyersacélttermelése 77 százalékkal hagyta maga mögött a háború előtti legmagasabb színvonalat. A többi iparágak termelése e mögött marad és éppen ez juttatja kifejezésre a depresszió ingatag voltát, meg a hirtelen visszaesési lehetőségeket.

A NARODNOHOSPODARSKY OBZOR legutolsó száma már megtorpanásról beszél. Ugyanezen forrásból megtudjuk azt is, hogy a márciusi és áprilisi magasabb külkereskedelmi forgalmat a vasipar veszteségeivel bonyolította le csak azért, hogy a piacokat egy jobb jövő reményében megtarthassa.

A külkereskedelem áprilisi és májusi adatai nagyon szembetűnően juttatják kifejezésre a lehetséges, sőt várható visszaeséseket. A cseh korona külföldi értécsökkentése után a márciusi export 25 százalékon felüli javulást mutatott. De áprilisban már csak az import emelkedett jelentéktelenül (571 millió ek.-ról 578 millióra), míg az export 633 millióról 552 millióra csökkent. Egyes iparágak terén a hanyatlás egyenesen katasztrófális. Így a cukoripar exportja áprilisban 1272 tonnát tett ki a megelőző év áprilisának 2044 tonna kivételével szemben.

A depresszióinak ingatagsága mellett további jellegzetessége az, hogy alig befolyásolja a munkapiacot. A munkanélküliség enyhülése jobbára idényjellegű, amennyiben nem egyenesen a segélyezésből és

így a statisztikából való kismémmizésre vezethető vissza. A népjóléti minisztérium kimutatása szerint a hivatalosan nyilvántartott munkanélküliek száma 1934 május végén 107.142-vel (14,7 százalékkal) volt alacsonyabb, mint 1933 ugyanezen időpontjában. A megelőző hónap végétől állítólag 84.851 munkanélküli helyezkedett el, ami az akkori összlétszám (704.336) 12 százalékát teszi ki. Ezek az adatok azonban nemcsak a hitelességet nélkülözik, hanem a valószínűséget is. Elég rámutatni arra, hogy egész Kárpátalján 2421 munkanélküli van nyilvántartva. Ezzel szemben tény az, hogy Ungvár és Munkács együttevőve ennél több munkanélkülit írt össze. Az egész országrészben a legmérsékeltébb számítás szerint is legalább 50.000 foglalkozás nélküli — nélkülöz. De még ezek az adatok is azt bizonyítják, hogy a termelés növekedését csak egészen kis mértékben követi a munkanélküliség csökkenése. A munkanélküli tömegek nem szivódnak fel ismét, hanem száz-ézerszámra maradnak a termelésen kívül. A megnövekedett termelés részben a munkaerő fokozott kihasználásának, részben pedig a túlórázás jegyében áll. 1934 áprilisában 16.703 munkanapot tett ki a túlórák száma, míg 1933 ugyanezen hónapjában csak 7148 munkanapot. Főlétszám megemlíteni, hogy ezek a számok az engedélyezett túlórázást tüntetik fel. A tényleges szám a többszöröse ennek.

Végül harmadik vonása a csehszlovák depresszióknak, hogy a fogyasztás esökkenését nem akasztotta meg. A legfontosabb cikkek fogyasztása tovább hanyatlik és ezzel a depresszió önmaga ássa meg a még élesebb válság újabb betörésének medrét.

Az összkép azt mutatja, hogy a válság mélypontjának túlhaladása egyezik a munkabérek nagyarányú leszállításával és a megélhetési lehetőségek szűkülésével. A depressziós jelenségek nemcsak nem esökkennek a kapitalizmus általános válságát, hanem a külső ellentétek fel-fokozásával, még ki is mélyítik azt. Maga a PRAVO LIDU, a szociáldemokrata párt központi lapja is kénytelen „japán” bérekről beszélni és leszögezni, hogy a munkabérek csehszlovákiai összátlagban már 1932-ben „úgy óra-, mint napszámbéreknél egész 40 százalékgig menő esést mutattak fel.” Ezt a munkafelügyelőség jelentéséből idézi és hozzáfűzi, hogy „a tavalyi (1933) béreink mérlege természetesen még rosszabb és hihetetlenebb képet mutat.” (Pr. L. 1934, 4. 17.) Éppen ezért a nagybankok a válság folyamán is jelentős nyereségeket mutattak ki. Így pl. a Szlovenszkon hangadó Légióbanka 1933-ban 5 millió 172.598 ek. 65 f. bevallott tiszta nyereséget ért el és 6 százalék osztalékot fizetett.

Érthető ilyen körülmények között, hogy a Párai Technokrata Társaság szereplése a külföldi hasonló kupaktanácsok példája nyomán üres éiránkozásban, intésekben meg figyelmeztetésekben merül ki. Május elseje alkalmából egy hatalmas kiáltványban akarták leszögezni álláspontjukat a gazdasági bajok megoldásával kapcsolatban. Ezt a kiáltványt, a saját jóelőre beharangozta. De hasztalan vártuk. Ugy lát-szik helyesebbnek tartották, ha az első fecské megjelenését nem veszik túlságosan komolyan. Ki akarják várni a javulás további jeleit.

Most a Nemzetközi Munkahivatal genfi tanácskozása alkalmából a 40 órás munkahéttel kapcsolatban szögezték le álláspontjukat. Alapjában helyeslik ennek bevezetését. Kedvező eredményt azonban csak akkor várnak tőle, „ha nem fogja tovább esökkeníteni a fogyasztást.” Külömben is a „gazdasági élet szanálásához az egész organizáció alapos megújítása szükséges”. Hogy milyen gyökeres újításokat javasolnak, azt csak hézagos kijelentésekből ismerjük. Ezek azonban azt mutatják, hogy alapjában véve nem tartogatnak egyebet raktáron, mint a többi polgári közgazdák és gazdasági politikusok. Csehszlovákiában

a kivétel „megszervezése“, gabonamonopólium és más jelszavak vannak napirenden. De ezek valamennyien autarkiai törekvéseket fednek, amelyek ellentmondanak egymásnak sőt egymást ki is zárják.

A csehszlovák technokrácia sem képes pozitív építésre. Napról-napra él. Az eseményeket regisztrálja fejszóvalva vagy helyeslően, bólogatva. A termelés szabályozása a termelési eszközök magántulajdonának kérdésén áll vagy bukik. A technokrácia pedig éppen annak a termelési rendnek talaján és azt igenlően keresi a bajok orvoslását, amely a gazdasági megrázkódtatásokat a természettörvények következetességével termeli ki, újra meg újra, magából.

(Pozsony)

K. K.

AZ ANTISZEMITIZMUS, A FAJVÉDELEM ÉS A STERILIZÁCIÓ KÉRDÉSE A FASISZTA ITÁLIÁBAN. Tudnivaló, hogy az olasz fasizmus sohasem volt antiszemita és az u. n. fajvédelem terén is sokkal mérsékeltebb álláspontot foglalt el, mint mondjuk, a mai német fasizmus. Az olasz fasizmus nem azért nem volt antiszemita, mintha zsidóbarát politikát akart volna folytatni (ezt főleg a magyar polgári-zsidó lapok akarnák elhíttetni publikumukkal azzal a magyon is átlátszó szándékkal, hogy kimutassák: zsidó is lehet jó fasiszta), hanem sok más, mélyebben fekvő ok miatt. Először is mert Olaszországban kevés a zsidó: az összlakosság alig egy ezrelékét teszik ki és ezek is csak egyes, főleg északolasz városokban laknak. (Torino, Milano, Padova, Venecia, Róma). Másodsorban pedig, mert a zsidóság egészen a legutóbbi időkig, a világ talán legfőképzetesebben asszimilált zsidóságát alkotta; ebben egész bizonyosan a magyar zsidókat is tulszámnyalták. Azonkívül az aránylag kisszámú olasz zsidóság olyan gazdasági és intellektuális tényezőjévé lett az országnak, hogy ma már nélkülözhetetlen. A zsidóság itt is, mint mindenütt, két szélsőséget jelentő főrétegre oszlik: a természetnél és helyzetnél fogva regresszív tökére, és a jobbra progresszív gondolkodású értelmiségekre. Mussolininek, természetesen, csak az előbbiekre van szüksége; így magyarázható, hogy a fasizmus vezéregyéniségei között sok a zsidó: ma is egy aktív miniszter és több fasiszta képviselő. Az intellektuális és jobbra baloldali zsidó elemekkel viszont sok baja volt a fasizmusnak. Az északolasz városok egyetemének tanárai között igen sok a zsidó és közülük sokan csak a végső erőszaknak engedve irták alá a két évvel ezelőtt rájuk kényszerített „hüségesküvet.“ A hüségnyilatkozat nyílt és bátor megtagadói nagy többsége szintén zsidó volt. Így nem lehet csodálkozni azon, hogy az utóbbi időkben az olasz fasiszta sajtóban egyre élesebb antiszemita hangok jelentkeznek. Kétségtelenül része van ebben a hitlerizmus hatásának is. De, ami váratlanul elmérgesítette a helyzetet, az a legutóbbi torinói forradalmi alakulat felfedezése volt, melynek tagjai majdnem mind zsidók. Ebben a sejtrendszéri szervezkedésben jobbra csak intellektuellek vettek részt: orvosok, diákok, egyetemi tanárok fiaj. Ennek az úgynevezett kapcsolat egymásután jelennek meg politikai, sőt irodalmi lapokban is antiszemita irányú cikkek és írások, melyek alig pár hónappal ezelőtt még elképzelhetetlenek lettek volna Itáliában. Ugyanakkor a napi-, de különösen az orvosi szaksajtóban bizonyosfokú elégedetlenség jelentkezik a külföldről bejött (főleg) zsidó orvostanhallgatókka! és orvosokkal szemben. Olaszországban eddig meglehetősen liberálisan kezelték az idegen származású és a numerus clausus elől menekülő diákok és orvosok ügyét; ismeretes, hogy egész Európában éppen Itália volt az egyetlen állam, mely idegen állampolgároknak is megengedte az orvosi gyakorlatot.

ha Itáliában végezték tanulmányaikat. Érthető viszont, hogy idővel a Magyarországból, Romániából, Lettországból, Litvániából és újabban Németországból beözönlő orvostanhallgatók és orvosok, akiknek nagy része Itáliában telepedett le, végül is az olasz orvosok tiltakozását váltották ki. Ma már Itáliában igyekeznek mindenképpen megnehezíteni az idegen származású orvosok elhelyezkedését részben úgy, hogy megreven elzárkóznak az olasz állampolgárság megadása elől, mely nélkül pedig senkisép pályázhatik kórházi, szanatóriumi stb. állásra; részben pedig az orvosi kamarákba és szindikátusokba való beiratkozás megnehezítésével, mely nélkül viszont a szabad orvosi gyakorlat sem lehetséges. Legújában már egy visszaható erejű törvényjavaslatról beszélnek, amely a már Itáliában gyakorló és a kamarákba felvett idegen származású orvosoktól is megvonná a szabad orvosi gyakorlat jogát. Itt is nyilvánvaló a hitlerizmus kölesönhatása. Egy orvosi lap már odáig megy, hogy követeli nemcsak az olasz egyetemekre jelentkező külföldi diákok állandó politikai ellenőrzését, de tekintettel arra, hogy (az illető orvosi lap szerint), Németországból bizonyosan sok orvos és orvostanhallgató fog a sterilizáció elől (!) Itáliába menekülni, követeli, hogy ezek kötelező orvosi vizsgálat alá vessenek, nem léven Itáliának érdeke „más országok hulladékait befogadni.“

Ez a durva hang egy orvosi lap részéről már csak azért is fejtűnő, mert a hivatalos olasz orvosi felfogás mindeztideig élesen szembehelyezkedett a németországi sterilizáció törekvésekkel és azokat szigoruan elítélte. A múlt év őszén a „Mentális Hygiene“ Rómában megtartott európai kongresszusán az olasz delegátusok, élükön a világhírű pszichopatológussal, Prof. S. De Sanctissal élesen kikeltek a sterilizációt hirdető német kiküldöttek ellen. A sterilizáció ellen felhozott érvek kizárólag tudományos vonatkozásúak voltak, kétségtelen azonban, hogy az olasz tudósokat az egyház ellenzése és Mussolininak inkább a mennyiségre, mint a minőségre törekvő népesedési politikájának szemelött tartása is befolyásolta. Az olaszok annak — a különben tudományos szempontból helyes — véleményüknek adtak kifejezést, hogy a sterilizáció a tudomány mai állása mellett már csak azért is teljesen elhibázott, sőt emberi szempontból kegyetlen, intézkedés, mert a betegségek örökölhetősége még egyáltalában nem megoldott problémája a mai tudománynak. Áll ez különösképpen éppen azokra a betegségekre, melyeknél a német törvény indikálnak tartja a sterilizálást, így egyes elmebetegeknél, mint pld. az epilepsziánál, a koreánál, de főleg a schizofréniánál, mely utóbbival kapcsolatban éppen a modern német pszichiátria mutatta ki nemcsak azt, hogy nem öröklött betegség, de magának a diagnózisnak sokszor jelentékeny nehézségeit is. A római elmekongresszus óta alig múlt el pár hónap és ime már Itáliában is lábrakaptak a hitleri fajelmélet divatos szólamaí. Ma még csak elszórt jelenségekkel állunk szemben, de sohasem lehet tudni hová érkezhetünk el. A fasizmus „állandó fejlődésben és forradalomban él“ és mint látjuk, szívesen tanul a külföldi „testvérpártoktól“ is...

(Róma)

(—a. —a.)

AZ ELÉGETETT NÉMET KÖNYVEK KÖNYVTÁRA. Több mint egy éve, hogy Németországban fellobogtak a könyvnyáglók, melyeken a felvilágosodás kora óta megjelent vezető irodalmi termékek jórészt elégették. Az egyik máglya előtt Göbbels miniszter tartotta az „ünnepi“ beszédet, amikor a könyvégetést „szimbolikus“ aktusnak nevezte. E „szimbolikus“ aktus óta Németországban több mint 3 ezer könyv forgalomba hozatalát tiltották meg, pár milliót pedig részben elégették,

részen pedig papírranyagát újból feldolgozták. 1933-ban a berlini könyvtárakból és népkönyvtárakból egvedül május folyamán (ahogy a berlini lapok diadalmasan jelentették) 10 ezer mázsa könyvet távolítottak el és semmisítették meg. A nemzeti-szocializmusnak ez az irdalom- és tudomány-elleni harca, nemcsak a mozgalom vezetőinek kispolgári fölműveltségéből következett. Erre a vandalizmusra „reálpolitikai” megfontolásból is kényszerültek. Nagyon jól tudják, hogy mozgalmuk csak úgy állhat fönn, ha a felvilágosítás helyett leplez, ha sükerül a valóság helyes ismeretét megakadályozni. Természetesen ez a „védekezés” nem ér semmit, mert hiszen Lessing történeti jelentősége nem szüntethető meg, Heine versei nem törölhetők ki azoknak az emlékezetéből, akik szeretik s a Hegel tanítvány Feuerbach nem sülyed a feledésbe azért, mert a könyveit elégetik. Marx elégetésével sem törlik ki tanait a világból, s hiába üldözik Einstein és a német professzorok százait, ezeknek a tudósoknak a munkakeredménye nem semmisíthető meg. Freudot sem intézik el azzal, hogy tűzbe vetik, s mind az élő és meghalt írók és tudósok, akiket a gyűlölet és a tűz lángjaival árasztanak el nem szűnnek meg lenni. Viszont téves volna azt hinni, hogy ezek a könyvégetések nem okoztak bizonyos, alig pótolható hiányokat. Tényleg a könyvek milliói égtek el s akadnak olyan írók és tudósok, akiknek a műve egyetlen-egy példányban sem található meg a mai Németországban. Érthető tehát ha a német emigrációnak egyik csoportja francia, angol és amerikai támogatással újabban egy olyan könyvtárat állított fel Párizsban, ahol azoknak a könyveknek egy eredeti példánya kerül megőrzésre, amelyeket Németországban elégettek. A könyvtár megnyitása 13 ezer „incunábulummal” alig pár hete történt. A könyvtár megszervezésének és felállításának munkájában a világ legjelentősebb írói és tudósai vettek részt, azzal a célkitűzéssel, hogy az utolsó 200 év intellektuális fejlődésének a Hitler-rendszer által üldözött eredményeit a fasizmus elleni harc szellemi fellelgyaráként egy helyre összegyűjtsék.

(Párizs)

Márk Viktor

A GYERMEKSZÍNHÁZ OROSZORSZÁGBAN. A színház az ifjúság nevelésében fontos szerepet játszik a mai Oroszországban. Nagy különbség ez a földkerekség egyéb országaival szemben, ahol az erkölcs és nevelés már nem hajtóereje és kizárólagos célja a színháznak. Schiller ama követelése, hogy a színház „erkölcsi nevelőintézet” legyen, Schiller korában talán még realizálható volt, valami nagy-lelkű herceg akadhatott, aki a színházból azt csinálhatott, amit akart, még „erkölcsi nevelőintézet” is, polgári értelemben. Ez a polgári erkölcs azonban azóta minden színházba „vonó” erejét elvesztette. Maga a közönség is érzi ennek a morálnak a hamisságát és ürességét. Viszont ahol a színház tökéletes vállalkozás s a publikum tetszését szolgálja, ott nem lehet szó semmiféle „magasabb” célokról. S ha itt-ott egy-egy színész nagy tehetsége egyik vagy másik szerepben nagy lelki hatással van a közönségre, mégsem képes már a polgári színház s az életvalóság közt hidat verni. Az élet kívül reked s a mindennapokba a színpadon keresztül nem vezet egyetlen út sem. A színház szórakozást áruló helyé vált, legfeljebb néha valami nem kötelező komolysággal és fájdalmas iróniával váltva föl a mulatságot, hogy a finomabb ízlésűek tetszését is megnyerje. Hogy ilyen feltételek közt lehetetlen egy komolyan értékelhető gyermekszínház típus kialakulása, az minden további nélkül világos. Elsősorban is — nem fizetődik ki; mert ami kifizetődik az legfeljebb pár vasárnap délelőtti vagy délutáni „gyer-

melőadás“, amiket jórészt másod- és harmad-rangú erők adnak elő szentimentális, hazug darabokkal. A valóban gyermekszínház két legfontosabb tényezője hiányzik itt: a pedagógikus-művészi cél s az erőteljes organizáció, mely az előbbi célt megvalósítja. Ez a két feltétel viszont kézenfekvő a mai orosz életrendszer következtében. Természetesen azért ott sem ment simán. Amikor 13—14 évvel ezelőtt megalakult a moszkvai gyermekszínház, a követendő út korántsem volt világos. Csak az volt világos, hogy annak a művészetnek, amit a gyermeknek nyújtanak, komolynak és valóságosnak kell lennie. S csak a szakadatlan munka derítette ki, hogy milyen sokrétű művészi lehetőségek nyílnak a kitűzött cél irányában.

A moszkvai gyermekszínházról részletes képet ad Natalie Satz, a moszkvai gyermekszínház alapítója és vezetője, könyvében, ahol behatóan megrajzolja a gyermekszínház fejlődését, problémáit, a munka tagolását, a pedagógiai eszközöket stb. A színház karakterét — amint a könyvből kiderül — nemcsak a darabok megválogatása, hanem előadása és rendezése adja meg, miután a művészi és technikai felépítés minden részlete a gyermekre van beállítva. A gyermekeknek játszanak a gyermekek szükséglete szerint s így a színház nélkülözhetetlen láncszem a gyermek és az élet között, aminek a segítségével a gyermek az élethez, az élet pedig a gyermekekhez közeledik.

Natalie Satz elmeséli könyvében, hogy miként tanulmányozzák a közönséget s hogy e tanulmány eredményét hogyan használják föl a színpadon. Az előadások alatt a színház külön e célra alkalmazott, pedagógiailag képzett munkatársai figyelik a gyermekeket s pontosan feljegyzik, hogy azok mikor nevetnek, milyen esetben ragadja őket el a cselekmény, a darab melyik helyén figyelnek feszülten a színre, mikor van idejük beszélgetni stb. A gyermekek e megnyilvánulásait azután bizonyos sémákba foglalják, amiket az értékük szerint csoportosítanak. Ezek a főljegyzések képezik az alapját a darabok átdolgozásának s a színészek játékanak. Jellemző, hogy a színház első éveiben kiforrott színészek, akik addig csak „felőttek“ előtt játszottak, játékmódoruk teljes megváltoztatására kényszerültek. Alapvető szabálya a színháznak, hogy nemcsak a színház pedagógusai állnak szakadatlan kapcsolatban a gyermekekkel, (a gyermekeket a színházba lépéskor pedagógusok fogadják, velük játszanak az előadás megkezdéséig és a szünetekben, gyakran a színházlátogatás alkalmából kifolyólag a pedagógusok és gyermekek közt levelezés alakul ki stb.), hanem a színészek is intenzíve kiveszik a részüket a gyermekek életéből a színházi előadás előtt és alatt. „A gyermekek előtti színjátszáshoz tudni kell a gyermekekkel játszani“ — állapítja meg S. Rosanow, a gyermekszínház első pedagógiai vezetője. (Közbevetőleg ez az az alapötlet, amelyből a gyermekdarab amaz egyik új formája keletkezett, amely nemcsak a színpadon, hanem a nézőtéren is játszik, a gyermekek részvételével.) De nemcsak a pedagógusok és színészek tartják a kapcsolatot a gyerekekkel, hanem a ruhatárosok, a jegyszedők, röviden az egész segédszemélyzet, akik valamennyien megtanulták a gyermekekkel való bánásmódot.

A színészi játék egyoldalúságainak elkerülésére a gyermekszínház színészei a legellentétesebb szerepkörökben lépnek fel. A színészeket állandó továbbképzéssel foglalkoztatják. Nincs köztük egy sem, aki ne tudna énekelni, táncolni, tornázni s a realiztikus felfogásban ugyanúgy dolgozni, mint a stílizálásban. Érdekes a színészek munkája már az új darabok betanulása alkalmával. Miután a darabot a színház elfogadta s a rendező az előadás alapvető eszméjét a színészekkel tiszt-

tázza, a darabot a színészek felolvassák a „gyermekbizottság“ előtt. (A „gyermekbizottság“ különböző iskolák, ifjúsági szervezetek stb. választott képviselőiből áll.) A színészek — felolvasás közben — megfigyelik, hogy a gyermekek hogyan reagálnak a cselekmény különböző fázisaira. Ezek a megfigyelések döntik el azután a cselekmény színpadi kialakítását. Igen sűrűn előfordul, hogy az előadásra kerülő darab olyan részletei is jelentősen módosulnak, amelyeknek az elfogadhatóságáról a színház vezetősége a legőszintebben meg volt győződve. Az előadott darabok képe így természetesen semmiben sem rokon az Európában szokásos gyermekdarabokéval. A darabok hősei nem oszlanak jókra és gonoszokra. Minden sematizáláshoz vezető primitívizálást nélkülöznek tartanak úgy pedagógiai, mint politikai szempontból. Korántsem közvetítenek azonban politikai jelszavakat, ahogy azt az európai olvasó általában feltételezi, mert a kérdéseket úgy állítják be, hogy a gyermekek lássák a problémát s ennek következtében tudatosan ejtsék meg a döntést. A gyermekszínházban is, mint minden szellemi nevelés esetében, a legnehezebb feladat a hatások helyes „adagolása“. Meg kell határozni a gyermekeknek, lelkileg azonban nem szabad túlságosan igénybe venni őket. A félelem motívumát pl. nem kell mellőzni, de exponálása után tüstént pozitív-aktivizáló megoldásban kell tovább vezetni. A színház — felfogásuk szerint — a gyermek művészi termelékenységét tartozik alakítani és felébreszteni. Ezért előadásai kiképzésében nagyon sokat vesz át a gyermekek művészi munkájából. A gyermekrajzok, gyermekelőadások bizonyos értelemben anyaga a színelőadásnak. Eredmény: az új tartalmakat a saját nyelvükön kapják meg a gyermekek. A rendező és a színész színpadát természetesen azoknak a gyermekeknek az életkora szerint alakítja ki, akikhez a darab szól. Időnként maguk a gyermekek rendezik a darabokat. — A darabok stílusa a legerőteljesebb realizmustól a legsztilizáltabb ballettekig terjed, mindig a darab és a publikum természete szerint. A gyakorlat azt igazolja, hogy a legkisebbek, a 6—8 évesek sokkal jobban szeretik a pantomimeket, a táncokat és a zenét, mint a szöveges előadásokat. Nagy sikerrel játszott pl. a moszkvai gyermekszínház egy erősen sztilizált tánc-pantomimet, (címe: Az én — kevés, de a mi — minden), amelyben a nagyobbak túlnyomóan a formális elemet, a kisebbek azonban a darab lényegét látták. A romantikus elemek is mindig átgondolt aktivizáló célokat szolgálnak. — A színdarabok témaköre természetesen nagy. A főtémák: a gyermek élete az iskolában, a közösségben; sok darab idegen országokban s a Szovjetunió nemzetiségi köztársaságaiban folyó élettel ismertetnek meg. Feldolgoznak népmeséket, a klasszikus költészet darabjait stb. A moszkvai gyermekszínház különben alapítása óta a múlt év végéig 400 előadást tartott, több mint 3 millió néző előtt. A Szovjetunióban az állandó gyermekszínházak száma 80, nem is beszélve a vándor gyermekszínház-társulatokról.

(Berlin)

Szeremley László

IDEALIZMUS, MATERIALIZMUS. Az idealista filozófiai rendszerek, a maguk spekulatív módján, a logika szabályainak segítségével mindig mindent megmagyaráztak, ám amikor az alkotás, a keletkezés problémájához értek, szükségszerűen megálltak valamí misztikum előtt, amit a maga érthetlenségében és tudománytalanságában hatalmi erővel fogadtak el. Az ilyen természetű filozófálás ellen tiltakozó materializmust az idealizmussal szövetkezett hatalom a történelem folyamán mindig elhallgattatta és száműzte. Száműzte a klasszikus Róma, ahol a római elme legsajátabb produktuma, a jogfilozófia csupán arra

szolgált, hogy az állami élet kiáltó ellenmondásait igazolja. Számuzte a kereszténység, amikor a materialista gondolkodás fonálát elvágta a dogmákkal, a rég múlt e mai „mithosz“-okhoz oly' hasonlatos képződményeivel. A görög materialista filozófia így került a föld alá. Az ó-görög természetbölcsölők, akik először fordultak el tudatosan a misztikus iránytól és alkották meg a valóság reális felfogását, a mágiyára kerültek. Hiába igazolta a történelem tanításainkat, a gondolat kiátkozott képviselői maradtak. A történelem örök színjátéka ez. A hatalom a homály fegyveres öre s amikor a fegyverek megvillannak, kiadzik a világosság. A materialista gondolkodás (letört) hanyatlása mindig a gondolat elalvásának kora. Athen után semmi sem produkál a gondolkodás területén Róma. A világot mindig a mithosz-ölő, valóság-hú materialisták viszik tovább. Descartes, Spinoza, Kant, Hegel kivétel nélkül az ősi materializmuson frissülnek fel. Persze közben a gondolat haladt. Sok a változás s a természettudományos materializmust Marx kiegészítette a dialektikával s teljessé tette azáltal, hogy a „mithosz“-t végleg leleplezte s a gondolatot alkalmassá tette a társadalom életmozgásának átvilágítására, hogy az ember a helyzetén változtathasson. Természetesen ez ellen a materializmus ellen az idealizmus hadba indult. Hisz a materializmus megmozgatta az emberiség jelentős többségét. Az idealizmus e reakciója, mint annyiszor a történelem folyamán, ismét a mithoszt állította szolgálatába. Rensi Giuseppe, racionalista-materialista olasz gondolkozó több értekezésében nem érti, hogy hogyan jöhetett létre a középkori keresztény miszticizmus olyan elmék után, mint Sokrates, Platon és Aristoteles, Rensi azért nem érti ezt, mert gondolkodásában figyelmen kívül hagyja a dolgok társadalmi összefüggését. Bármennyire materialista — materializmusa nem teljes: nem dialektikus. Már pedig csak e teljesség segítségével lehet a történelem jelenségeit magyarázni. Csak a teljesen kifejlett materialista gondolkodás magyarázza meg kétséget kizáróan a történelem összefüggéseit: nevezetesen a társadalmi berendezkedések igazságtalanságait, a jogok egyenlőtlenségét, a szabadság kiváltságosságát, amely negatívumoknak alapja és lényege mindig valami „mithosz“, valami nem létező dolog, aminek a leleplezőjét (az igazságok és összefüggések becsületes kimutatóját) számuzi a misztikát erőszakoló kor. Mint napjaink is, amikor a miszticizmust, az „új középkort“ igen erőszakolják. Sokan felszólalnak ellene. Még Ignótus sem hallgathat. Felszólalása azonban negatív, mert nem mutatja meg azt a kizárólagos utat, mely kizárja ezt a középkort azzal, hogy kivívja a tudás szabadságát, sőt egyenesen elősegíti az „új középkor“ felépítését, amikor minden bajok megoldására egy új politikai irányt, a „liberál-katholicizmus“-t kreál. (Magyar Hírlap, június 17.) Milyen egyszerű ennek a kreációnak az igazi értelmére utalni Ausztria és Olaszország példával. Mert ugyan milyen politikai irányt szolgál az Egyház ezekben az országokban? S általában milyen politikai irány felel meg az egyháznak. Nem egy regresszív, sőt a leg-erősebben regresszív, az az a fasizmus? Ignótus így, ugyanúgy, mint számos antifasista író, könyv, lap és folyóirat a fasizmust szolgálja ki minden megállapítható jóhiszeműség ellenére. Ama miszticizmus szolgálatában áll, amit legküzdenni vél, egyszerűen azért, mert tudása — nem materialista, nem dialektikus. Akárhogy nézzük: napjaink orientációja kétfelé szakadt. Egyik oldalon állnak a jövő elméi és azok hívei, a másik oldalon pedig a régmúlt és a mithosz. Az egyik oldalon napjaink legkiválóbb gondolkodói, tudósai, művészei s felelős és öntudatos tömegei, a másik oldalon a katedrák tulajdonosai, a művészet dilettánsai s a hatalom más szövetségesei. Kétségtelenül van még

(jelentős) réteg, amely láthatólag egyik oldalra sem tartozik. A szélsőségek u. n. ellenségei ezek, az arany közepút emberei. Tudósai, gondolkodói, valamint íróik még ma is liberálisoknak nevezik makukat, s azt is mondják magukról, hogy antifasiszták. Am miközben szídják a fasizmust és írnak ellene, nem veszik észre, hogy bizony ők nem ellenségei a fasizmusnak. Hiszen, hogy csak egy igen jellemző példát ragadjunk ki, Benedetto Croce — Nápolyban él, s folyóirata: a *La Critica* pontosan megjelenik, könyvei úgyszintén: nem kergette el Crocet a fasizmust, ahogy azt Szaesvay Gusztáv állítja a *Korunk* júniusi számában. A liberális, „antifasiszta“ Croce könyvei szabadon és zavartalanul jelennek meg a fasiszta Olaszországban. Ugyanígy Giuseppe Rensi, a racionalista és materialista könyvei és írásai is. Jellemző ezekre az arany középutasokra, hogy állandóan napjaink káoszáról, a zürzvarrá lett világról beszélnek, amelyből nem lehet tudni, mi vezet ki az emberiséget, talán egy rettenetes háború, vagy más. Természetesen a háború esküdt ellenségei ők s a pacifizmus zászlóvivői. Nem értik meg és felkiáltanak, mint Kóbor Tamás (Ujság, május 27.), hogy „igaz volna?“ hogy háborúra készül a nagyipar, mert jó üzletet akar csinálni, s már-már igazat ad a szocializmusnak is, mert az legalább akar valamit, ha áldozatokat követel is, de azokat egy felsőbb érdekekben hozza. És ha sikerül — mondja Kóbor — . . . akkor nem volt kár az áldozatokért, de ilyen alacsony célok érdekében, néhány „ember“ embertelen spekulációja miatt embereket feláldozni? Ez felháborítja. . . De a végén mégsem hiszi el, nem tudja elhinni, hogy igaz lehet. . . Lám így keletkezik ama bizonyos zavar, a káosz mítoszosa. Nem tudja mi, miért és hogyan áll; hirtelen ugyan átvillan agyában az igazság, de aztán mégis úgy győzi meg olvasóját, hogy nem kell az ilyesminek „bedőlni“, mert az ki van zárva, hogy kiváló és erkölcsös államférfiak ilyesmikre legyenek kaphatók. Így írják és építik a káosz mítoszt s segítik elő a napok miszticizmusának kifejlődését. Látszólag hadakoznak a mítoszok, a hitlerizmus, a fasizmus ellen, lényegében azonban csak a zavart, a káoszt növelik. A hatalom ezért kegyes velük szemben. Így van ez Itáliában és így van Németországban. Thomas Mann minden könyvét szabadon árulják és Hauptmann drámáit nyugodtan elő lehet adni.

Az arany közepút kifejezésben az aranyon van a hangsúly.

(Budapest)

Nemes Lajos

ÓCSKA GRAMOFONLEMEZEK

Az emberi sors kibírhatalansága Erről mármint az emberi sors kibírhatalanságáról A. Malraux regényével kapcsolatban eshetik szó. Ez az emberi méltósággal bőven telített írásmű az emberlaktá földrészeknek éppen azon a területén „játsozik“ le, ahol gazdasági híradások szerint a legelviselhetetlenebb a nyomor, ahol az európai értelemben vett erkölcsiség majdnem egyenlő a nullával, ahol egyáltalán minden megnyilvánulás akár nivó alatt, akár nivó fölött, de minden esetben az általunk általánosan ismert síkkal ellentétes irányban mozog. Nem egészen véletlen ez a jelenség, nem kizárólag lokális színezés és exotikus környezet sikertjelentő sánszaiert helyezte „történetét“ Kínába Malraux, hanem nyilvánvalóan éppen abból a megfontolásból kiindulva, hogy napjainkban kizárólag Európán kívül lehet emberi méltóságról szó, azon az Európán kívül, amely ugyan kitermelt hosszú és részünkre immár áldatlan élete alatt néhány követséremelő eszmét, kitermelte anélkül, hogy megvalósította volna, írott

malaszt maradt a kiteremtelt eszme és semmi egyéb. Európában is harcoltak az emberek, de ezeket az embereket nem éppen szépszerével vitték évszázadokon át a harcba, akik maguktól mentek, azok is a rab-szolgaságot és sohasem a szabadságot védelmezték. Hősi korszakai bőven voltak Európának, emberi korszakai alig egynéhányszor. Gondolkodóinak rögeszméik voltak és távolról sem hitük, művészeit ugyan-csak e hit helyett legfeljebb a rutin fűtötte, egyáltalán a vén rué jói-megérdemelt sorsára jutott Európa, kislányos anyák óvják tőle serdülő leánygyermeküket, Európa ma már csak fajtalanzkodásra képes, elveszítette régen abbéli képességét, hogy megtermékenyítsen. Sem gazdaságilag, sem erkölcsileg, sem biológiailag vezető eszméi és gazdasági berendezkedése nem állanak a kibírhatóság fokán. E sorok írója ezzel a megállapításával kétségtelenül elárulta magát. A vak is láthatja róla, hogy nem „lelkes“ ember. Lelkességét kutatásai, szemlélődései, az emberi értékekbe vetett, megcsalatozott hűbe, de leginkább személyes kontaktusa az étellel erőteljesen lelohasztották. Hovatovább egyetlen egy képessége marad meg csak saját szégyenére, az a képesség, amely pillanatok alatt apercipiálja, ha nem is a történelmi analógiákat, (mert ilyeneket materialista létére nem ismer,) de az analógiákat, amelyek tárgyak és emberek, sorsok és viszonyok között letagadhatatlanul fennállanak. Vannak korok, amelyekben hinni nem lehet, csak unyorítóan utálkozni megnyilvánulásain. Ilyen kor a miénk. Fémjelzett hitek legfeljebb még csak érdekes kuriózumok, már a matematikai tételek is lassanként hitelüket veszítik. Viszont letagadhatatlan, hogy nagy építések előtt rombolni kénytelen az emberiség. A rombolók előtt mesterségüknél fogva a gondolkodók járnak, jó példát mutatva hadvezéreknek és hivatásos világfelforgatóknak. Sajnos azonban, hogy a hadvezérek képességei nagyon is harmadrendűek, az ő világfelforgatásuk veszedelmesen hasonlít ahhoz, amikor a palacsintát megforgatja az ember, legfeljebb csak a sületlen oldalát sikerül nekik közelebb hozni a tűzhöz, amelyen minden elég, vagy megpörkölődik. Nos tehát, korunk életét emberi méltóság birtokában kibírni egyszerűen lehetetlenség. Csak lázadni lehet ellene, vagy narkotizálni magunkat, komolyan és erkölcsösen, vagy komolytalanul és léhán. Rendszert csinálni a narkózisból, a tiszta meggondoltság alapján, természetesen csak mány frivolitás nélkül. Társadalmunkban minden egyébtől függetlenül már már az egyszerű és pusztá emberi állapot is kibírhatatlan. Hovatovább szükségtelen túlzás lesz sulyosítani a pusztá emberi állapot kibírhatatlanságát olyan „másod“, vagy „harmadrendű“ körülménnyel, hogy nyomorban él-e még ráadásul az ember, vagy sántán, vakon, vérbajjal megfertőzve, rákkal, vagy gyomorfekélyvel. A látható és láthatatlan erők hamarosan olyannyira ránknehezednek, hogy a gazdasági helyzetek kibírhatatlansága el fog törpülni a neurózis azon foka előtt, amelybe kivétel nélkül mindnyájan belejutunk. Meglepő fordulatokkal teli életünk máris több, mint grandginyolszerű. A katalizma oly foka felé közeledünk, amelyben jó, rossz, becses és becstelen, tiszta ember és kalandor egyaránt elpusztul. Emberi életet élni egyenlő lesz a szenvedéssel és kibírni azt a szenvedéssel és megaláztatással teli emberi életet, a — becselenséggel. Ritkaságánál fogva éppen ezért kezdjük többre becsülni az emberiséget a hősiességnél. A hősiesség ugyanis távol sem normális emberi állapot. Boldog korszakokban a hősöket épp úgy agyonverik, mint a boldogtalan korokban kigunyolják a gyávákat. Egészében véve kétségtelen, hogy éppen ez a kibírhatatlanság maga az emberi sors. Malraux kitűnő szeme tévedhetetlenül meglátta ezt és hogy az emberi sorsról, mint kibírhatatlanról számolt be dolgo-

zatában, abban sem tévedett. Mi, szemét íróársai Malrauxnak, akik mostoha körülményeink folytán nem vagyunk abban a helyzetben, hogy szavunkat felemeljük, szintén részesei vagyunk ennek az emberi sorsnak. Gágogásunk és következetesen a dolgok mellé való beszélésünk ha nem is gyanús, de módfelett megalázó. Boldog Malraux, akinek a dolgok érthető kimondására alkalma nyílt. Kétségbeejtő csak az, hogy az írónak tiszta szava érvész a demagógok teliszájú, ocsmány piaci lár-májában.

A hóhér is ember Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy hóhér. Kis, vidéki városunk hóhéra volt, vidéki városkánk megengedhette magának napjainkban, talán ha meggondoljuk, nem is szóvátehető luxust, hogy saját hóhért tartott. E kies fészekben végezte becsületes hóhéri mesterségét, békés egyetértésben akasztandókkal és kerékbetörendőkkel, mindaddig, míg bizonyos bűncselekményekért föllöttes bíróságokkal meg nem gyült a baja. Hogy egy hóhért bűncselekmények elkövetésével vádoljanak napjainkban, valóban nem mindennapi dolog. A hóhért ennek dacára is vádolták, mégpedig magánlak-sértéssel és személyes szabadság megsértésével. Erre alapot a hóhérnak azon ténykedése adott, hogy saját házának egyik lakóját a ház udvarára bezárta, butorait pedig bérelt lakásából sajátkezűleg kidobálta. Bizonyos értelemben ítéletet hajtott e hóhér végre, saját ítéletét saját meggyőződése szerint, feltételezhető, ha mesterségét vesszük alapul, nem is minden jogi alap és erkölcsi, még hozzá magas erkölcsi szempontok nélkül. Tárgyalása során kiderült, hogy büntetett előéletű, hogy hóhérnak annakidején is alkalmazták, nyilván annak tulajdonítható, hogy ügyesen kezelte az akasztófát, a bárdot, a csonttörő kereket és budlibeszkát, muzikális kifejezéssel, hogy éljek, kitűnően játszott minden számbavehető hangszeren. Mármár úgy állt a dolog, hogy a hóhér is akasztófára kerül, természetesen szimbolikusan értve ezt, mert szerencsére nem olyan idöket élünk, amikor is nyársbahuznak valakit csak azért, mert lakóját egy ketreche bezárja, butorait pedig kidobálja az udvarra. A hóhér mármár az akasztófa alatt állt, amikor is, mint rossz rémregényekben, utolsó pillanatban mentőangyal érkezett, ismét szokatlan fordulat, magának az ügyészségnek a személyében. Az ügyészség ugyanis e lélekzetfojtó utolsó pillanatban arra az álláspontra helyezkedett, hogy méltánytalan dolog lenne a bűncselekményekkel vádolt hóhért állásától megfosztani, miután két és fél évtizeden keresztül mesterségét becsületesen végezte és egyébként is kifogástalanul viselkedett. Tekintve, hogy egy ilyen esetben ellenvéleménynek helye nincs, megjegyzéseinket kizárólag kettőre redukáljuk. 1. A pótolhatatlan munkaerő elmélete. Ez a feltevés számításunk szerint majdnem elesik, emlékezünk ugyanis rá, hogy annakidején, az országos hóhérválasztáson nem kevesebben, mint 126-an jelentkeztek ezen állásra, közöttük hatan nők, pár tucatan intellektuálisok, stb. Nem jöhet számításba tehát, hogy fáradtságos kutatás után, amennyiben is elbocsájtják állásából, nem találták volna meg méltó utódját. Nem, a halálraítélteknek nem lett volna tejeles napjuk! Vértó szívvel hát, és leküzdve eredendő emberi, baljós ítéletünket és álláspontunkat minden lehető ügyészégi szemponttal szemben, ezáltal az ügyészségnek adunk igazat. Tehát: 2. Valóban igaz, hogy méltánytalan lett volna állásától megfosztani bűncselekményekkel vádolt hóhért, mert való igaz, hogy társadalmunk szempontjából nemcsak két és fél évtizeden át, de jelzett utolsó esetben is kifogástalanul viselkedett. Megbízható hivatalnokhoz illően legjobb képességei szerint akasztott, törő kerékbe, nyuzott két és fél évtizeden

át, effektív végrehajtásában az írott ítéletnek nem tanúsított negligenciát, legalább oly lelkiismeretesen hajtotta végre az ítéletet, mint ahogy egy másik hivatalnok meghozta és leírta azt. Közben nyilvánvalóan a társadalom erkölcesi szerint élt, még abban az esetben is, ha közben házat gyújtogatott, lilomot tiport, csalt, lopott, betörte lakója ajtaját és az udvarra hányta annak szerény butorait. A szó legszorosabb értelmében „kifogástalanul viselkedett“. Hogy két és fél évtizeden át pontosan tudta végezni szentimentalizmustól mentes mesterességét, nem mindennapi lelkierőt sejtet. Biztosra vehető, hogy mélységesen megvetette bécsi kollégáit. Rekkenő nyarakon üdülni ment, ünnepeken be-betért a hús templomba és jeles ünnepeken nyilvánvalóan könnyített is a lelkén. Hogy néha-néha, az ellene, most már világosan látható, gonoszul felhozott vádak szerint türelmét elveszítette, magától érthető dolog. Az igazságszolgáltatás európai módszereiből valami reá is ragadt. Józan ésszel senki sem kívánhatja, hogy egy hóhér legyen angyal. Elvégre a hóhér is ember.

(Budapest)

Reményik Zsigmond

VILÁGPOLITIKAI PROBLÉMÁK

A HITLERIZMUS HELYZETE

Mi történt és mi történik most Németországban? Tizenhét hónappal ezelőtt Berlinben, a Kaiserhof szálloda előtt tízezres tömegek ujongának és követelik a hatalmat Hitlernek. — Míg a tömeg az uccán ujong, Hitler idegfelesztő tárgyalásokat folytat a nagyipar, a nagybirtok és a birodalmi elnök képviselőivel. Kemény alkú után sikerül a meggyezés. Hitler megígéri nekik mindent. Korlátlan uralmat — gyárak, földek és emberek felett s a „novemberi gonosztevők“ által hozott szociális intézmények fokozatos leépítését. Mindent megígért viszont a német tömegeknek is. Munkát, a bérnívó növelését, a nagyüzemek szocializálását, az árdrágító áruháztrösztök megszüntetését, földosztást, a finánctóke megrendszabályozását, a kamatszolgaság megszüntetését, szociális jóléteket... Mindent, ami az ellenkezője mindannak, amit azoknak ígért, akik a hatalomba emeltek. Így „győzött“ és így született meg a „Harmadik Birodalom.“ Az ígéretekben ennyire eladósodott Hitlernél uralomra jutása után csakhamar sorra jelentkeztek a hitelezők. A nagyipar bérleszállítást, a szociális terhek leépítését, hadiipari munkát követelt. Az eladósodott junkerek állami szubvenciót, a finánctóke magasabb kamatot s a parasztok szabad végrehajtását. A munkanélküliek munkát, a munkábanlevők béremelését, a parasztok földosztását... Ekkor derült ki, hogy nem lehet jobbra is meg balra is eleget tenni, csak jobbra. Ez a helyzet már hónapok óta világos a tömegek előtt. Béremelés helyett bérleszállítás, földosztás helyett adósság-végrehajtás, a nagyipari tőke megrendszabályozása helyett a még kiméletlenebb trösztképződés, munkaalakalom helyett kényszermunka, béke helyett háborús készülődés... A bomlás már hónapokkal ezelőtt megindult. A hitleri szociális programnak „bedőlt“ kispolgárság, s a program megvalósítására komolyan törekvő munkástömeg már hónapok óta nyugtalan, követeli a „nemzeti-szocialista győzelemből“ a szocializmust. S Hitler újból engedelmessé válik — megbizónak: kiirtja azt a vezető réteget, amely egy komoly tömegmegmozdulás esetén a saját csapatait ellene vezetheti. Utolsó erejét, párhadseregét is kiszolgáltatja megbizónak s ezzel hitlerizmusát végleg és visszavonhatatlanul feladja. Alábbi cikk, amely még a niebelungi vérmű előtt készült röviden próbálja átvilágítani a június 30-a körüli eseményeket kitermelő német helyzetet.

*

Hitler kormányrajutása alkalmával a híressé vált „négyéves terv“

ében a következő három programpontra állította fel:

1. A parasztság megmenekése az egész német nemzeti élelmezés, a nemzeti életalap fenntartása érdekében, „Németország paraszt-ország marad, vagy elpusztul“ jelszóra.
2. Munkateremtés a munkanélkülieknek.
3. Harc az infláció veszélye ellen, amely már Papen—Schleicher idejében fenyegetett.

A hitlerizmus első szakasza A nemzeti-szocializmus uralomrajutásának első szakaszában lázasan hozzájárított a befolyása kihasználásához a munkáspártokban, s az államapparátus megerősítéséhez. A Birodalom tagállamait az önállóság utolsó maradványaitól is megfosztotta; feloszlatta az összes politikai pártokat. Ez volt a hirdett „gleichschaltolás“ ideje. Ebben az időben a nemzeti szocializmus demagógiája már vesztett hevességéből, intézkedéseinek finanszírozása karakterét azonban még sikerült eltussolni. A parasztságnak tett ígéretét a földosztásról s a kamatszolgátság megszüntetéséről ugyan nem tartotta be, de a falusi tartozásokra kihirdetett moratóriummal és „autarkia-politikával“, amely a mezőgazdasági termékek árának mesterséges emeléséből állt, a parasztságot elkábította. Ezekkel az intézkedésekkel igyekezett elhitetni, hogy Németország egyetlen, egységes, a nemzet alapját képező „falu családból“ áll.

Az első idők általános depresszióját, mely a német munkásságot is teljes lethargiába sodorta, arra használta fel, hogy a munkásság hatalmas szakszervezeti apparátusát hatalmába kerítette. Az első május elsejét a nemzeti szocialisták, mint a „nemzeti munka ünnepét“ ülték meg és nemcsak a párt vezeterei, de a megszüntetett belföldi, sőt külföldi polgári pártok is annak az illúzióknak adták át magukat, hogy a hitlerizmusnak sikerült az egész munkásosztályt meghódítani.

A külpolitikában a hitlerizmus e szakasza Németország teljes izolálásához vezetett. A szomszéd államok visszariadtak a német nemzeti szocializmus agresszív viharától. Franciaország és Lengyelország komolyan mérlegelték egy preventív háború lehetőségét. A külföld magatartása viszont csak újabb tápot adott a hitlerizmus sovíniszta jelszavainak.

A hitlerizmus második szakasza Már 1933 nyarán a tömegek szemében derengeni kezdett, hogy a nemzeti szocializmus kizárólag a monopoltőke érdekeit szolgálja. A kartellképződés az állam támogatása mellett hihetetlen méreteket öltött. Az állami acélművek pl. az állam részesedését a negyedére szállították le, ugyanakkor Thyssen részesedése 13—25, a rajnai acélművek 11—12, Otto Wolf 9 és a hollandiai tőkecsoport része 6 százalékkal emelkedett. A német gazdaság fölötti parancsnokságot egy maroknyi tőkés csoport veszi át. A politikai „gleichschaltolás“ után bekövetkezett a gazdasági is.

A munkaadó tőkésék az üzemek, az „egységes üzemcsalád“ vezetőivé válnak s ezzel a hitlerizmus megvalósítja a német munkaadók legvérmesebb vágyát: „urak a saját portájukon“. A hitlerizmus a munkaadói érdekek sérelme nélkül. Viszont még ez a részleges munka-teremtés is valójában a háború előkészítését, bérleszállítást, a rövidített munkahét bevezetését, a szociális biztosítás leépítését, kényszer-munkát, stb. jelent, miközben a nagyipar és a nagy agráriusok nyílt állami szubvenciót élveznek, a „munkanélküliség elleni hadjárat“ címén. Keletporoszországban pl. ahol a hitlerizmus a munkanélküliség

teljes liquidálásával kérédik 1933 őszén 3 millió márka szubvenciót oszt szét a nagyiparnak és az agráriusoknak.

Az új munkatörvény Az új munkatörvény megszünteti a nemzeti-szocialista szakszervezeteket is s az üzemet kazárnnyákká változtatja át, s módot nyújt újabb béresökkenések eszközlésére. Még a hivatalos statisztika is, amely 15 hónap alatt 3 millió munkanélküli munkába állításával dicsekedik, megállapítja, hogy a munkabérek összege semmivel sem emelkedett a régi munkáslétszám-mal szemben, sőt sok helyen még csökkent. A Krupp művek pl. 1933-ra 7762 főnyi munkáslétszám emelkedést mutatnak ki, ezzel szemben a kifizetett évi munkabér összege 69.6 millióról 67.9 millióra esett. Az IG vegyeszeti tröszt 35 százalékos munkáslétszám emelkedésével szemben a munkabér csak 11.2 százalékot emelkedik. Közben a munkaadók emlékirataikkal állandóan ostromolják a kormányt, s a nemzeti szocialista munkásfronttá átalakult régi szakszervezetek „forradalmi demagógiája” miatt panaszkodnak. Az egyik hadfelszerelési üzem a következőket írja: „A nemzeti szocializmus ama törekvése, hogy az osztályellen-tételeket megszüntesse, csak jámbor óhaj. A sztrájktilalom által ugyan megszüntek a harc külső megnyilvánulásai, de nem szűntek meg az ellődézöi. Állapjában véve semmisen változott.” Érthető ha ilyen körülmények közt a munkaadók étvágya napról-napra nő. A munkaadók legvérmesebb álmaitt a német gazdaság egyik jelentös alakja így fejezte ki: „A német gazdaság helyzete nagyon súlyos. A munkaterem-tési program nem valósítható meg, így ahogy a kormány tervezi. Előbb vagy utóbb ismét bérleszállításhoz kell folyamodni. Bármilyen komikusan hangzik is; nagyon sok dologban legalább 200 évvel kell vissza mennünk. Élelégényeit mindenkinek a legszűsöbök fokra kell leszállítani.” Amint látható a munkaadók élesen kritizálják a „munka-front” vezéreinek demagógiáját, akik a munkás tömegek megtartása érdekében kénytelenek a munkaadók bérleszállítási törekvéseivel szem-behelyezkedni. Jellemző a helyzetre, hogy a munkaadók közbelépése folytán a berlini munkáfront vezérét, Engelt eltávolították állásából, mert ő volt a meghatározottabb megttestesítöje a régi munkabértarifa rendszernek.

A falu helyzete Noha Hitler még mindig a parasztság döntö jelentöségéről beszél, az egységes „falucsalád” álma már régés rég elrepült. A moratórium még nem járt be, de az állam a lejárt tartozások behajtására már kiküldte végrehajtóit.

A parasztagdaság kategóriájába csak a 7 hektáron felüli birtokok tartoznak, amelyek a legújabb örökösödési törvény szerint nem oszthatók fel. Ilyenformán ezek a kisbirtokok csak egy örökösnek adhatók át. Ez a körülmény súlyos civódásokra ad alkalmat a paraszt családokon belül és nagymértékben növeli a földnélküliek számát. Még jobban növeli az elégedetlenséget s a falu és város közti ellentétet, hogy a kormány 200.000 munkanélkülit szabadított rá a mezögazdaságra, ahol ezek, mint „kisegítök” fukar koszt mellett napi 35 pfennig bérért dolgoznak. Az egységes „falucsalád” helyett a falu osztálytagozódásának kiéleledése következett be.

A gazdasági helyzet Ilyen körülmények közt, gyarmatok és monopoli-piacok nélkül, a szomszédok gazdasági blokád-jával körülzárva, pénz- és valutaforrásai összezsugorodásával Németország már az év elején súlyos válságba került.

Németország kereskedelmi mérlege 1928 óta az idén passzív először, mielőtt a Németországgal versenyben álló többi államok kereskedelmi mérlege 1934-ben javult. A bérek leszállítása és a tömegek életmivójának csökkenése a belső piac további összezsugorodására vezetett. Azok a nyersanyagok, amelyekre a német nagyiparnak szüksége van az elmúlt évben újból megdrágultak. Ez a valutahiány következtében újabb nehézségek forrása.

A nyersanyag behozatali korlátozása vagy épp teljes betiltása az egész munkateremtési programot kérdésessé teszi, s a munkanélküliség újabb hullámát idézi elő. S a hitlerizmus mégis kénytelen ehhez az eszközhöz folyamodni. A textil-nyersanyag és a vörösréz importjára a valuta kiuntalást már is beszüntette s az egész valutaszükségletet egyharmadára szorította. Az arany és valuta fedezet hivatalos megállapítás szerint július elején a pénzforgalomnak mindössze 2,75 százalékát teszi.

Az infláció az ajtón kopogtat. S emellett a hitlerizmus még egyetlen fillér jóvátételt sem fizetett. Németország tartozása a font és dollár esése következtében 4 és félmilliárdra csökkent. Óriási mértékben csökkentek a szociális biztosítás kiadásai is. Mindezek ellenére a birodalmi költségvetés az államháztartás további megterhelését irányozza elő, elsősorban katonai célokra. A hadügyminisztérium budgetjét 220, a légügyi minisztériumét 132 millió márkával emelik, ezenkívül 250 millióba kerülnek a rohamosztagok és 190 millióba az „önkéntes munkaszolgálat”. A költségvetés e tételei folytán a kereskedelem és a valuta válsága még inkább fokozódik.

Belső ellentétek A polgárság egyes csoportjai közt mindinkább súlyosbodó ellentétek merülnek fel s ezek az ellentétek az ipar és a mezőgazdaság, az export- és import-tőke, a monopolisták és a nem monopolisták, az adósok és a hitelezők közt mind jobban kiélesednek. A hitlerizmus egy éven át folyton arról beszélt, hogy sikerült a német pénzegységet az inflációtól megmenteni. Most már hangzanak el olyan beszédek is, amelyek a kisebb mérvű infláció lehetőségére utalnak. Hitler maga mondta legutóbb: „Egy olyan inflációt, mint amilyen 1923-ban volt sohasem fogunk megengedni.” A gazdasági teoretikusok viszont ideológiailag próbálják az infláció hasznosságát megokolni, amikor azt mondják, hogy: „a devalvációt nem akarjuk egyik, vagy másik réteg ellen, sem egyik vagy másik réteg érdekében alkalmazni, hanem a krízis elleni közös harc eszközéül az összes rétegek érdekében.”

A banktőke persze ellenzi az inflációt. A birodalmi bank kormányzója, Schacht nyíltan azokra a nemzeti szocialista argumentumokra hivatkozva lép fel az infláció ellen, amelyek eddig az infláció ellen szólltak. Schacht különben a hitelezőkkel való megegyezés alapján nyersanyag vásárlásra hitelt próbál szerezni. A szigorú devizakorlátozó intézkedésekkel és behozatali korlátozásokkal viszont a devizanehezéseket akarja áthidalni. Közben beszélnek Schacht távozásáról is.

A jelek szerint az infláció elkerülhetetlen s ez az infláció Németország számára sokkal súlyosabb következményeket hoz, mint Amerikában, vagy Angliában, nem is beszélve az infláció beláthatatlan politikai következményeiről.

Nyugtalanág, elégedetlenség Németország mai helyzetét az általánossá váló nyugtalanág és elégedetlenség jellemzi. Persze ez még nem jelentkezik nyílt formában, hisz politikai pár-

tiok hiányában nyílt tömegmozgalom nem léphet fel. Am a folyton fokozódó gazdasági nehézségek következtében az elégedetlenség egészen gyors tempót vehet. Ez a magyarázata amiért a kormány, noha inflációt készít elő, mégis fél az infláció alkalmazásától. Ez az oka amiért a hitlerista vezérkar oly széles rohamot intéz a „kritizálók” ellen. Viszont már maga Göbbels sem tudja eltitkolni a tömegek előtt, hogy félrevezették őket: „Meg kell legyen a bátorságunk, hogy ideáljainkat romantikamentessé tegyük, mert minél távolabb vagyunk az ideáloktól, annál hajlandóbbak vagyunk romantikus köntösbe öltöztetni s minél közelebb járunk az ideáljainkhoz, annál kevésbé romantikusok lesznek.” Nyílt felhívás ez a német fasizmus átesoportosítására egy keskenyebb, de biztosabb tömegbázisra.

A német fasizmus 15 hónap alatt elérkezett első végzetes gazdasági és politikai válságához.

(Berlín)

(V. F.)

S Z E M L E

D. H. LAWRENCE ÉS A TOLLAS KIGYÓ

Lawrence Tollas Kigyója néhány évvel ezelőtt már megjelent, de nem keltett különösebb feltűnést. Közben azonban sok minden történt, ami az író nevének csengését megváltoztatta és a könyv újra forgalomba hozatalát aktuálissá tette. Többek között Lawrence meghalt és ezzel sikerült ellenfeleit kissé szelidebb belátásra hangoztatnia. Ezenkívül kitűnő szószólóra akadt: Huxley-re s tudjuk, hogy egy jónevű és értelmes esztéta-kritikus mennyire hozzájárulhat valamely író halhatatlanná tételéhez. Lawrence divatos íróvá lett, akit illik ismerni. Posthumus sikerében nagy szerepe volt újabb társadalmi és politikai viszonyainknak is. Ezekre a viszonyokra nézve a legjellemzőbb a kispolgárság fészkelődése és vágyakozása valami sajátos osztálytudat, a „harmadik út” után. Majdnem minden országban felléptek egyéniségek, akik a nagypolgári és szocialista megoldások ellen és mellett harmadik lehetőséget csillogtattak meg, az állapotok megváltoztatásának „új”, „magasabbrendű” módszerét. E módszerek elvontsága és irracionális homályos mőgiött legtöbbször a be nem vallott kispolgári és felemás osztályérdek húzódott meg, mely megoldásait a történelem fejlődési irányával ellentétes, reakciós, vagy a legjobb esetben a valóságtól teljesen elvonatkoztatott, de a gyakorlatban a nagypolgárság érdekeit szolgáló utópikus rendszerekben kénytelen keresni. Azok a kényesebb és műveltebb lelkiismeretek, akik a fasizmus gyakorlatától visszariadnak, a fasizmus e „nemesített”, finomabb visszatükrözésében találhatják meg lelki békességüket. Németországban például Klages és Stefan George volt a szellem legjellemzőbb képviselője. Differenciált, bonyolult társadalmunkban a narkotikumok területén is talápos munkamegosztás uralkodik. Aki nem iszik bort, az templomba járhat és a tömjénfüstöt szívhatja tüdejébe. Aki a tömjénfüst iránt ellenszenvvel viselkedik, azt nyitva várja a theozófikus és egyéb szekták kapuja. Vegetáriánus lehet, vagy buddhista. És végül az ugynevezett elit belemerül-

het George hetedik körének, vagy Lawrence szexuális víziójának rejtelmeibe és attól várhatja a világ ujjaszületését. Az utak változatosak. E társadalmi szükséglet mellett egyéb ok is közreműködött Lawrence divatossá válásában. S ez regényeinek nemi atmoszférája. Nem mintha pornográfikus író volna. Ő a nemiséget halálosan komolyan vette. Hanem olvasóközönsége „pornológ” és a nemi intimitások nyílt megírásában nem éppen természetes gyönyörforrásra vélt bukkanni. S legvégül talán az is közre játszott Lawrence népszerűségében, hogy érdekes, komoly, nagy ember volt, bonyolult és meghasonlott, modern személyiség, aki elszántan elemezte önmagát és élményeit, nem leplezett semmit; s így tévedéseiben is tiszteletreméltó, mert becsületes.

A Tollas Kigyó színhelye Mexikó és főhőse, Kate negyvenéves ír asszony, aki két házasság után megunva a vén Európát a vulkánikus és sötét, forradalmas országba utazik. Nem azért, hogy Mexikót megismerje és tanulmányozza, hanem hogy belkénének kínzó ürességét valami új szenzációval töltsse meg. A regény legelején egy bikaviadalt néz meg utitársaival, akik szocialisták. Kate arisztokrata lélek, unodorodik a förtelmes színjátéktól. A két szocialista, mint szocialista — Lawrence beállítása szerint — nem undorodhatik, mert ők a tömeg emberei és mindennel, amit a tömeg tesz rokonszenvenzőik kell. Kate finom lelke elfordul ettől a csöcseléktől. Külvárosi kutyák. Sötétarcu agitátorok. Ez az istenadta nép. Az író igazolja magát: Kate nem snob. De ami igaz, az igaz. A regény élettő lendülete az első oldalaktól kezdve a harc a szocializmus, a nép ellen. Ez a harc azonban nem elvi. Kate unja a szocializmust, undorodik tőle, nem tartja élettől teljes valaminek, csak automatikus, felületi jelenségnek. Állásfoglalása érzelmi. A csöcselék aljas, mert a zene után kiáltozik. Mert a tribün közönsége egymás kalapját lekapja és dobálózik vele. A szocialista Owen, mint szocialista érdeklődve nézi az egészet. Mint amerikai kíváncsi a szenzációra, akárcsak az uccai balesetekre, mert „ez az élet”. Mint „legbelsőbb én” — ő is utálja az egészet és — leveszi kalapját, hogy elj ne vehessék tőle. Ezeket a jelentéktelennek látszó mozzanatokot Lawrence kihangsúlyozza, kétségtelenül azért, mert személyes élményeit alkotják, melyek központi kérdéseivel összefüggésben állnak. Ez a fölényes, arisztokratikus magatartás a tömeggel szemben végigvonul az egész regényen. „A világ rengeteg emberből és néhány egyéniségből van összerakva.” (52. o.) Mexikó átalakulását „szociális komédiának” nevezi. Ugyanakkor azonban Kate undorodik a bürokratától, aki a „szociális komédiát” annyira leegyszerűsíti, hogy a szocializmust a szabad bűnözéssel azonosítja. Ugyanakkor észreveszi, hogy a peonok napszáma 20—30 cent. Észreveszi a tábornokot, aki Pullmann kocsiiban utazik és luxusban fürdik és felháborodik ezen. „Dehát így törődtek a néppel Mexikóban épp úgy, mint másutt. Néhány ügyes ember kikecmereg a piszokból s azután már csak magával törődik.” (49. o.)

A munkások és parasztok ábrázolásába sokhelyütt meleg és szenvedélyes rokonszenv vegyül. Felmerül a kérdés, melyik az igazi Lawrence? Mi az ő igazi véleménye és álláspontja? S a regény kimenetelére még bonyolultabbá teszi a kérdést, Kate belekeveredik egy társaságba, amely furcsa keveredése a mexikói jellegű „nemzeti szocializmusnak” a régi azték vallással és dionysosi nemi kultusszal. A végén felesége lesz az egyik „fűhrexnek”, illetve istenembernek és értelmét belekényszeríti a furcsa rítus szolgálatába.

Lawrence regényének és egyben egyéniségének kulcsa származása és osztályhelyzete. Ebből következik lényének legalapvetőbb konfliktusa, meghasonlása, önmagának való ellenmondása. Ami más írónál

hátér, távolinak látszó létfeltétel és meghatározó ok — az nála központi tény és lényeg. Lawrence proletárszármazású, apja eastwoodi bányász. Anyja azonban polgárlány, polgári életfelfogással és ambíciókkal, aki fiából urat akar nevelni. Mint életrajzából megtudjuk, Lawrence nem szívesen haladt az anyjától megszabott irányban. Az iskolában elzárkózott uri társai elől és apja mellé vágyakozott, a primitív, egyszerű életbe. A visszatérés azonban lehetetlen volt. Anyja elleni lázadásában nem pap, vagy orvos lett, annak álmai szerint, hanem író. De gyermekkorának ellenmondását magával vitte nehéz útján. Halott anyjának elégtételt kellett szolgáltatnia: ki akart nőni a proletáriátusból, meg akarta tagadni apja osztályát. Ur akart lenni. Lényegében ez ugyanaz a jelenség, amely az asszimiláló zsidóságnál is felfalálható. Az asszimiláló zsidó tudatalatt antiszemitává válik, mert a többi zsidó elleni gyűlölete biztosítja leginkább a velük való belső azonosulás, együttérzés, a közjük való visszatérés ellen. De ugyanakkor magával viszi a másik gyűlöletet is: a polgárság elleni gyűlöletet, az osztályharc szellemét. Róla valóban el lehet mondani, hogy „két lélek lakott keblében“. De állandó konfliktussal és belső harccal, a fegyverszünet pillanatai, a béke csöndje nélkül huzamosan nem lehet bírni az életet. Kétségbeesetten erőlködött valami egyensúlyi helyzet, valami kompromisszum megteremtésére. És ezt a kompromisszumot megtalálta, mert felfedezte „legbelsőbb énjét“. Mi ez a legbelsőbb én? A férfiasága, a nemisége, osztályproblémáktól független, elvonatkoztatott testisége. Lawrence nemi kultusza tulajdonképpen nem a nemiség kultusza, hanem a belső egyensúly, a konfliktusoktól való megváltódás kultusza. Ebből az álláspontból aztán a két ellentétes erő, a két gyűlölet-gócpontra új értelmezést és rendeltetést nyert. Az alulról felfelé és felülről lefelé irányuló osztályharcot egy látszólag közös mederbe terelte; a civilizáció elleni harcba. A civilizációnak — úgy érezte és úgy fejtette ki a Tomlas Kigyó lapjain is — két oldala csak az „amerikanizmus“ — vagyis a polgári hajsza a profit után — és a bolsevizmus, a proletáriátus osztályharc és hatalomakarata. A civilizációval szemben áll az ősi, elsődleges falosz-én, az igazi legbelsőbb emberiség. Ha a proletáriátust támadja, — akkor nem a polgár beszél belőle, hanem ez az én, aki ugyanakkor a polgárságot is támadhatja. Szexuális élményeinek komoly, kemény színét a társadalmi agresszió adja meg. Lady Chatterley kedvese, a proletárszármazású intellektuel-erdőőr, paraszti dialektust használ; a grófnővel szemben — nem mintha nem beszélné az irodalmi nyelvet is, hanem mert ezzel a dialektussal megalázza és bosszút áll rajta. Osztályharcát nemi sikon éli ki, viszont ennek fejében lemond a társadalmi és politikai szolidaritásról és magáévá teszi a grófnő „született“ előkelőségét.

A Tomlas Kigyóban az alacsonyabbrendű indiántábornok teszi magáévá a fehér, arisztokrata Kate-t: ugyanaz az elégtétel. Lawrence falosz-énje ugyanabból a szükségszerűségből született, mint a fasiszták rendi állameszméje, vagy a nemzeti szocialisták fajmádatá: a kispolgár kettős és önmagában meghasonlott lényének szüksége van valamilyen „mélyebb“, vagy „magasabb“ szeméremre, amely bizonyos látszólagos egységet ad érdekeinek és vágyainak.

Lawrence tulajdonképpen nem kispolgár, hanem proletár és polgár, de azáltal lett kispolgár, hogy ezt a két külön személyt önmagában egyesítette és kibékítette. Ennek a kibékülésnek külső jele lehetett, hogy a cipészlány szerelmmel való szakítás után bárónő-feleség követtezett, akinek közelsége alá kellett, hogy huzza benne az osztályharcnak a nemiség síkjára átvitt kiélését, a Lady Chatterley-megoldást.

Az is segítette átvitelében, hogy a hipokrata angol „társaság“ felhördült nemi őszintesége miatt, amelyen ő viszont nem volt hajlandó feladni. Így meg volt adva annak a lehetősége, hogy a nemi osztályharcot a polgárságnak nemcsak egyedei: női ellen, a felesége ellen és csak — fizikailag viselje, — hanem az egész polgárság nemi életformája, álszemérme, szennye ellen. Az erdőőr nemcsak teste alá gyűri az aszszonyit, hanem beszédével is bántja, sérti, — mint Lawrence a polgárságot. Az osztálykonfliktus azonban valóságos, eleven valami volt benne, amely szüntelenül érvényesülni és kifejeződni kívánt. A Tollas Kigyó, első lapjától az utolsóig ott lappang a konfliktus izgatott feszültsége s a legegyszerűbb jelenségek, mint a bikaviadal, egy bolsevista megjelenése, vagy a mexikói urak beszélgetése kirobbantják más-más megnyilvánulásait. A baktériumok hatóereje tehát nem csökkenthetett, mert a gyógykezelés nem lényeges, csak narkotikus és illuzorikus volt. Ezért az illuziók erejét kellett fokoznia, — mint a fasizmusnak, amely a társadalom belső ellentmondásait nem szünteti meg, csak narkotizálja és elvezeti — újabb és újabb biztosító szelepeket kell nyitnia és kenyér híjján újabb és újabb cirkuszi játékokat kell rendeznie. Lawrence konfliktusa miniatűr másolata volt környezete konfliktusainak. A mikrokozmosz a makrokozmosz minden jegyét magán viselte, anélkül, hogy tudott volna róla. Lawrence illuziója, belső főhrere és erős keze, a fallosz-én volt; ennek jelentőségét fokozta, ennek erejét növelte azzal, hogy vallással emelte. Ez a magyarázata Kate sorsának. Kate európai nő és észlény. Don Ramonnak, a mexikói nagybirtokosnak válásalapítását szkepszissel nézi. „Majmok vagytok“ — tör ki egyszer belőle Kate Lawrence polgár-énjének a szécsőve. De Don Ramon a fallosz-ént képviseli. Nemzeti egyházat akar alapítani. Krisztus helyébe új megváltóként az ujjászületett ősi indián istennek: Kvetzalcoatlnak, a Tollas Kigyónak egyházát. A vallás érdekében először jelvényt teremt — nem a horogkeresztet, hanem a tollaskigyó-jelvényt, — egyenruhát vezet be, himnuszokat ír és osztat szét röpcédulán, dobbal és táncsal reklámozza magát, mint a Tollas Kigyóisten első emberét, kapitalisták és szocialisták ellenfelét, aki egyelőre távortartja magát a politikától. Mindez képzelet és látomás. Nem az igazi Mexikó, hanem az igazi Lawrence. Igazi Lawrence abban is, hogy a regényben állandóan felhangzik a szkepszis szava, Kate az egészszet az Údv hadsereghez hasonlítja, maga Don Ramon is inkább csinálja a hitet, mint hisz: „az embereknek szükségük van manifesztációkra, jelképekre“, — mondja, tehát csinál nekik. Tudatos lények, átlátnak a szítán, mégis az irracionálisba menekülnek, mert a történeti folyamatok észszerű felismerése önmaguk létének a tagadását jelenti. Jellemző a politikához való viszonyuk is. Ellene vannak az erőszaknak. Meg kell védeni, ami van, de a másé után nem kell nyúlni. Idővel aztán majd ugyis helyre áll az ősi földközösség, mert nem illő, hogy egyes emberek kezében legyen a föld. A „sfortprogram“ azonban: táncolni, dobolni, egyenruhát ölteni és a Tollas Kigyó énekeit énekelni.

Ezek az énekek azonban valóban megragadók. Kozmikus életérzés sugárzik belőlük. Az élet, a testiség, a nemiség igemlése. Az új vallás szertartásainak leírásában nagy költői erő mutat Lawrence, nagy vágyódást valami más, egészségesebb és boldogabb, intenzivebb és színesebb élet után. A fallosz-én: illuzió, a valóságban fel nem található — s így megjelenítése csakis romantikus eszközökkel, a multhoz való visszatérés és képzeletműködés segítségével lehetséges. Művészi ereje azonban olyan nagy, hogy elhitheti velünk: mai, nyomoruságos, küzdelmes, szedett-vetett életünk tulajdonképpen nem élet, csak valami rom-

lott foszforeszkálás az élet valóságos, mély tűzéhez hasonlítva, amelyhez akár ma is hozzáférhetnénk.

Lawrence legemberibb, legmélyebb vonása valóban a tisztább, konfliktusoktól és káosztól mentes élet után való vágyakozása. Nagyon magányos ember volt és ép' ezért nagyon szomjazott emberi kapcsolatok után. Megvolt a maga határozott eszméje, képe a magasabbrendű életéről, az emberi individuum tökéletes kivirágzásáról, fegyelmezett szabadságáról, test és lélek egészséges összhangjáról. S ezáltal ő, aki a jövőt nem akarta látni, aki himnuszaiban a „jelent“ hangsúlyozta, mert a haladás elismerésében polgár énje megátolta — mégis a jövő egyik élésztojévé válik. A történelem megy a maga útján és nincs olyan illuzió, amely huzamosabban feltarthatná útjában. Az út azonban nem a civilizáció tagadása felé vezet, hanem az emberi szellemnek a civilizáció feletti uralmához. Ez az uralom ténylegesen megoldja Lawrence és mindannyiunk konfliktusait és ténylegesen létrehozhatja azt a magasabbrendű életformát, amelyről való legszebb és leglawrenceibb ábrándjaink is valószínűleg silány és kezdetleges utópiákká fognak bizonyulni a valóság vidám és pompás tökéletessége mellett.

(Budapest)

Fülöp Ernő

MATERIALISTA LÉTELMÉLET.* A munka célja a dialektikus materializmus általános világméskének a felvázolása. Közlelebről a munka, célkitűzése szerint, az anyag egyetemes fejlődését írja le vázlatosan a természettudományok legújabb eredményei és a dialektikus mozgástörvények alapján, a legalacsonyabb formáitól, amint azok a fizikai jelenségekben kifejezésre jutnak, legmagasabb formájáig, a társadalomig. Ez a feladat a legmesszebbre törő teoretikus ambícióit is kielégítheti, mert hatalmas tényismeret mellett megkívánja a dialektikus módszer kifogástalan kezelését. E mellett olyan munkaterületet ölel fel, amely, legalább magyar olvasó részére hozzáférhetően, a maga egységében tudunkkal még nincs feldolgozva. Így a könyv, célkitűzésénél fogva, uttörő jellegű is.

A feldolgozott anyag tényleg a szerző nagy munkabírájáról tesz tanuságot. Megjelenik előttünk az anyag, immanens, abszolút létmódjával, a mozgással, amely konkrét és relatív megnyilvánulásaiban meghatározza az anyag létformáit, az egymástól elválaszthatatlan relatív teret és időt. Látjuk, amint az anyag önmozgásával az aether (az elektromágneses mező) összesűrűsödik és létrehozza, az eredetileg egységes anyag széthasadási terméke gyanánt, a nehéz anyagot, a protont és az elektront és egységüket, az atomot, amelyek átmenő ellentét gyanánt helyezkednek szembe a fény-, elektromos-, magnetikus- stb. jelenségekkel. Látjuk, amint az atomon belül, az elektronok számának növekedésével, felsorakoznak a különböző atomminőségek, a vegyi elemek, amint ezek molekulákká, vegyi anyagokká egyesülnek, amint kifejlődnek az utóbbiakból a szerves vegyületek és létrejön az élő sejt. Nyomon követjük a sejt széthasadását, az élő szervezet egységében speciálisan módosult sejtesoportok, sejtek létrejöttét, a fajok kialakulását és harcukat, az ember és a társadalom létrejöttét, a társadalom széthasadását osztályokra, az osztályok harcát, hogy végül az egész fejlődés beletorkoljon az új társadalomba.

A szerző kiemelkedő teoretikus ereje, rendszerező képessége biztosítja a hatalmas anyag egységbe foglalását is. Dialektikus ismeretei segítségével pedig lépten-nyomon rámutat a dialektikus mozgástörvények érvényesülésére a leírt folyamatokban. Sőt, az ismert dialektikus tételeken alapuló összefüggéseken túlmenően, olyan új szempontokra is felhívja az olvasó figyelmét, amelyek, adott vázlatos formájukból kifejtésükre, arra is alkalmasak lehetnek, hogy eredeti, új értékekkel gyarapítsák a dialektikus materializmus irodalmát. A könyv tehát feltétlenül figyelemreméltó. Egyrészt, mert összefoglalja a modern ter-

mészettudományok általános eredményeit, másrészt, mert bemutatja ezek dialektikus jellegét és végül, mert szerzőjében új, értékes, sokat ígérő erő megjelenését jelzi a dialektikus materializmus irodalmi frontján.

De ezek a pozitív értékek negatívumokkal is vannak egybekötve a munkában, ép' a dialektikus materializmus szempontjából. A szerző szubjektíven ugyan fenntartás nélkül a dialektikus materializmus alapján áll munkájában. Objektíven azonban öntudatlanul részben letererről az alapról és pedig alapvető összefüggésekben. (Ezért kellett már a könyvhöz írott előszavunkban fenntartanunk a kritika jogát a munkával szemben. Egyébként ez az előszó ép' azt az alapvető kérdést érinti, amelynek helytelen felfogása a munka hibáinak kiindulópontját képezi.) A dialektikus materializmusnak egyik szilárd alaptétele, hogy „a természet, az emberi társadalom és a gondolkodás általános mozgás-és fejlődés törvényei“, az egész valóságra érvényes általános dialektikus törvények mellett, a jelenségek minden egyes körének, a fizikai, kémiai, biológiai és szociális jelenségeknek meg vannak a maguk különbözőleges, csak a saját területükön érvényes törvényei, amelyek nem alkalmazhatók ezen a területen kívül. W. I. Uljanov ezért az ilyen fogalmakat, mint „szociális energetika“, „szociális kiválasztás“, „közön-séges szódagálynak“, „a marxizmus egyenes kigunyolásának“ nevezi és „a biológiai fogalmaknak a társadalmi tudományok területére való általános átvitelét“ „frázis“-nak minősíti. Ez az álláspont összefügg a konkrétság általános dialektikai követelményével, azzal a követelmény-nyel, hogy elmélet-gyakorlatban nem érhetjük be elvont általánosság-gokkal, hanem az adott jelenség konkrét sajátosságait kell vizsgálat tárgyává tennünk. A szerző azonban ezzel szemben abból a tételből indul ki, hogy az anyagi lét általánosabb, alacsonyabbrendű formái-nak a törvényszerűségei megkülönböztetés nélkül érvényesek különlegesebb, magasabb rendű formáira is, tehát a szervetlen lét törvényszerűségei általában érvényesek a biológiai és a társadalmi létre is. (21. o.) Tudott dolog, hogy a polgári szociológiának egy egész iskolája, amelynek a legismertebb képviselője Herbert Spencer, ezen a felfogáson nyugszik. Ezen az alapon azután a szerző a mechanikai-fizikai jelenségekből vezeti le „az anyagi létezés minden speciális formájára is érvényes alaptörvényeket“ (40. o.), tehát, akár annak nevezi őket, akár nem, az általános dialektikus mozgástörvényeket. Már most persze az általános dialektikai törvények, éppen általánosságuknál fogva, érvényesülnek a mechanikai-fizikai jelenségek terén is, tehát ezekből is kielemezhetők, ha megfelelő konkrét alakban vizsgáljuk őket. De ezen a területen még más törvények is érvényesülnek, ép' a mechanika-fizika különleges törvényei. A szerző azonban, álláspontjában fogva, nem különböztet a kétféle törvényszerűség között és ezért a mechanika-fizikában érvényesülő törvényeket általában az általános dialektikus mozgás-törvények rangjára emeli. Ennek folytán azután összekeveri a mechanikai-fizikai törvényeket a dialektikai törvé-nyekkel és eltelíti a saját, tisztán dialektikus materialistának tartott rendszerét mechanikai-fizikai elemekkel, tehát, lényeg egy eklektikus mechanikus-dialektikus materialista rendszerét épít fel. Valóban részben azt teszi, amit a nem vitásan mechanikus materialista Bucharin csinált a Történeti materializmus elmélete c. művében, amikor meg-állapította, hogy „teljesen lehetséges... átfordítani a hegeli dialektika „misztikus“ nyelvét a modern mechanika nyelvére“ és hogy „nincs semmi ok arra, hogy visszariadjunk a mechanisztikus terminológiától.“ (Német kiadás 76. o.) Innen van azután az, hogy a szerző, Bucharintól függetlenül is, több összefüggésben vele egyező következtetésre jut, vele részben azonos terminológiát is használ, s hogy egyáltalában munkája emlékeztet Bucharin könyvére. A lényegesebb különbség csak az, hogy szerző a mechanika-fizika mai legmodernebb formájából s ezen belül Einstein relativitási elméleleiből indul ki, s hogy, otthonosabb lévén a dialektikus gondolkodásban Bucharinnál, mechanikus sémák alkalmazása mellett rámutat a jelenségek dialektikus összefüggéseire

is. Így történik azután, hogy a szerző a fizikának azt a mennyiségi törvényét, amely szerint „egy zárt rendszerben az összes mozgásmomentum (a kinetikus mozgási és potenciális helyzeti energiák) összege állandó és nem változó „s amely kizárólagosan fizikai ill. kémiai törvény, a „megmaradás törvénye” néven a létezés általános alap-törvényének, tehát valójában dialektikai törvénynek tekinti. (40—51. o.) S így vonulnak be azután kezén egymásután a mechanika törvényei a dialektikába, tehát például a társadalomtudományba is: a mechanika tehetetlenségi törvénye (75. o.), legkisebb ellenállási törvénye (88. o.), az egység dialektikus fogalma helyére az egyensúly mechanikai fogalma, maga a gravitáció (109. o.), sőt az anyagi tömegek einsteini görbe pályája. (77. o.) Természetes, hogy a hasonló mechanikai-fizikai, mennyiségi törvényeknek az általános alkalmazása legjobb esetben is csak külsőleges szóanalógiákon alapuló és az objektív tartalmat nélkülöző, csupán használhatatlan abstrakciókat magukban foglaló tételek felállítására vezethet, bármennyire is látszólag dialektikus jelmezben jelennek meg ezek a tételek. Vajjon micsoda objektív tartalma van például ennek a mennyiségi elv erőltetéséből eredő s a mennyiség-minőség objektív dialektikájának a területét teljesen elhagyó, egyedül szubjektív dialektikán alapuló tételnek: „A társadalmi létnek a természeti léttel szemben való minőségi ellentéte mellett a társadalom minden belső ellentéte mennyiségi ellentét?” (49. o.) Nyilvánvalóan semmi. Néha azonban a hiányzó tartalom erőltetett keresése folytán egyenesen az objektív valóság eltorzítása következik be, mint például ott, ahol a szerző a megmaradás törvénye alapján a luxemburgi 3. személyek hamis elméletének nem kevésbé hamis változatát állítja fel. (47. o.) Egyébként a munkának a dialektikus materializmusról részben idegen mechanikus szelleme külsőleg is nyomban szembe tűnik a dialektikus materializmus terminológiájától idegen, részben mechanikus terminológiájában. S a szerző még ott is új terminológiát vezet be — teljesen feleslegesen. — ahol különben a dialektikus materializmus területén mozog. Így például a belső és a külső ellentétek dialektikus terminusa helyett a horizontális és vertikális ellentétek általa készített terminusait használja. Egyáltalában a munka nem mentesülhet teljesen a „tudós szószkolasztika” vadsza alól, amellyel Uljanov többek között ép Bucharint is illette, s ez a skolasztikus vonás a munka rendkívül tömör, elvont írásmódja mellett olvasását is megnehezíti.

A munkának különben is hibája, hogy szerző túlságosan elvontan gondolkodik. Ennek következménye az, hogy a dialektikus mozgástörvényeket sem állítja fel megfelelő módon. Például az egység ellentétekre hasadásának konkrétebb dialektikai törvényét hiába keressük ebben a formában a szerző által felállított dialektikai törvények között, (44—51. o.), holott a szerző egyébként ismeri ezt a törvényt. Ott mindössze az ellentétek azonossága törvényének elvontabb formájában találjuk meg. És ennek az az oka, hogy a szerző ezt a dialektikai törvényt nem az anyag konkrét fejlődéséből vezeti le, amire ma már különben a fizika is módot nyújt, hanem a tér elvont fogalmából, amely természetesen nem lehet alkalmas a konkrét anyag fejlődési törvényeinek a levezetésére. Így azután előáll az a helyzet, hogy a munka, amely az anyag fejlődését írja le, mellőzi a dialektikai mozgástörvények felállításánál a dialektikus fejlődés legfontosabb konkrét momentumát, az egység ellentétekre hasadását. (V. ö. Uljanov, Zur Frage der Dialektik első mondatát: „Az egységes széjjelhasadása és ellenmondó részeinek a megismerése... a dialektika... lényege.”) A konkrétségnek ugyanezzel a hiánnyal találkozunk az anyag fejlődésének a leírásánál is a szervezetlen létformák területén. A szerző nyilván abban a hiszemben van, hogy az anyag objektív dialektikus fejlődését írta le, amikor megállapította, hogy „az elektromágneses ellentétek atomi eltűnése ... egyuttal az atomi szerkezetek egymástól való, vegyi ellentétek a fokozatosan összetett (szintetikus), molekuláris összefüggésen belülr nyerik el kiküszöbölésüket... a vegyi ellentétek... fokozásának egy speciális pontján... a speciális vegyi ellentétek” az élő szer-

vezet, a sejt megjelenésére vezetnek. (66.o.) Holott nem tett egyebet, minthogy megállapította, hogy az elektomágneses, atomi, vegyi jelenségekben különbségek vannak, feltette, hogy e különbségek egymásra-hatása idézte elő az anyag megfelelő formának s újabb különbségeinek az egymásból való kifejlődését, s az előbbi lehető legelvontabb tényeket önkényesen dialektikus fogalmak keretei közé szorította. Ha ismereteink ma még hézagosak ezen a téren, akkor éppen ezt kell megállapítani, de nem szabad eifedni az ismeretek hiányosságát dialektikus sémák alkalmazásával. A dialektikus mozgásséma alkalmazása tiszta formalizmus, ha nem mutatunk rá a meghatározott ellentétek konkrét mozgására a rendelkezésünkre álló konkrét tények, vagy az azokon alapuló indokolt tudományos feltevések alapján, amit azonban a szerző ebben az összefüggésben mellőz. Az ilyen eljárásra vonatkozólag jegyezte meg Uljanov ugyancsak Bucharin egyik könyvének az „Ökonómik der Transformationsperiode“-nek az olvasásával kapcsolatban, hogy „a szerző visszaél a ‚dialektikus negáció‘ szóval; ezt a szót nem szabad használni, ha előbb megfontoltan tényekkel nem támasztottuk alá.“

Az ismertetett hibákkal függ össze végül a munka hibás perspektivisztikus beállítása is. A szerzőnek az a felfogása, hogy a dialektikus materializmus megteremti az objektív világ ellentmondás nélküli, tehát mintegy befejezett szubjektív képét. (19. o.) Ez a felfogása szoros kapcsolatban áll a mechanikus materializmus ismert dogmatikus hajlamaival. Ezzel szemben a dialektikus materializmus, az anyag állandó mozgásával, e mozgás állandó hajtóerejeként posztulálja az ellentmondást, így az objektív valóság és a szubjektív tudat közötti ellentmondást is, amely a tudományos világkép állandó továbbfejlődését, konkretizálását idézi elő, úgy persze, hogy az egyszer elért eredményekből semmi sem vész el. Ez annyira ismert dolog, hogy beérhetjük itt a „Materialismus und Empiriekritizismus“ egyetlen helyének az idézésével: „A marxista elmélet útján mindig jobban közeledünk az objektív igazság felé, anélkül, hogy ezt valaha is kimeríthetnénk.“ (132. o.) S egészen különös, hogy a szerző ezt a hibás tételét éppen mai fizikai világképünkkel kapcsolatban még külön is hangsúlyozza. Nem veszi tudomást arról, hogy például Eddington, az ismert fizikus kategorikusan kijelenti: „Az elektron... az ismeretlenek listáján van.“ S már Uljanov rámutatott arra, hogy „az elektron éppen olyan kimeríthetetlen, mint az atom, — a természet végtelen.“

A szerző másik hibás perspektivisztikus beállítása is mechanikus gondolatmeneten alapul. A szocializmus szerinte „a társadalmi lét belső ellentétek nélküli megjelenő egyensúlyi formája.“ (112. o.) Itt a szerző ép úgy azonosítja az antagonizmust az ellentmondással, mint Bucharin teszi. De Bucharin felfogására már Uljanov megjegyezte: „A legnagyobb mértékben pontatlan. Antagonizmus és ellentmondás távolról sem ugyanaz. Az első eltűnik, a második megmarad a szocializmusban.“ Az osztályellentét, az antagonizmus eltűnik a szocializmusban, de ennek a mai társadalomban alapvető ellenmondásnak az eltűnése egyáltalában nem jelenti mindennemű belső ellenmondás eltűnését a társadalomból. A szocialista társadalomban előttünk ismeretlen új belső ellentmondások fognak kifejlődni és tovább fogják hajtani a szocialista társadalom fejlődését is, nem persze vissza az osztálytársadalom végleg meghaladt állapotába, hanem, az addig elért társadalmi eredmények alapján, előre. A mechanikus képzet, amely itt egyaránt vezeti a szerzőt és Bucharint, abban áll, hogy végeredményben mindketten a természet és a társadalom külső ellentétjét tekintik a társadalmi fejlődés döntő hajtóerejének, s nem a társadalom belső ellentmondásait, más összefüggésben viszont a szerző hangsúlyozza a belső ellentmondást a külső ellentéttel szemben. T. i. a mechanika nem ismeri a belső ellentmondást, mint a mozgás okát, hanem a mozgást egymástól elválasztott anyagi pontokhoz fűződő, egymással szemben mereven külső erők antagonizmusára vezeti vissza. Ezzel ellentétben a dialektika a belső ellentmondáson alapuló önmozgásra

helyezi a súlyt, — Persze a belsőnek és külsőnek is meg van a maga dialektikája. A természet és a társadalom, amelyek a társadalom fejlődése szempontjából külső ellentétek, az egész anyagi világ egységét nézve ennek belső ellentétjei. Ennek az eddig különben sem eléggé tisztázott összefüggésnek a kifejtése azonban már túl messze vezetne. —
(Budapest) Jeszenszky Erik

* M ó d Aladár: Materialista lételmélet. Phönix-kiadás, Budapest, 1934.

HÁROM OLASZ MUNKÁS REGÉNYE. A milánói Rizzoli cég ma Olaszország legnagyobb lapkiadóvállalata. A kiadásában megjelenő képes hetilapok, színházi és divatrevüek elterjedése következtében a Rizzoli cég napról napra növekedik. Ennek tulajdonítható, hogy a Rizzoli szerkesztőségeiben az üzletembereken kívül ültek és ülnek tehetséges fiatal írók is, köztük Cezare Zavattini, akinek ösztönzésére a vállalat újabban „irodalmi” lapok kiadását határozta el. Így pl. a rövid élet után elnémult Pègaso helyébe megindította a cég a Pan című folyóiratot, Ugo Ojetti szerkesztésében. A Rizzoli tulajdona a Silvio D’Amico szerkesztésében megjelenő színházi folyóirat, a Scenario is. A Rizzoli törekvései közé tartozik a fiatal írók maga mellé szervezése. Ezért indította meg (Zavattini szerkesztésében) I. Giovanni A fiatalok című könyvsorozatát, melynek első darabja egy olasz munkás regénye. Az író: Carlo Bernard, nápolyi soffőr, s a regény címe: Három munkás (Tre Operai). A regényről már megjelenése előtt igen sokat irtak a lapok. Az a tény, hogy munkásember írt regényt Olaszországban a szenzáció erejével hatott. Az olasz olvasóközönségnek u. i. sejtelme sincs arról az irodalomról, amit újabban munkások teremtettek meg Európa különböző országaiban. Az az olasz olvasó viszont, aki tájékozott ezirányban, kézlegyintve haladt el a különböző színes, Carlo Bernard életét ismertető cikkek mellett s nem várta semmit az agyonharangozott könyvtől: miután tudta, hogy a fasizta Olaszországban munkásirodalom nincs és nem is lehet. Mi is ezzel a meggyőződéssel vettük kézbe Bernard regényét. A fiatal európai munkásírókra emlékeztető stílus egyszerűsége és világossága azonban már meglepetés volt. Azonban, míg azoknál az elbeszélés dialektikus és harcoss, Bernardnál mindez hiányzik. Miért? Bernard könyvéből — s ezt a regény alapos átvizsgálása után állítjuk — a dialektikát és a harcoss szellemet nem Bernard sikkasztotta el, hanem a kiadó, illetve a sorozat óvatoss szerkesztője. Több helyen indul u. i. úgy egy-egy fejezet, egy-egy bekezdés, ahogy igazi munkásíróknál szokásos. A szöveg azonban váratlanul zökken és elakad s elveszti lényegét és tulajdonképpeni célját. — A regény hőse nyilvánvalóan a szerző, aki regényében franciás nevet (Barrin) használ, valószínűleg azért, hogy híven adhassa vissza azokat a bántalmakat, melyek idegen neve miatt érték. Barrin-Bernard persze kitűnően ismeri a proletárvalóságot. Ennek az egészében való leírása azonban hiányzik a regényből. (A fasizmus nem tűri a valóság meztelen visszaadását!) A regény meséje 1911-ben kezdődik. Barrin apja, aki abban a gyárban művezető, ahol fia, Theodore dolgozik, nem jó szemmel nézi, hogy fia nem hajlandó éhbérért dolgozni. Theodore erre a megfelelőbb munkához való joga tudatában ott hagyja a szülői házat. (A fejezet címe: „Theodore elhagyja a szülői házat, mert munkás fia csak munkás lehet.”) Theodore igazi munkás-természete azonban még másképp is kifejezésre jut. Vallja pl. hogy a dolgozók helyzetén csak úgy lehet segíteni, ha a dolgozók öntudatra ébrednek, s e szerint érzi is, hogy cselekednie kell. A cselekvése az,

hogy elmegy hazulról — Annához, akivel együtt dolgozott a gyárban. (Jellemző, hogy Anna és huga milyen tekintélyes szerepet játszanak a regényben. Ezt a részt ugy!átszik teljes egészében lehozta a kiadó.) A három munkás regényéből így lesz Anna, Theodore és barátja, Marco szerelmi regénye teli szentimentalizmussal, romantikával és érzékiséggel. Theodore a két lány nyakán él s bár tudja, hogy ez a szituáció nem illik egy dolgozó emberhez, mégis ereje ahhoz, hogy véget vessen annak. Végül Marco rántja ki a bétlenségből. Ezen a helyen felcsillan valami, amit nem lehetett a regényből kihagyni, s ami megmaradhatott, miután ártalmatlan s egyuttal „fasisztikus“ is. Marco elmondja, hogy hogyan küldték el a gyárból. Kipiszkalta az igazgató, mert szervezett munkás volt és ő nem „hagyta magát“. Ezt különben később Th. is átéli, sőt aktív részt vesz munkás szervezkedésben azzal a tanulsággal, hogy a reformisták — tévednek. Emiatt a pártban is áskálódnak ellene. Egyik munkahelyéről, miután kitudódott róla, hogy sztrájk szervezésében vesz részt, elküldik. A regény ide vonatkozó részében meglepő fejezet címek bukkannak fel. Meglepőek, mert átcúsztak a fasiszta cenzurán, sőt még a kézirat megnyirbálójának a figyelmét is elkerülték. Pl. ilyen címek akadnak: „Abból, aki nyugodtan munkát keres az élet forradalmáért is formálhat“. Vagy: „A gyakorlat megtanítja Theodoret arra, hogy a gondolkodásmód és az eszmék a környezettől függenek.“ Ez utóbbi fejezetben ilyen mondatok vannak: „Most már Th. egész más módon harcol: okosabb és biztosabb lett: a háború megerősítette osztálytudatában; a háború alatt alkalmá volt olyan tüneteket megérteni, melyek azelőtt igen komplikált problémáknak tűntek előtte. Most már biztos a győzelmében, biztos a győzelemben...“ (Viszont hiányzik a háborús rész. Ez is ottmaradt a szerkesztő asztalán!) A XIII. fejezet címe: „Th. tanult, mindenről tájékozódott, a reformisták azonban erősebbek nála és egy nagy ostobaságba kergetik.“ Ez a fejezet mindenképp érdekes. Ahogy a reformisták megjelennek benne, az a valódi munkásregények hangját és a levegőjét idézi. (Pl. a párttitkárral folytatott bemutatkozó beszélgetés.) A regény azonban ezek ellenére is giccsbe torkol. Anna meghal, Th. börtönbe kerül, majd kiszabadul, mert a vád, hogy Annát megölte volna, minden alapot nélkülöz. — A három munkás regénye így végződik egy prostituált szobájában, ahol Th. kiköt. A munkásirók erős és markáns naturalizmusa is hiányzik a könyvből. Bernard mindent csupán sejtet. Írásának erejét, vérét elsikkasztották. Kétségtelenül Bernard személyében a haladó irodalom veszített, a fasiszmus pedig nyert egy talentumot. Az olasz fasiszmusnak már rég szüksége volt egy „igazi munkásiróra“; most megtalálta, de mint munkásirót egyuttal ki is végezte.

(Budapest)

Nemes Lajos

KERKHOVEN HARMADIK ÉLETE.* Jakob Wassermann posthumus könyve lezárja a Maurizius-ügy s az Etzel Andergast trilógiáját. Az író hatyudala ez. Gyónás és vallomás. Wassermann életrajza, pontosan úgy, ahogy ismerjük. A könyv címében Kerkhoven van, de annak igazi „hőse“, maga Wassermann, aki a regény egyik alakjában az író Alexander Herzog-ban van megmintázva. A könyv tartalma Wassermann szerencsétlen házasságának története. Ezt elmondani nem lehet. Ez a házassági história, botrányaival, válásával, az elvált asszony nem szűnő zsarolási kísérleteivel szemünk előtt játszódott le a bírósági tárgyaló termekben s nyilván sokan emlékeznek az író heves erejű kifakadására: „Egész életem kulimunka ennek a kiszípolozó asszonynak a szolgálatában.“ Ezek voltak az élő Wassermann

szavai, s ez a regényhős, Herzog vallomásának is a mottója. Herzog (Wassermann) közel 20 évig él egy asszonnyal házasságban, egy démonikus nővel, — elkoptatott szó, de megközelíti az egyén ösztönlényegét, — aki szertelenségeivel, ellentmondásaival, az író „idegeire megy”. Az író közben egy másik asszony közelségébe jut. Mindketten kötöttek, de elválnak s összeházasodnak. Az író a válás fejében roppant árt fizet. Kiszolgáltatja magát az elvált asszony legképtelenebb anyagi igényeinek. És az elvált asszony anyagi hajszájával megmérgezi az író második házasságát is. Az író belebetegszik a hajszába, lelki válságba jut, s ekkor lép közbe Kerkhoven, a lélekgyógyász, aki az író második feleségével Bettinával akad össze. Kerkhoven azt tanácsolja az írónak, hogy rögzítse meg első házassága történetét s ekként (a műbe vetítve lelki konfliktusát) szabaduljon meg attól. Az író követi a tanácsot, s elmondja napló formájában Gannával — első felesége — töltött együttélését. Ez a jellemrajz ököleletes. Ezt a női portrét csak a mélyre látó pszichológus — Wassermann — alkothatta meg, akinek kifejező, árnyaló, a legrejtettebb belső történéseket is visszajelentő nyelve életre kelti Ganna démonikus valóságát. De a gyónás sem segít. Herzog (Wassermann) nem tud a Ganna-komplexumom túlfejlődni. A harc egyre kérelhetetlenebbül folyik s a pénz megszállottja, Ganna, nem ismer megalkuvást. Az író kritikus összeomlása pillanatában Kerkhoven ismét beavatkozik, s sikerül őt szanatóriumába menteni. Itt indul meg azután az a szinte láthatatlan szövedékű lélektani munka, amelyet Kerkhoven, a lélekgyógyász, visz véghez. Kerkhoven nem dogmatikus követője valamelyik lélektani iskolának, de magatartásában láthatóan, az analízis módszereit követi, s eként jut el feltárásaihoz. A Ganna komplexum megoldása, amit a mélyre visszanyúló beszélgetések eredményeznek, nyilvánvalóvá teszi, hogy az íróban (értsd Wassermann) eleven, tudatalatti szükséglet él a Ganna démonikus egyénisége, a ganna elementáris létforma iránt, s ez a belső meghatározottság és kötöttség fűzte őt beteg elváhatatlannul hozzá. Az eszmélő tudatosítás gyógyító erejű. Az író újraéled, de Kerkhoven, a gyógyító, halálra van ítélve. Gyógyíthatatlan szívbaj támadta meg, (a baktérium-kulturát ő maga tenyésztette ki véréből) s ezt elárulja az írónak, aki féltékenykedik rá. Mert a szanatóriumban sajátságos, szinte földalatti lelki élet alakul ki az író és az orvos felesége, miként az orvos és író hitvese között. Semmi sem történik külsőleg, de a belső történések annál jelentősebbek. Mindnyájan megüngött, bizonytalan emberek — egyébként rendkívül vonzó és értékes kvalitásokkal — akik kölcsönösen egymás lelki vontató kötelén segítik ki a partnerüket a megtorpanás és elcélatlanodás nihilizmusából.

Mit akart ezzel a könyvvel Wassermann mondani? Saját élettörténetét, amit el is mondott. Kétségtelenül tragikus élmény, amelyet nyilván az sem oldott fel, hogy azt alkotásba formálta. Wassermann tragikus pályájú ember volt, egyéni életében s nyilvános életében egyaránt. Még megérte elűzetését és megtagadtatását abból a Németországból, amelyet mint zsidó és német egyaránt szolgálni akart, (Mein Weg als Deutscher und Jude) s fel kellett eszmélnie a „szintézis” tragikus torzójára. Maga a regénytrilógia is torzó, mint W. egyéni élete. Nem tudom, hogy maga Wassermann, orvos-hőse Kerkhoven szívbajában halt-e meg; a könyvnek sajátságosan valami enyészet-szaga van. Az író talán nem is tudta, hogy ez lesz a hattyudala, de mintha sejtette volna. Ez a könyv a lét poláris kérdéseit vájkálja, s a halál metafizikumába torkol. Az író életérzete nyilván hanyatlóban volt. A Kerkhovennel folytatott beszélgetések a halálról, istenről helyenként Dosz-

tojejski figuráira emlékeztetnek. Wassermann megosztott ember volt. Látta a mai lét valóságait, s igyekezett eszmélő emberségével és lelkiismerete tulcsúszott érzékenységgel beidegezni és megoldani a kor gyötörő válságait. Tanuja volt az ifjúság mai válságának, szeretett volna utat mutatni, velük menni, segíteni, de maga is megtorpant. Nem tudom szimbólikus-e, hogy Etzel Andergast, akít Kerkhoven nevelő embermentő művészete terel vissza a csellekvő, igenlő életre, s aki aztán az orvos feleségével jut testi-lelki kapcsolatba, — amelynek felfedése a házaspár életét hosszantartó válságba dönti, — a történetek után Moszkvába megy? Ennyit tudunk meg róla a 3. kötetben. Wassermann látja a mai életvalóságot. Beszél a mai „planetáris“ éhségről, arról ami a mának uralkodó valósága. Beszél az undorról, arról az emberről, ki 1931-ben meghalt s halálának oka az undor volt. Beszél az ifjúságról, amelyet olyan „lelki kinok gyötörnek, amilyenhez foghatótt mennyiségben és sulyban egyetlen előző nemzedék nem ismert. Ezek már nem szerették az életet, a halált szerették, kiábrándultak az életből“. Wassermann lát, de tekintete mégis felröved a túlra. Azt kérdi Kerkhomentől, hogy van-e Isten? És ezen rágódnak, tanakodnak, mint nyilván az olyan emberek, akik már sem miben sem hisznek, akiknek az élet-hite megroppant. És a kitünő, nagyszerű emberlátó, Kerkhoven doktor aki halálos betegen élete nagy művén dolgozik, a tévképzetek kutatásán, művében megépíti „a hidat a vágy érzéki világából a hit érzékfeletti világába, az élettanból és lélektanból az isteni magasságok bizonyosságába“. Wassermann, akár író, akár az orvos alakjában, végösen a metafizikába menekszik. Betegség, — testi és lelki, — halál, Isten. A könyv még azzal sem engesztel ki, hogy záró jelenetében a szülés, az új életindulás misztériumát ábrázolja.

Wassermann, a nagy író és nagy lélekábrázoló ebben a kiválóan lélektani művében, amelybe beleakarta szőni személyes életét, miként a kor életét is, ismét csak torzót adott, akárcsak Etzel Andergastban. De amíg ebben még érezni a nyugtalan keresés, a vonagló, lázadó ifjúság raptusát, a Kerkhoven harmadik élete túl az egyéni és szociális valóságon a metafizika tereire révül. Ez a legnagyobb gyöngéje, amely árulóan kifejezi az író lelki irányát. Wassermann, az író, az ember, a zsidó tragédiája sokszoros, s mégis egyetlen gyökerű; a felemáság, az igen is, nem is, a félmegoldások kortragédiája.

Ami ebben az egyébként nagy művészettel és lélektani elmélyedéssel megírt könyvben nyugtatóan hat, az az író két nőalakjának, Marie és Bettina sugárzó női és emberi jelenése.

(Nagyszöllős)

Neufeld Béla

* Jakob Wassermann: Joseph Kerkhovens dritte Existenz. Querido Verlag, Amsterdam, 1934.

DOKTOR DÖBLIN RAGÁLYA. Mit mondanának arról az idegorvosról, aki nagyvárosi mánriában szenvedő betegét azzal próbálná esztétizálni, hogy hirtelen rákiabálna: „Nem, a Messiás én vagyok!“ Ugyebár az mondanák, hogy „a szegény ember megőrült.“

Európában a fasiszta bacillus kísért. Sokan vannak, akik istentől elhivatott Vezérnek érzik magukat és felfedezik kiválasztott népüket. Mindenütt felbukkannak, hallják a vér szavát, rögből valónak érzik magukat, a törzsi szokások és sajátosságok felett megrészegednek, minden egyes nemzet ébredszik, csak a ragály látszik nemzetközinek.

Nem csoda, hogy a zsidókat, akik helyenkint oly fájdalmasan jártak, ez a ragály különös erővel kapja el. De mert egyáltalán nem csoda,

ezért még éppenséggel sem magától értetődő, ezért még éppenséggel nem tekinthető végzetnek. És hogy a sok közül egyet említsünk, ami egyszermind fontos is, ha egy olyan ember, mint Alfred Döblin az ő „zsidó megújulásában“ könyvet ad ki, amely bármikor lefordítható a legjobb Hitler-féle németsegre, akkor az idő egy ilyen szimpotómája mellett nem szabad egyszerű vállvonogatással elhaladni.

Alfred Döblin nem a mindenható teremtőről beszél, mint Adolf Hitler, hanem az „uralkodó őshatalomról, aki a világot építette.“ Ő nem azt mondja „völkisch“, hanem azt mondja „völklich“, és ami a röggel illeti, nos Döblin szintén beszél a rögről. És a zsidók? Nem, a zsidók nem nemesfaj, hanem „népfeletti nép“. „Nem olyanok voltak mindig mint ma“. „Vitéz, erős, istenhittel rendelkező harcias nép“ volt. 2000 éven keresztül elpusztították a papjaik, a gonosz bürokraták, úgy ahogy Németországot 14 éven keresztül a gonosz demokraták pusztították el. „Minden egyszerű népi ösztön, a rög, a föld, a világ iránti érzék, az érzék az állam, a társadalom, a szabadság, a büszkeség irányában elhanyaglott.“ Am „a zsidók, jólehet 2000 év alatt elfelejtették, nem vesztették el a nép szót“. Egy nemzeti-szocialista ezt a következőképp fejezné ki: „A népi mozgalom feladata a német népiség tiszta kidolgozása és annak a tudatossá tételére a nép előtt, hogy általában mi a nép, s állandóan a tudatosan élő nép eszméjéből is cselekedni.“ (Gustav Sondermann: Der Sinn der völkischen Sendung.) „A jámbor emlékezhet, hogy isten az embert saját képmására teremtette és a saját lélekzetét lehelté belé. Ezért tehát isteni van bennünk s így a magunk lealacsonyítása — istenkáromlás“, — írja Döblin. „A legfontosabb követelmény ismét a vallásos buzgalom, amire azután a többi, igen sok követelmény épül. Az ember kitárul ismét a hatalmasságok előtt...“ írja a nemzeti-szocialista E. W. Eschmann (Vom Sinn der Revolution). Mussolini pedig „a vezeklők, szentek és hősök isten előtt való tiszteletéről, akik a nép egyszerű szívébe tekintettek“ beszél.

Hogy a kereszténység egyáltalán nem származéka a zsidó vallásnak, abban Döblin a „német keresztények“ ke teljesen megegyezik. „A keresztény tan a meghaló és feltámadó fiúisten keleti magva köré nőtt.“ Jézus nála nem „völkischer“, hanem „völklicher“ os. Van egy idézet, amit a nemzeti szocialisták szívesen használnak annak az igazolására, hogy Jézus nem volt pacifista következképpen tehát zsidó sem: „Azt hiszitek, hogy a béke elhozatalára jöttem a földre? Nem, mondom ti nektek, hanem a visszavonásért! Mert mostantól kezdve ismét öten mennek szét a házban, s hárman megint három felé és ketten megint két felé...“ Ugyanezt az idézetet hozza fel Döblin s ezzel kapcsolatban „a forradalom kiürthangjairól“ beszél. Mert hiszen Jézus is egy azok közül, akik „a legvitézebb népből származnak, s a legszabadabb, legbüszkébb s legdacosabb férfiak utódai“.

A legvitézebb nép? Szabad? Büszke? Dacos? Igen, igen, miért ne? Egyszer minden nép a legvitézebb nép volt s minden nép szabad és büszke és dacos volt. És minél több fejet vettek haza a fejekre vadászó, annál szabadabbak és büszkébbek és dacosabbak voltak. Egy törzsfőnök beszél itt az őseiről? Nem, ez Alfred Döblin, a berlini Prenzlauer fasori szegények orvosa, az Alexanderplatz költője, akinek váratlanul az jutott az eszébe, hogy az ő ősei egykor harcosak voltak. Micsoda veszélyes asszimiláció utáni vágy ez! A zsidók tehát nemesek mint tarthalékos tiszték harcoltak a Marnenál, „mesésen“ harcoltak már Egyiptom és Babilon, Asszírria és Perzsia és Róma ellen is. „Jelszavuk volt: Szemet szemért, fogat fogért s hullottak a halálos ítéletek, a megkövezés.“ Vagyis a zsidók is voltak egyszer vadak. Ők is ismerték

a vérbosszú törvényét. És a megkövezés, a kivégzés e legprimitívabb formája a kalmával a véket mindenki magára vette, hogy közösen viseljék és senki sem egyedül s ezzel arról a megegyezésről tettek tanúságot, aminek a négerék és az indiánusok, az eszkimók és a giljakok bizonyosságát adták. Ugyan ki büszke erre, ki dicsekedik az ilyen magától értetődöttségekkel? Egy szinte encyklopedikus tudású ember, egy kifinomult, kicsiszolt, magas intelligenciájú koponya.

„Nem — haragot, haragot, dühöt ide, félre a könnyekkel, félre a könnyekkel, dühöt ide“ — így kiált Döblin és a stílusa összeráncosodik: „Meddig még, zsidó nép — nem nép? Még mindig, még mindig nem elég?“ És lejjebb: „Sírás... kell, hogy betöltse a mellet... A sírást azonban a szemekről ki kell terjeszteni a vállakra és a karokra, és tudjátok, hogy hogy sírnak a karok? Ti még nem láttatok egy kart sem sírni? A karok okosabbak mint a ravasz fejek. Azzal sírnak, hogy mozognak és változtatnak.“

Sírni való, ha a karoknak kell sírni és ha a szív (a nagyon is megkínzott és ijesztően bántalmazott emberi szív) akadozni kezd, akkor, amikor a fej beszélhet. Micsoda rettentő csalódásnak kellett történni, hogy egy olyan szervezet, mint az Alexander-platz költőjéé ilyen eldőlésiállásnak külsőleg tanúsítson a fasiszta ragállyal szemben. De nem, félre a könnyekkel, haragot, dühöt ide! A diagnózissal egyedül még nem történik semmi. Védekezni kell ez ellen a ragály ellen, és a legjobban kell védekezniök azoknak, akik ezt a költőt igazán szerették. Az ő tébolya veszélyesebb, mint az átpártolók sima konjunkturizmusa.

„Most keményebben beszélünk mint valaha, keményebben mint a háborúban. Nemsokára hadi adókról, hadi kölcsönökről, vagyon adóról lesz szó.“ Ezek a szavak nem Goebbel's propagandaminiszter valamelyik beszédéből, hanem Döblin-től erednek. Ragaszkodjunk ezekhez a szavakhoz s legyünk keményebbek mint valaha és kérdezzük: Mit jelent az Döblin doktor, ha ön azt írja: „A zsidókban fel kell ébreszteni ismét az elemi alapérzést és megmutatni annak egész termékenységét: Az én földem, az én országom, az én életem és lélelem országa, gyermekeim országa, a testvéreim országa?“ Miféle alapérzelmeket gondol ön, miféle földet, miféle országot, miféle létet, miféle életet? Hol vannak ennek a misztikus területnek a határai, amit először Önnek még vérrel kell öntöznie és őszellemekkel benépesítenie, hogy az elemi alapérzés egész termékenységét kibontakozhassa? Hová vezet a „vezériszten“, amiről ön beszél, aki „parancsoló isten, aki az igazságosság és a kegyelem, de kegyelem csak azok számára, akik az igazságosság alá vetik magukat.“ Vajjon ez a vezér isten nem nagyon rokon ama germánisten-nel, aki a joggal egységet képez? „Germán felfogás szerint a kettő nem választható el egymástól“, írja Walter Darré. (Das Bauerntum als Lebensquell der nordischen Rasse) és hozzáteszi: „Isten maga a jog.“ Az az isten, akire Hitler oly szépen hivatkozik: „Miközben a zsidók ellen védekezem, az Ur művének beteljesítéséért harcolok.“

Ez az Ur ugyanaz mint Döblin Jehovája. Gyanusan azonos a szó-tár, a zavarosság és a homály! Megrázó egyezése ez annak a sovíniszta propagandának, amely mindig és mindenütt kiáltóan igazolta, hogy minden barbár ösztön mennyire nemzetközi ma és volt a múltban is. Az orvos Döblin aligha hirdetné, hogy a magasan feletti szervezet jele, hogy egyszer szintén kopoltyuval lélezett. Viszont nagyon büszke arra, hogy „népe“ egyszer ugyanolyan volt mint a többi. És ugyanolyan kiválasztott mint a „Vezér“-é.

THOMAS MANN UJ REGÉNYE (Joseph und seine Brüder. Die Geschichte Jaakobs, S. Fischer Verlag, Berlin.) kísérlet adalékot szolgáltatni az ember lényegének megértéséhez. Az ilyen kísérlet lehetséges. A tudomány mellett a művészetnek külön feladata a világ és az ember mélyebb megértésének a keresése. A költőnek, aki nemcsak „költő“, hanem gondolkodó, az az társadalma tudományos munkájában tudatosan vagy öntudatlanul résztvevő ember, a tudós mellett a helye, azoknak az arcvonalán, akik a természet és a társadalom felfogását megformulazzák és terjesztik. Ezzel egyszersmind azt is megmondtuk, hogy a költő igen nagy felelősséggel bír. Munkája sokkal szélesebb körökhöz szól, mint a tudósé, s gyakran sokkal inkább hozzájárul annak a képnek a kialakításához, amit a kortársak vagy a későbbi nemzedékek a világról, mint a tudós kutatásainak eredményéről birnak. A modern költő erről a felelősségről fokozott mértékben tudatos. Azok mellett az írók mellett, akik egyenesen a tudományokból nőnek ki (nagyon sokan az orvostudományból) látunk olyanokat is, akik csak későbbi pályájukon fordultak tudományos kérdések felé, hogy világképüket s ezzel együtt művészi teremtésüket szilárdabban megállapozzák. Thomas Mann is ezt az utat járja. Műveiben mindinkább hoz fell filozófiai problémákat, amelyeknek a megoldásához széles tanulmányokat végez. Legujabb regénye ilyen értelmű fejlődésében magaslati pontot képez. Fáradozása eredménye azonban leverő. Eszközei következtében, amiket az ember kezdetekre való rávilágítás céljából felhasznál, regénye adalék a mai német barbarizmus krónikájához. Amikor u. i. Thomas Mann a misztikus beleérzés s egy valószínűen hamis értékű tudományi kétséges eredményei segítségével „világít“ az ember lényegére, olyan következtetésekre jut, amelyek valójában csak a mai német propagandaminiisztériumnak tesznek szolgálatot. Nagyon jól tudjuk, hogy ez az ítélet kemény. Thomas Mann azonban oly félreérthetetlenül fejezte ki gondolatait, hogy más ítélet lehetetlen. — Mindenekelőtt állapítsuk meg, hogy Thomas Mann magatartása agnosztikus. Azzal a megállapítással kezdi, hogy „az emberi kezdet, története, érzülete teljesen kifürkészhetetlen s mérő ónunk előtt... mindegyre a megállapíthatatlanba tér ki.“ Ez a gondolat később újból és újból visszatér, valahányszor arról beszél, hogy egyetlenegy u. n. „bizonyíték“ sem — bizonyíték, hogy mindentörténelmi kulisza mögött újabb kuliszák bukkannak fel. Már ez a magatartás elegendő volna ahhoz, hogy az egész vállalkozású és annak eredményét elítéljük. A költő azonban szünetlenül azzal biztat, hogy az ember lényegének mély kérdésében olyan eredményre jut, ami „világos utmutatás“, „tisztá igazság formula“ s „végső értelmezés“. Az olvasó bizonyára megbocsájta, ha ezt a „végső értelmezést“ magának a költőnek a szavaival adjuk vissza.

„Hosszu igazi önérzésen nyugvó gondolathagyomány veszi körül az első, illetve ökölétes ember alakját... Az őseMBER, minden időben isten választott harcosa a zsenge teremtésbe betolakodó gonosz elleni harcban, ez az őseMBER azonban rosszul jár, démonok nyugózik le, az anyaghoz tapad, elidegenedik eredetétől, isten második követe révén azonban, aki titokzatosan ismét ő maga, az ő tulajdonképpen magasabb lénye, a földi testi élet sötétségéből kiszabadul és a világosság világába kerül, miközben lényre részeit vissza kénytelen hagyni, amely azután az anyagi világ és a földi ember kialakítására szolgál... Ebben a tragikus ízü, narcisztikus képben kezdődik a hagyomány értelmének túszulása... A tan továbbá arról tanít, hogy a világ az anyag, a lélek és a szellem három elemébe oldódik föl... Kijelenti a tan, hogy a lélek, vagyis az őseMBERI egyike a kezdetben adott anyagoknak s hogy az éléttel rendelkezett, de tudással nem... Az anyag lomhán és önkénye-

sen megakart maradni véglegesen eredeti, alak nélküli állapotában és semmiképpen sem akart tudni arról, hogy a lélek előnyére formákat öltön. . . Ekkor avatkozott be az Isten. . . Megteremtette a világot, vagyis segédkezve az ősebernek, szilárd hosszan élő formákat hozott létre belőle, hogy a lélek ezeken a formákon megtalálja a testies gyönyörűségét és embereket nemezen. Röviddel azután megfontolt tervének további kivételében megtepte második cselekedetét: istenisége szubstanciájából a világ emberébe lehelt a lelket, hogy az ember zárkájába fult lelket álmából felébressze s az atya parancsára megmutassa a léleknek, hogy ez a világ nem az ő helye. . . A lélek ez ismeretre való emelése tehát a szellem megbízása. . . Ugyanabban a szempillantásban, amidőn ez megtörtént, az alacsonyrendű világ megszűnt. . . Ez a lélek regénye és tana. Nem kétséges, hogy ezzel a végső „vissza“, az ember legmesszebbmenő multja, a paradicsom, a bűnbeesés története s az ismeret és a halál a legtisztább igazságformájában nyert megközelítést“. — Thomas Mann új regényének ez a bölcseleti quintessenciája. Félíg koturnusban, félíg biblikusan kimondhatatlanul szélesen, részben közvetlenül a költő szavaival, részben közvetve figurái életével és gondolkodásával ilyenféle spekulációkat tartalmaz a regény, mintha az egykori paleontológus és jelenlegi misztikus Daque művei csupán Thomas Manntól hozzáférhető magánnyomatban jelentek volna meg s az új platonizmust már nem időszámításunk harmadik századában találták volna fel! S mindez a „tudományosságra“ való hivatkozással. „A tudomány ma igaznak tartja“, — s azután megkapjuk Daque amphibia-ember elméletét. „A tudomány fokozott mértékben arra a meggyőződésre jut“ — s erre szélesen kitegéri Daque Atlantis elméletét. Az ember önkénytelenül is megkérdi: Mi derült volna ki Thomas Mann regényéből, ha a költő nem Daquéra bukkan, hanem Daque egyik konkurensére, Wirtre. Bizonyára könyve címe „Siegfried“ lenne s a keleti régészek helyett az északi régészeket találná fel. Szinte pirul az ember, hogy ugyanabból a kulturából származik, mint a költő, aki Németországot szelvében reprezentálja. Nem kérdéses, hogy ezt az agytrémet „a német szellem bizonyítványaként“ értékelik. — Milyen kínos ennek az embernek és költőnek a sorsa, akinek része van — s korántsem csekély mértékben — műveltségünk és örökségünk létrehozatalában. — Thomas Mann új regénye azt a misztikus eszmévilágot tükrözi, amelynek a felvonulását számos német intellektuel igazolja. Ez az az eszmévilág, amelyben ezek az intellektuelék békét kötöttek a fasiszmissal.

(A. K.)

EGY POLGÁR VALLOMÁSAI. A polgár ez esetben Márai Sándor és a vallomások az ő vallomásai. (Pantheon kiadása.) Örömmel állapíthatjuk meg mondanivalónk legelején, hogy becsületes vallomások, már legalább is olyan értelemben, olyan mértékben és annyira, amennyire vád és szemrehányás nélkül purifikatori hajlamainál fogva egy polgári regényíró magának azt megengedheti. Viszont tárgyilagosnak lenni körülbelül annyit jelent, mint befesteni egy piszkosszürke elefántot fehérre, remélve azt, hogy a piszkosszürke elefánt fehér is lesz ezáltal. Portrét adni a polgárról, amint elmúlt évtizedeiben idillikus könnyezetében él, makart esokorral kezében egy imitált pálmafa alatt, anélkül hogy kihangsúlyozná az író ennek a világnak, ennek a situációnak és végeredményben világszemléletnek a groteszkumát, ha hamisításnak nem is, de mindenesetre elhallgatásnak számít. „A polgárt akartam megrajzolni“, — írta Márai egy interjújában, — „a polgárt és nem a polgár karikatúráját.“ Egy olyan írói szem, mint aminőt Márai mondhat boldogan magának, sohasem tévedhet pártoskodás nélkül. Hogy

ha nem is a polgár megírásában tévedett, mert a megírás stílusgyakorlat és semmi köze az irodalomhoz, tévedett a polgár meglátásában, amit groteszkumok kihangsúlyozása nélkül nincs az az írói szem, ami megláthatna és mines az az írói kéz, amely leírhatna még olyan fejtételek mellett sem, hogy ő nem karikatúrát, de valóságot akar. Emberi és tárgyi világunk, hozzáteszem nyugodt lelkiismerettel, eszmei világunk is tele van groteszkumokkal, ellentétekkel, amik már a karikatúra határmezsgyéjén haladnak. Tragédiáink, hőstetteink, kis és nagy gonoszkodásaink, hiteink vagy túlnövik erőnket, vagy nevetséges módon meg sem közelítik azt.

Ellentétben Máraival merem állítani, nemcsak mint a szakma ismerője, de származásilag polgári osztályom figyelője és édesbús sirámokkal elparentálója, hogy nincs különös család, nincs egyedülálló család, hanem minden család végeredményben egyforma. Sohasem értettem meg pld. hogy magam esetéről beszéljek, miért egy „jobb család“ az enyém, vagy bármely megközelíthető barátomé, ellentétben mondjuk a hitközség hosszuszakállú sakterjának családjával. Magatartásomat gyengeelméjűségnek vették, nem tagadom, sokban igazuk is volt, akik mint gyengeelméjűre, úgy tekintettek reám. Sohasem tudtam „kelőképpen“ látni a dolgokat és bizony sok szégyent hoztam „jobb családom“ esorbítatlan hírnevére. Viszont látni engedtetett számomra, hogy nincs lényeges különbség család és család között, minden család egyforma, minden családban vannak agyalógyultak, pökhendiek, meszaliánszot kötők, váltóhamisítók, börtöntöltelékek és prostitúáltak. Van, aki felkapaszzkodott az ágra és van aki leesett az ágról. És itt van a polgári filozófia és életbölcselet, erkölcsi megítélés rákfeneje. Képtelen arra egyszerűen, hogy belássa, miszerint magas kamatokat szedni, egyházi adókban szegények párnáit és egyéb rongyos culibuliját elárvereztetni nagyobb erkölestelenség, mint ellopni egy darab kenyeret, vagy egy szál füstöltkolbászt egy uzsi pultjáról. A prostitúció kloakáját nem annyira a nyilvánosházak szolgáltattják és telítik meg, hanem az elegáns, főúribejárttal rendelkező, diszkrét találkahealyek. A meszaliánszkötés sem egészen ott kezdődik, amikor a tanfelügyelő fia elveszi az iskolaszolga lányát, hanem már ott, amikor egy nő egy férfihoz megy nőül, vagy egy férfi egy nőt vesz el feleségül.

Nincsenek kételyeim afelől, hogy Márai ne így látná a dolgokat. Most izes vallomásait olvasván, nagyon sok, vele szemben eddig felvetett és válasznélkül hagyott kérdésemre kaptam írásából feleletet. Szálonképes polgára, mellét dagasztó osztályfelsőbbségével, „jobb családjával“ egyszerűen hallani sem kíván arról, hogy még csak publicitás formájában is meztelenre vetközzék. Valami kis botrány szele mégis van a levegőben, jellemző és tipikus eset az is, amikor botrányokkal kapcsolatban egy-egy család, egy-egy osztály, város vagy egyéb közösség életéről lehull a lepel. Valami ilyesmi történik mostanában, megközelíthetetlen és gáncsnélküli osztályokra került a sor, olyan osztályokra, amik eddig békésen sütkéreztek magasabbrendűségük klimatikus napfényében. Az utolsó évtized polgári irodalma, keztyűs kézzel bár; ragaszkodva a „valósághoz“, kerülve a „karikatúrát“ és a „groteszkumot“, a polgári osztállyal szemben kellemetlen megállapításokra vetemedik. Ezt oly művészi és írói fogásokkal teszik, hogy még magának az „ostorozott“ osztálynak is megnyerik tetszését.

Ami Márai tévedhetetlen szemmel, de jóindulatú kézzel leír, majdnem megfejtése egy világ tévedéseinek, gonoszságainak és pusztulásra ítélt strukturájának. Majdnem megfejtése, mindenesetre magyarázása és kendőzgetése. Márai egyetlen tévedése csak az, hogy ahelyett, hogy

azt mondaná, ime ez a család, ime ez a nevelés, ime ez a rendszer, így fogalmazza meg mondanivalóját, hogy ime ez egy család, így nevelnek egy embert és ime, ez a rendszer egy bizonyos szegmentsuma. Holott nyilvánvalóan ő is tudja, hogy az egész világegyetem egész rendszere, törvényeivel, anyagösszetételével, egy csepp vízben is megtalálható. Mert bizony, polgárai boldogtalanok, birtokon belül is lázadók, első sorban saját osztályuk ellen lázadók, legjobb esetben beletörődöttek a változhatatlamba. Csodálkozunk azon, ha írójuk is boldogtalan, ha írójuk is kisiklott, gátlásaitól megterhelt és anarhikus állapotát stoikusan regisztráló? Sajnos, nem csodálkozhatunk ezen. A polgároknak ez az egyetlen lehetőség arra, hogy megmentseék értékeiket, ha nem is szigorúan és erkölcesen a maguk hasznára, de a közösség érdekében. A kritikus nem kapacitál. A kritikus rosszul van beschreibolva a polgárság előtt, szavára nem sokat adnak, gyanakvással fogadják jótanácsait. A kritikus ezt, mint meg nem változtathatót, tudomásul veszi. Átadja a szót tehát eddig még jobban beschreibolt íróársának, legyen ő az, aki igyekezik még összetartani a nyáját. Viszont a kritikus fél tőle, és talán nem is alaptalanul, hogy íróársa is, még néhány ehhez hasonló vallomással elveszti reputációját osztálya előtt és megérdemelten, vagy érdemtelenül, de kijátszhatatlan törvényszerűségeik alapján ő is ebek harmincadjára kerül.

(Budapest)

Remenyik Zsigmond

A JOBBÁGYSÁG KELETKEZÉSE és a Dózsa-féle parasztfelkelés című munkának, amelyben Stolte I. Miklós az elnyomott magyar szegényparaszt rétegek múltját, történeti-magaismeretét akarja megírni, („mert enélkül a máig sohasem érthetjük meg.”) A tanulmány feladata: ismertetni „a magyar államszerkezet kialakulását, az ősi törzsközösség romjain felépülő nagybirtok és jobbágyság keletkezését s az elnyomott magyar parasztság első nagy küzdelmét.”

Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy Stolte nem vizsgálta meg a honfoglalás előtti magyarság gazdasági-szociális szerkezetét, pedig a polgári nyelvtudomány kutatásait marxi módszernel talán föl lehetett volna erre a célra használni. Innen magyarázható, hogy a nagy átalakulást (a magyar feudalizmus kialakulását) inkább külső mint belső okokra vezeti vissza, a belső változásokat éppen csak megemlítve. A magyar törzsszerkezet szétbomlásának okait, a kialakult katonai arisztokrácia hatalom és vagyon koncentrációját „inkább” külső tényezőkkel magyarázza meg: „Vagyonosodásuk alapját nem is annyira az általuk meghódítottak kizsákmányolása, mint jóval inkább az egész egyszerű és őszinte rablás képezte” (13. o.) „A Nyugaton látott minta eszabító erővel vonzotta őket”. Vagy: „A feudalizmus nálunk nem gazdasági, hanem politikai forradalom eredménye, vagyis nem belső fokozatos fejlődés, hanem belső és külső gazdasági erőkből fakadó erőszak által kényszerített ugrás.” (27. o.) Marxista történetírónak azonban a külső tényezők érvényesülésének lehetőségét a belső fejlődéssel is meg kell magyaráznia, mert a külső tényezők sohasem hozhatnák létre olyan változást, melynek a belső fejlődésben nincs alapja. A belső fejlődést a következőképpen lehetett volna elemezni. A honfoglaló magyarság további fejlődését meghatározó alapvető ellentét: a honfoglaló magyarság „változatlanul meghagyta a meghódítottakat faluközösségeikben. Csupán adófizetésre kötelezi őket, vagyis fölökük rakta a maga szintén vagyonközösségen alapuló társadalmát.” (290.) Innen, e kétféle termelés mód (nomád és földművelő) és e sajátos politikai viszony (hódító és meghódított) elemzéséből kellett volna kiindulni. Ez a további fejlődés

dés kulcsa. Elemezni kellett volna továbbá a honfoglaló magyarság szociális strukturáját. Ez a katonai nomád törzsszövetség talán nem is volt oly differenciálatlan. Legalább is feltehető, hogy kereteiben már kezdett bontakozni egy, magát az állatállomány gondozásától és egyéb produktív munkától függetleníti katonai csoport. A honfoglalás háborúiban ez a csoport még inkább megerősödhetett s a meghódítottak rovására tovább fejlődhetett. Zsákmányszomja kielégítésére pedig előtte állott a gazdag Nyugat. Így történhetett meg lassan bizonyos vagyon- és hatalom-koncentráció, a „katonai arisztokrácia” kialakulása, mely „erősebben veti magát a belső koner a külső zsákmány vesztével”. Így alakulhatott ki a hármas hatalmi csoport, Bulcsu, Ajtony, Géza vezérek csoportja és ebből nőtte ki magát véres harcok árán az Árpádház. A régi felépítmény lerombolása és az új felépítése ez. Politikai forradalom, de az emberek természetben való gazdasági viszonyának fokozatos megváltozásán alapul, vagyis fokozatos szociális erededés eredménye. István király realizálja az új társadalmi viszonyoknak megfelelő politikai, jogi és ideológiai felépítményt. E fejlődés elemzése után jöhetett volna az István által erőszakos úton bevezetett felépítmény dialektikus visszahatásának a leírása.

„A régi római típusú rabszolga üzemet Magyarországon sohasem ismerték. Ép' ezt ugrotta át a forradalom.” (29.o.) Ez a beállítás kiválóan jellemzi Stolte sematikus felfogását. A történelmi fejlődés mennyiségi változásoknak ugrásszerű minőségi megjelenésében, de nem fejlődési szakaszok átugrásában történik. Az emberiség általános társadalmi fejlődésének a menetét nem lehet az általános fejlődés keretében megjelenő valamely speciális rész (a magyarság) fejlődésével mechanikusan egybevetni.

Valójában Stolte csak az anyag kiválasztásában és a dolgozókkal való együttérzésben, nem pedig az anyag feldolgozásában mutatkozik marxista történetírónak. Stolte csupán kiegészítette és átdolgozta a Gergely és Migray által felkutatott anyagot, áttanulmányozta még Hóman magyar történetének idevonatkozó részét, s Gergely kibővített és átdolgozott beosztásában beleillesztette Engelsnek és Kovalevszkinék a törvényszervezetre s a nyugati feudalizmusra vonatkozó írásainak kivonatát... Stílusa folyamatos és egyszerű. Mondanivalóját viszont ren- szerebben csoportosíthatta volna.

Varga Gábor

ÚJ MAGYAR IRÓK: BERDA JÓZSEF. (Férfihangon, Versek.) Címéből következtetve úgy vettük kezünkbe Berda József új verskötetét, hogy végre meghalljuk azt a „férfihangot”, amit tiz esztendeje várunk tőle. Ismét nem kaptuk meg s most már aligha fogjuk megkapni. Ime egy származása és osztályhelyzete szerinti „igazi” proletárköltő, aki nem hajlandó megkeresni osztályát és önmagát osztályában, aki megrekedt stíláriis modorosságokban, s akinek örök témája (immár öt kötet versen keresztül), a saját gyomra és a saját szexualitása. Az azonban észbe sem jut, hogy éhségének és szexuális nyomorának okait társadalmi viszonylatokban keresse és észrevegye, hogy elnyomottságában nem áll egyedül. Éhsége és nélkülözései egyetlen versben sem jellemzők a hasonlósorsúak millióira, az egész mindvégig Berda József magánügye marad, ami (s ezt érezzük is) mint „költészet” megszűnne létezni, ha a költő valamely véletlen folytán jobb sorsba kerülne. Viszont író-mesterségi vonatkozásban (s ezt meg kell állapítanunk), kétségtelenül költő, Vértó emberi melegsége, önzése és szeretete, testi fetisizmusa mélységesen őszinte s ez a kvalitása az, ami magasan kiemeli a hasonló zsánerű költők tömegéből. Páthosza sokszor megrázó, — bár sajnos néha kisklik mondanivalói alól. Azt mondhat-

nók: individualista forradalmár, vagy még helyesebben: anarchista, ki mindent megtalált, amiből kiábrándulhatott, de nem fogja soha megtalálni azt, amiből hitet és erőt meríthetne. (Korvin Lajos)

GARAI JÁNOS Sarlós magvető című versesfüzetével új nevet dob be a haladószelemű magyar ifjúság gyér arcvonalába. Garai János különben onnan indul az íróvá-levés felé, ahonnan jóformán minden polgári író: a verstől. Epikus magvú versei viszont arra engednek következtetni, hogy fejlődése csakhamar prózairóvá terebélyesíti. A tömegesen jelentkező fiatal költők átlag típusával szemben G. azzal éberszertű fel olvasója figyelmét, hogy tudatosan törekszik verse élményszerű és formai egészként való kiképzésére. A forma kérdésén túl G. világszemlélete kiegyensúlyozott, rokonszenve és állásfoglalása félreérthetetlen. Egy-egy — nyilván régebbi — versén hasonlat esiszólásai egész „velencei porcellán”-hamisan hatnak azok mellett a kiegyensúlyozott darabok mellett, melyeket nem a kispolgári üzlésű pennaforogató, hanem a tisztánlátó, a valóság hevétől lázas ember ejt ki izzó tolla alól. (M. N. J.)

L A P O K, F O L Y Ó I R A T O K

AZ ESZMÉK ÉS MEGOLDÁSOK ZAVARA FRANCIAORSZÁGBAN

„Megállapítjuk, hogy az eszmék és a megoldások zavara egyre nagyobb” — írja Arturo Labriola a fasiszták kacerkódó LA GRANDE REVUE-ben. A fasiszták táborában, kivéve a személyes érdeküket védő vezéreket, senki sem tudja mit akar. Még a Tűzkeresztések, (a frontharcosok fasiszta csoportja) a legszámottevőbb és a legkomolyabb alakulat sincs tisztában a céljai felől, illetve: a hatalmat akarja. Ugyanilyen homályosak a válság értelméről folyó dicskuszsiók. Mounier a válság okát a pénzben látja: „A modern ember önkéntes martaléka a Pénznek; általa tesz szert a polgári szellemre, melyet a szugoriság és a szegényes élet jellemez... mindez szabad teret ad a primitív barbárizmus felébredésének.” „Mi abban a kettős értelemben vagyunk forradalmárok, hogy a szellem heroikus erőfeszítés a tökéletesedés felé... s hogy a modern világ széthullása jelenleg annyira előhaladott, hogy teljes összeomlása szükséges... Szerintünk a szellemi forradalom vezet a legmesszebbre. Messzebbre, mint a legzajosabb technikai vagy politikai forradalom...” (ESPRIT)

Lucien Duplessy is a civilizációról beszél: „Az igazi civilizációnak az a szerepe, hogy vagy boldogságot vagy nagyságot vagy biztonságot vagy szépséget szerezzen az embernek. A mi civilizációnk ezekből nem adott semmit. Ellenkezőleg, mindezeket elvette, amikor már számítottunk rá.” Mi tehát a tennivaló? „Ha azt akarjuk, hogy az ember ne essen vissza az egyszerű benyomások, az automatizmus korába és ne falja fel a mechanika, akkor vissza kell állítani a személyiséget a régi helyére és művelni kell, nehogy a technika mámorá feleméssze... Előbb a személyiség, aztán a mechanizmus!” (LA GRANDE REVUE.)

Henry de Jouvenel már reálisabb téren mozog: „A francia kormány nem biztosítja többé az ügyek vitelét, azok szolgája lett, akiknek parancsolnia kellene.” Így alakult ki az a helyzet, hogy „a tisztességes emberek azt csinálnak, mit tudnak a beestelenek viszont, amit akarnak.” Megállapításai is konkrétak: „Franciaországnak nem pártok közötti békére, hanem kormányra van szüksége... A pártok neutralizálása, amit Union nationalnak neveznek nem tekinthető konstruktív

formának... Csak egy kivezető út van: alkotmány-revizió... Elsősorban meg kell erősíteni a kormányhatalmat...“ És Tardieu idézi: „Adják meg a kormányelnöknek a feloszlatai jogot.“ Következtetéseivel igyekeztek megnyugtítani azokat, akik még hisznek a polgári demokráciában: „Igy nem utánoznánk sem a fasizmust, sem a nemzeti szocialistákat, sem a bolsevistákat, sem a rooseveltizmust, sem másféle idegen megoldást, csak egyszerűen revíziósnak az 1875-ös alkotmány:“ (REVUE des VIVANTS.)

E d'Eaubonne jegyzetei szintén a válság talaján mozognak, de gyakorlati megoldást ő sem tud adni: „A forradalom a faluból fog elindulni... A földművelés modernizálódott... Fokozódott a termelés s hála a villanyak és a rádióknak, a parasztság értelmi nivója emelkedett... Am ugyanakkor, amikor azt hitte, hogy elért valami kis boldogságot és jólétet, minden összeomlott alatta... Gabonája felgyülemlik, állatállománya szaporodik... s mégis... a nyomor iszonyú arcát látja... Előbb csodálkozva állapítja meg, majd meghökken, végül dühbe jön, mert ez a helyzet... egyre rosszabbodik... A paraszt keresi a kivezető utat és ha úgy hiszi, hogy megtalálta, lehajtott fővel neki veti magát a hivatalos zavar által útjába halmozott akadálynak. S akkor nem lesz se bocsánat, se kegyelem.“ (L'HOMME RÉEL.)

Franciaországban ma minden deklasszált kispolgár „újítónak“ képeli magát, Philippe Soupault, a francia fasizmus snobizmusáról írva, ezekről az „újítókról“ így emlékszik meg: „Ezek az újítók mind diktatóri lélek éreznek magukban... Ezeknek a program-gyártóknak az agyában testhez álló ambíciók születnek, felfuvalkodnak, s mind ez tagok toborzására ösztönzi őket. Vezérkart alakítanak, jévényeket rajzolnak, jelszavakat proponálnak, díszségeket osztogatnak. Ebben az országban ahol Napoleon emléke kultusszá vált... a talaj különösen előnyös a fasiszta tanoncok szaporodására...“ „Mivel Franciaországban jóideje senki sem „próbálta meg az államesinyt“, sokan azt mondják: miért ne mi?“ — A fasiszták táborában uralkodó ideológiai zavart ő is megállapítja, s hozzá teszi: „S mi több, a fasizmus nagy előnye, (nagyon sok példa van erre) hogy minél zavarosabb a program, annál nagyobb a siker. Az értelmelenség kerül a vitát s vónzóan hat az elégedetleneke.“ Általában „azt képzelik, hogy a problémákat sokkal egyszerűbb ordítózással megoldani, s ha így nem megy, akkor revolver-lövésekkel, ahelyett, hogy a feleletet keressék... De ez nem is fontos előttük! Csak „önmagukról“ van szó...“ És így fejezi be: „Egész mostanáig a fasisztománia szalonjáték a műröket vett fel... De vajjon megengedhetjük-e magunknak ezeket a gyerekségeket? Sohasem szabad megengedni a gyerekeknek és a véneknek a tüzzel való játékot.“ (L'ACTIVITE.)

(Paris)

Loeffler A.

1934 JUNIUS 30.

Előzmények és következmények „Miért történt mindez? A barna terror-rezsim ura az utóbbi hetekben valóságos pergőtűz központjában állt. Kintről és bentről egyformán hangzott a parancs: Normalizáld a rezsimedet, civilizálódj végre! Hitler tehát azon gondolkodott, hogy csináljam? Hogy lehet a plebejust úgy a sarokba dobni, hogy ne vegye észre. Semmi sem természetesebb, hogy Göring és Goebbels agyában újra felvillant az a varázslatos emlék, mely hónapokkal ezelőtt a kezükbe játszotta a hatalmat. Tehát egy új birodalmi pártot felgyújtani! Ujra egy összeesküvésről regélni. A vad emberektől meg akarunk szabadulni, ahogy megszabadultunk a kommunistáktól. Így született meg Roehm és az SA ellen egy új „Reichstagbrand“.

de természetesen lipesei pör nélkül. Hogy pedig a dolognak ne legyen ilyen látszata, a „reakciós” körökből is szedünk egy két hullát... Mi történt azonban? A világ, mely ezer különféle variációban követelte az SA-val való leszámolást, abban a pillanatban, amikor Hitler ezt tulzó buzgalommal megcsinálta, undorral és megvetéssel fordul el tőle. Egy pár országban Hitler eljátszotta kisded játékait, de lesznek politikusok, akik ennek az államférfiúnak a tettét ép' a Bertalan éjszaka miatti fogják dicsérni.“ (DAS NEUE TAGEBUCH.)

Köpjétek az arcukba! „Ha a francia regényírók, angol lordok és lengyel egyetemi tanárok, ha osztrák komponisták, magyar grófok és olasz lírikusok még most is a fasizmus „szellemi” tartalmáról beszélnek, feledjétek el jóneveltségeteket és köpjétek az arcukba. Dillinger derék ember és Landru egy szegény beteges férfi, aki elvette méltó büntetését, de 1934 urai a fasiszták. Aki a különbséget még június 30-a után sem érti meg, aki közönséges gennyképződést szellemtörténeti kategóriákkal próbál értékelni, aki még tovább is „pozitív elemet” szaglász korunk kitergetett szennyesében, annak köpjétek az arcába. Ma kell, hogy mindenki lássa: nemcsak a kapitalista profit uralmi ténye, de minden elemi tisztaság- és tisztességérzet megköveteli egy olyan társadalmi rend mellőzését, mely június 30-hoz vezethet... Akad még ember, aki még ma is kételkedik abban, hogy a birodalmi gyűlés palotája felgyújtásának a terve e minden idők legromlottabb, legzüllöttebb agyaiban fogant meg?!“ (EUROPÄISCHE HEFTE.)

Nyjá vezér nélkül „A fontos, vajjon az SA tömegek megértik-e, hogy ami most történt, az nem más, mint a hitleri német fasizmusnak nyílt és világos színvallása a nagyipar mellett, hogy a munkásság, a tömeg, most már védtelenül ki van szolgáltatva a tőkének. És mit fognak csinálni, ha ezt felfogják? Az SA proletárok talán már a legközelebbi napokban lázadni kezdenek és a szabadságolás ürügyén nem akarják majd levetni egyenruhájukat. Ez az uniformis az egyetlen, ami megmaradt abból a hitleri programból, melyben olyan rettenetesen csalódtak, másrészt nincs is mit magukra venniük: a barnaíng, a bricseszna drág, a komiszoszma soknál az egyetlen ruházat. Holnaptól kezdve a lázadás — és nem a forradalom — napirenden lesz... Hitler mozgalmának forradalmi szárnyát törvényen kívüli állapotba helyezte és illegálitásba kergette... ez a barna pretoriánus had, mely nagyszerűen ki van képezve a guerilla hadra, most ezt a képességét Hitler és Göring ellen fogja felhasználni. Ebben a pillanatban azonban még hiányzik a vezér.“ (DIE WAHRHEIT.)

Az igazi győztesek „Ki a győztes? Hitler! De ebben a mézáros munkában Hitler állóvöldözte egész puskaporát. Most ő azok foglya, akik a csalódottak bosszúja ellen megvédik. Tehát először, másodszor és harmadszor: a Reichswehr. A nemzeti szocialista népcsalás, az 1918 óta hullámozó német forradalomnak az a legborzasztóbb intermezója, önmagától és véresen oszlott a semmibe. Ami megmaradt az a kapitalizmus álarca nélkül, mely a barna ruhát a sarokba dobta és most más pótlék, más álarca után kutat. Hitler tovább uralkodhat, amíg csak jól viseli magát. Tehát egy rövid ideig, amíg híre és dicsősége fel nem emésztdődik. Ugyanazok az erők, melyek nevében Brüning, Papen és Schleicher dolgoztak, Hitler bármelyik pillanatban megbuktathatják... A legközelebbi jövőben tehát a konzervatív fasizmus fog uralkodni. De meddig lehet így uralkodni? Amíg a proletár-ellenlábásnak nem gyűlik fel az ereje az akcióra. Június harmincadika alaposan felduzzasztja majd ezeket az erőket.“ (DIE NEUE WELT-BÜHNE.)

Akarja-e teljesen ingyen kapni a KORUNKAT

Ha igen: figyeljen ide!

Bizonyára tudja azt, hogy a gépterelésben az egy darabra eső előállítási költség az előállított darabok számának növekedésével fokozatosan kevesbeedik. Minél több példányban állítjuk elő a Korunkat, egy példányra annál kevesebb költség esik. Ugy hogy, aki hozzájárul a példányszám emeléséhez, az ugyanannyit tesz, mintha nagyobb előfizetési díjat fizetne. Annak tehát leszállíthatjuk előfizetési díját ugyanannyi arányban. Kiadóhivatalunk kalkulációja szerint

teljesen ingyen kapja a Korunkat

aki négy új előfizetőt szerez, ugyanannyi időre, amennyire azok előfizetnek,

féláron kapja a Korunkat

aki két új előfizetőt szerez,

25 százalék engedménnyel kapja a Korunkat

aki egy új előfizetőt szerez.

S kinek nincs legalább egy olyan ismerőse, akit meg ne tudna nyerni előfizetésre?

Az előfizetők bejelentését központi kiadóhivatalunk címére (Cluj-Kolozsvár, Calea M. Foch 13.) kérjük.
